

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
FINANŠU KATEDRA

**LATVIJAS KOMERCBANKU SISTĒMAS STABILITĀTES
NOVĒRTĒJUMS**

BAKALaura DARBS

Autors: Ekonomikas bakalaura programmas
Finanšu un kredīta virziena 3.kursa
studente Iona Lempa
Stud. apl. Nr. il08199

Darba vadītājs: Dr.ekon., docente Irina Solovjova

RĪGA 2011

ANOTĀCIJA

Komercbanku finanšu stāvoklis un ekonomika kopumā – divi savstarpēji saistīti lielumi. Uzmanības un novērtējuma trūkums komercbanku sistēmai, kā atsevišķam elementam banku sistēmā, negatīvi ietekmē sistēmas stabilitāti.

Bakalaura darba mērķis - pamatojoties uz zinātnisko literatūru izpēti un statistisko datu analīzi, izvērtēt komercbanku sistēmas stabilitātes teorētiskos aspektus, noteikt stabilitāti ietekmējošos faktorus makro un mikrolīmenī, kā arī izpētīt to savstarpējo mijiedarbību, izdarīt secinājumus un sniegt priekšlikumus par komercbanku sistēmu novērtējumu pilnveidošanu.

Veicot Latvijas komercbanku sistēmas ekonomisko rādītāju analīzi, tika pierādīts, ka pastāv cieša iekšējo un ārējo stabilitāti ietekmējošo faktoru korelācija.

Atslēgvārdi: komercbanku sistēma, stabilitāte, ekonomiskie faktori, lineārās regresijas modelis, korelācija.

ANOTATION

The financial situation of the commercial banks and economy are closely linked. The lack of attention and assessment of the commercial banking system as a separate component in the banking system has a negative impact on its stability.

The aim of bachelor's thesis is to assess the theoretical aspects of stability of commercial banks, to determine the factors affecting the stability in both macro and micro levels, as well as examine the interaction between them, and finally to draw conclusions and make recommendations for the development of the assessment of commercial banking system.

The results reveal a strong correlation between the internal and external stability influencing factors.

Key words: system of commercial banks, stability, economic factors, linear regression model, correlation.

SATURS

Ievads.....	5
1. Komercbanku sistēmas stabilitātes teorētiskie aspekti.....	7
1.1. Komercbanku sistēmas stabilitātes būtība	7
1.2. Komercbanku sistēmas stabilitātes novērtēšanas metožu analīze	13
2. Komercbanku sistēmas stabilitātes iekšējo faktoru analīze.....	18
2.1. Latvijas komercbanku sistēmas kapitāla pietiekamības rādītāju analīze.....	19
2.2. Latvijas komercbanku sistēmas aktīvu un pasīvu kvalitātes analīze	25
2.3. Latvijas komercbanku sistēmas rentabilitātes rādītāju analīze	31
2.4. Latvijas komercbanku sistēmas likviditātes rādītāju analīze	35
3. Komercbanku sistēmas stabilitātes ārējo faktoru analīze	40
4. Komercbanku sistēmas stabilitāti ietekmējošo faktoru korelāciju un regresiju analīze	55
Secinājumi un priekšlikumi	69
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	74
Pielikumi.....	78

IEVADS

Straujais globalizācijas periods ir veicinājis finanšu tirgus attīstību plašā mērogā. Pēdējā gadsimta straujā attīstība sevī ietvēra arī dažādu finanšu krīžu pārvarēšanu. Kā viens no uzskatāmajiem piemēriem ir Āzijas krīze 1997. gadā, kas parādīja finanšu sistēmas stabilitātes lielo nozīmi valsts makroekonomiskās stabilitātes nodrošināšanā. Vairākumā valstu finanšu nestabilitātes pamatā bija tieši banku sistēmas nepilnīga uzraudzība un kontrole, kā arī nepietiekama komercbanku sistēmas stabilitātes novērtēšana.

Banku sistēmas stabilitāte ir saistīta ne tikai ar pašu banku izvēlētajām stratēģijām, kas balstās uz mikroekonomiskajiem apsvērumiem, bet arī ar makroekonomisko stabilitāti kopumā, kas sevī ietver arī centrālās bankas un valsts īstenoto ekonomisko politiku, kā arī valsts ekonomiskos rādītājus kā iekšzemes kopprodukts, inflācija, bezdarbs u.c.

Globalizācija, finanšu krīzes, uzsvāru liekot uz 2008.gada krīzi, banku sistēmas radītie zaudējumi ekonomikai kopumā, kas negatīvi ietekmē ne tikai valsts attīstību, bet arī valsts budžetu un darbaspēku, ir tikai daži no aspektiem, kas parāda banku sistēmas stabilitātes novērtēšanas un tās uzturēšanas nozīmību. Komercbanku finanšu stāvoklis un ekonomika kopumā – ir divi savstarpēji mijiedarbojošies lielumi. No tā, kāds stāvoklis ir katrā no tiem, ir atkarīgs ne tikai no to individuālās attīstības, bet arī no visas sabiedrības kopumā.

Tieši šādu pētījumu trūkums mūsu valstī šajā periodā iespējams ir radījis tik smagas finansiālās sekas banku sistēmai un valsts ekonomikai kopumā. Uzmanības un novērtēšanas trūkums tieši komercbanku sistēmai, kā atsevišķam elementam, nevis banku sistēmai kopumā, pamato tēmas aktualitāti un nozīmību arī bakalaura darba temata izvēlei.

Bakalaura darba **mērķis** ir, pamatojoties uz zinātnisko literatūru izpēti un statistisko datu analīzi, izvērtēt komercbanku sistēmas stabilitātes teorētiskos aspektus, noteikt stabilitāti ietekmējošos faktoros makro un mikrolīmenī, kā arī izpētīt to savstarpējo mijiedarbību, izdarīt secinājumus un sniegt priekšlikumus par komercbanku sistēmu novērtējumu pilnveidošanu.

Darba mērķa sasniegšanai ir izvirzīti šādi **uzdevumi**:

- » pamatojoties uz zinātnisko literatūras izpēti, izanalizēt komercbanku sistēmas stabilitātes teorētiskos aspektus un pieejas, novērtēšanas metodes,
- » izpētīt komercbanku sistēmas stabilitāti ietekmējošos faktoros makro un mikrolīmenī,
- » izpētīt ietekmējošo faktoru savstarpējo mijiedarbību,
- » balstoties uz iegūtajiem rezultātiem, izvirzīt secinājumus un priekšlikumus par komercbanku sistēmas stabilitātes novērtējumu pilnveidošanu.

Par pētījuma **objektu** ir izvēlēta komercbanku sistēmas stabilitāte, tās ietekmējošie faktori, bet par **priekšmetu** – Latvijas komercbanku sistēma.

Bakalaura darba **hipotēze**: Latvijas komercbanku sistēmas stabilitāte ir atkarīga ne tikai no komercbanku stabilitātes iekšējiem faktoriem, bet arī no ārējiem faktoriem, kā arī to savstarpējās korelācijas.

Pētījuma veikšanas **periods** ir 2005.-2010.gads (gan gada, gan ceturkšņu griezumā) ieskaitot, tomēr, faktoru savstarpējās korelācijas noteikšanai, tika izmantoti arī statistiskie dati arī par 2004.gadu.

Bakalaura darba izstrādāšanas laikā tika izmantotas šādas pētījuma **metodes**: ekonomiskās zinātnes kvalitatīvās un kvantitatīvās metodes, kas sevī ietver ekonomiskās literatūras analīzi un sintēzi, statistisko datu grupēšanu, salīdzināšanu un vidējo, relatīvo lielumu noteikšanu, korelācijas un lineārās regresijas piemērošanu.

Faktoloģiskie materiālu **avoti** ir ārvalstu un Latvijas zinātnieku darbi, Latvijas Republikas likumi, Finanšu un kapitāla tirgus komisijas normatīvie un reglamentējošie akti, Bāzeles Banku uzraudzības komitejas rekomendācijas, Latvijas Bankas, FKTK un Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes statistiskie dati un autores patstāvīgi veikto pētījumu rezultāti.

Darba **struktūra** ir pakārtota atbilstoši risināmajiem uzdevumiem. Bakalaura darbs ir veidots no četrām nodaļām, secinājumiem un priekšlikumiem, literatūras saraksta, kā arī no pielikumiem. Darba struktūra ir veidota tā, lai pakāpeniski tiktu izpētīti teorētiskie un praktiskie jautājumi par komercbanku sistēmu, tās stabilitāti ietekmējošajiem lielumiem, pētījuma beigās sniedzot svarīgākos secinājumus un priekšlikumus, kas radušies darba procesā. Bakalaura darba pirmajā nodaļā tiek atspoguļoti komercbanku sistēmas stabilitātes teorētiskie aspekti, sniedzot priekšstatu par iekšējiem un ārējiem faktoriem, kas atsevišķi tiek apskatīti otrajā un trešajā nodaļā. Otrajā nodaļā tiek padziļināti izskatīti iekšējie stabilitāti ietekmējošie faktori gan teorētiski, gan izmantojot Latvijas komercbanku sistēmas datu analīzi, savukārt trešajā nodaļā – ārējie stabilitāti ietekmējošie lielumi teorētiskā aspektā un Latvijas makroekonomiskās vides novērtējums. Pēdējā nodaļā autore veic abu iepriekš minēto faktoru korelācijas analīzi, kā arī veido lineārās regresijas modeļus.

Bakalaura darba pamatteksts ir izklāstīts uz 77 lappusēm un ilustrēts ar 39 attēliem un 8 tabulām. Literatūras sarakstā iekļautas 58 literatūras vienības.

1. KOMERCBANKU SISTĒMAS STABILITĀTES TEORĒTISKIE ASPEKTI

Par pasaules tautsaimniecības atveseļošanās sākumpunktu no pieredzētās visaptverošās finanšu krīzes kļuva 2009.gads. To pašu nevarētu teikt par Latvijas tautsaimniecību, kurai bija vērojams lielākais kritums ES valstu vidū. Tomēr, 2009. gada beigās, kā liecina Latvijas Bankas pārskats, bija novērojamas stabilitātes pazīmes un gaidāma pakāpeniska ārvalstu investoru un aizdevēju uzticības atjaunošanās. Komercbanku sistēma, kurai ir noteicošā loma valsts finanšu tirgus attīstībā, pamazām nostabilizējas. Tomēr, izvērtējot Latvijas bankas sniegto pārskatu, rodas nepieciešamība padziļināti izpētīt, kādas tieši ir stabilitātes pazīmes un faktori, kas to ietekmē. Ņemot vērā to, ka Latvijas tautsaimniecības attīstība ir atkarīga arī no banku sistēmas atveseļošanās, kas savukārt uzlabos arī finanšu tirgu kopumā, ir nepieciešams izskatīt komercbanku sistēmas stabilitātes būtību un stabilitātes novērtēšanas metodes.

1.1. Komercbanku sistēmas stabilitātes būtība

Ekonomiskajā literatūrā ir sastopami jēdzieni banku sistēma un banku sektors. Raksturojot šos jēdzienus, nereti tiek minētas banku funkcijas, uzdevumi, kā arī banku sistēmas sastāvdaļas.

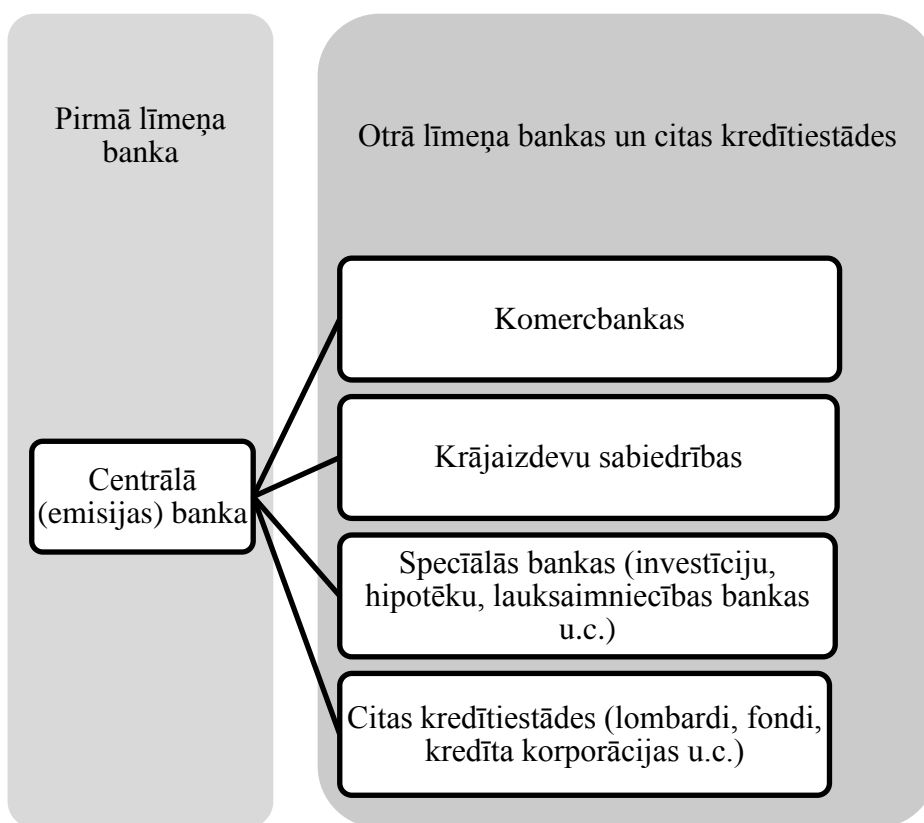
Banku sistēma - kredītiestāžu un šīs attiecības apkalpojošu tā vai citas valsts banku iestāžu kopums. Banku sistēmas sastāvdaļas ir: centrālās bankas, komercbankas un specializētās banku institūcijas¹. Latvijā pastāv divu līmeņu banku sistēma, kur katra līmeņa bankām ir savas atšķirīgas funkcijas. Pirmajā līmenī ir centrālā banka – Latvijas Banka, bet pie otrā līmeņa bankām un kredītiestādēm pieder komercbankas, krājaizdevu sabiedrības, speciālās bankas u.c. (skatīt 1.1.attēlu).

Izvērtējot banku sistēmas struktūru, ir nepieciešams izprast tās uzbūvi, kā arī kādus elementus tā (banku sistēma) ietver. Komercbanka ir banku sistēmas viena no sastāvdaļām, tomēr komercbanku kopums veido komercbanku sistēmu, kas savstarpēji ir saistīta ar pārējām banku sistēmas sastāvdaļām.

Kredītiestāžu sistēmā (banku sistēmā) pēc darbības apjoma lielākā nozīme ir komercbankām. Tās ir kredītiestādes, kurām ir tiesības piesaistīt naudas līdzekļus

¹ Ролдугин, В. И. Старптаутискā biznesa skaidrojošā vārdnīca

noguldījumu, kredītu un vērtspapīru veidā un izvietot tos¹. Komercbankas ir universālas bankas ar plašu operāciju klāstu².

1.1. attēls. **Banku sistēmas struktūra**³

Jāņem vērā, ka tieši komercbankas ir tās, kas aktīvi darbojas un ietekmē banku sistēmas attīstību, kas savukārt lielā mērā ietekmē arī visas valsts finanšu sistēmu.

Arī ekonomisko terminu skaidrojošās vārdnīcas sniedz tieši banku sistēmas jēdziena definēšanu, piemēram, dažas no tām, : „Banku sistēma -

- » institūciju tīkls, kas ir atbildīgs par banku servisa sniegšanu. Pirmkārt, ir faktiskās bankas, kas piedāvā pakalpojumus plašai sabiedrībai; tās varētu būt universālās bankas vai speciālas institūcijas, kas nodarbojas ar konkrēta veida banku darbībām. Otrkārt, ir augstāka līmeņa institūcijas, kas nav iesaistītas tieša banku darbībām. Tās ir centrālās bankas, kas ir baņķieri citām bankām un valdībai, un ir atbildīgas par monetāro politiku un makroekonomisko uzraudzību pār monetāro sistēmu⁴,
- » savstarpēji saistītu banku iestāžu kopums, kas darbojas vienā valstī⁵.”

¹ Zālītis U. Finanšes un kredīts. 193. lpp

² Bikse V. Ekonomikas teorijas pamatprincipi. 327. lpp

³ Izveidojusi autore

⁴ Black J. A dictionary of economics.

⁵ Solovjova I. Komercbanku sistēmas stabilitātes problēmas. Monogrāfija. 13. lpp

Analizējot iepriekš minētos banku sistēmas skaidrojumus, var manīt kopīgas un atšķirīgas iezīmes. Visos skaidrojumos, pēc autores domām, banku sistēma tiek skaidrota kā noteiktu banku iestāžu kopumu, tomēr atšķirības parādās, uzskaitot vai papildus ietverot sīkāku detalizējumu.

Lai arī tiek minēts par banku sistēmu vai sektoru, tomēr ir nepieciešams precizēt tieši komercbanku sistēmas definējumu, tā kā arī turpmākie aprēķini un analīze tiks veikta, ņemot vērā kvantitatīvos un kvalitatīvos komercbanku datus, nevis, piemēram, Latvijas Bankas darbības rezultātus, kas ietilpst banku sistēmā, bet neraksturo komercbanku sistēmu. Termini „sistēma” un „sektors” šķiet visai līdzīgi un saprotami, lasot ekonomisko literatūru, tomēr to skaidrojumos, kas ir pieejami vārdnīcās, ir redzama zināma atšķirība, kas arī ir noteicošā, kāpēc autore izvēlas pētīt tieši komercbanku sistēmas stabilitāti.

Terminam „sistēma” tiek piedāvāti dažādi skaidrojumi, atšķirībā no nozares, kādā tas tiek izmantots, bet jāpiebilst - kā atsevišķs vārds ekonomikas terminoloģijā tas nepastāv. Tomēr, lai nonāktu pie kāda konkrēta skaidrojuma, ko varētu attiecināt arī uz komercbanku sistēmas definēšanu, ir nepieciešams apskatīt dažus skaidrojumus, izskaidrojot sistēmas būtību. Sistēma ir¹:

- » kādu elementu (priekšmetu, parādību, darbību, jēdzienu) izkārtojums noteiktās, savstarpēji saistītās attiecībās, strukturētā veselumā, saglabājot katra elementa relatīvu patstāvību;
- » savstarpējās attiecībās un sakarībās esošu elementu kopa, kas veido kvalitatīvi jaunu veselumu, vienību ar noteiktām funkcijām.
- » savstarpēji noteiktā secībā (izkārtojumā) saistītu objektu, teorētisku atziņu, principu u. tml. kopums.

Izmantojot iepriekš sniegtos skaidrojumus, autore par svarīgu uzskata atzīmēt dažu sistēmu raksturojošu vārdu kārtību, proti, elementu kopa, kas ir savstarpēji saistīta, veido jaunu veselumu, ar noteiktām funkcijām.

Svarīgs aspekts, kas šajos skaidrojumos neparādījās, ir tas, ka sistēma eksistē un funkcionē noteiktā vidē, piemēram, banku sistēma funkcionē ekonomiskajā sistēmā².

Termina „sektors” skaidrojumi ir ar daudz šaurāku nozīmi, piemēram, iestādes vai organizācijas nodaļa ar noteiktu specializāciju vai matemātiskā nozīmē - tautsaimniecības daļa, kurai ir noteiktas ekonomiskas un sociālas iezīmes³. Tomēr termins sektors neatspoguļo elementu savstarpējo ciešo sakarību, kurai raksturīga mijiedarbība ar ārējiem faktoriem.

¹ „Sistēma” Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca, pieejama www.letonika.lv, skatīta 31.03.2011.

² Solovjova I. Komerčbanku sistēmas stabilitātes problēmas. Monogrāfija. Rīga. 15. lpp

³ „Sektors” Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca, pieejama www.letonika.lv, skatīta 31.03.2011.

Izvērtējot iepriekš sniegtos skaidrojumus, un, ņemot vērā to, ka sistēma pati par sevi ir ļoti sarežģīts mehānisms, tad definēt jēdzienu komercbanku sistēma varētu šādi – komercbanku sistēma ir komercbanku kopums, kurā bankas atrodas nepārtrauktā attīstībā, savstarpējā funkcionālā saistībā un mijiedarbībā ar ārējo vidi, veidojot vienu veselumu¹.

Banku sistēmas **stabilitāte** ir viens no svarīgākajiem faktoriem, kas svarīgi ne tikai investoriem, ieguldītājiem un tās partneriem, bet arī sabiedrībai kopumā. Lai nezaudētu klientu uzticību, ir jābūt pilnīgai pārliecībai par bankas stabilitāti un noturību. To savukārt rada komercbanku atklātība, atvērtība, cieša to kontrole un uzraudzība, kā arī pašas bankas rīcība, kas palielina tās stabilitāti. Nesenā finanšu krīze ir pierādījusi, ka vienas bankas bankrots var izraisīt ļoti lielus zaudējumus ne tikai investoriem, bet arī visai finanšu sistēmai kopumā. Tieši tāpēc ir ļoti aktuāla banku sistēmas stabilitātes nodrošināšana.

Komercbanku drošība vienmēr ir bijusi tēma, kura uztrauc akcionārus, ieguldītājus, uzraudzības un kontroles institūcijas, tā kā banku bankrotēšana izraisa lielākas nelabvēlīgas sekas ekonomiskajā sistēmā, nekā citu tipu uzņēmumu bankrots. Drošība ir svarīgs aspekts akcionāriem, jo, bankai ciešot lielus zaudējumus, tas var kaitēt arī viņu ieguldījumiem. Kapitāla zaudēšana ietekmē daudzu noguldītāju uzkrājumus un uzņēmumu apgrozāmo kapitālu. Banku zaudējumi izraisa neuzticību pret viņu darbību, kas jūtama arī pārējos ekonomikas sektoros.²

Ekonomiskajā literatūrā, raksturojot terminu „stabilitāte”, tiek minēti papildus jēdzieni – drošība un noturība. „Drošs” raksturojams kā - uzticības ierosinošs; izturīgs, ar grūtībām pakļaujas iznīcināšanai, spēcīgs, labi strādājošs, pastāvīgs, nepārtrauc savu darbību, ne īslaicīgs, stabils. Tomēr, strauji attīstoties zinātniski tehniskajam progresam, jēdziena drošība definēšana piemēram, zinātņu un tehnikas nozarē, tiek skatīta kā tehniskā objekta (aparāta, ierīces, mašīnas, sistēmas) kompleksa īpašība, kura spēj izpildīt uzdotās funkcijas, saglabājot savus pamatrādītājus noteiktās robežās.³

Turpinot jēdziena „drošība „skaidrošanu, jāvērs uzmanība uz to, ka ar drošību parasti tiek saistīta arī objekta noturība. Piemēram, būves noturība ir tās spēja turēties pretī spēkiem, kas mēģina to izsist no sākotnējā statistiskā vai dinamiskā līdzsvara.⁴ Noturības kategorija tiek pielietota, lai raksturotu sarežģītas dinamiskas sistēmas, kuras ietekmē vairāki faktori, to skaitā arī nejaušas pazīmes. Komercbanka ir sarežģīta dinamiska sistēma, kura funkcionē mainīgas tirgus vides apstākļos⁵.

¹ Solovjova I. Komercbanku sistēmas stabilitātes problēmas. Monogrāfija. Rīga. 17. lpp

² Рид Э., Котгер Р., Гилл Э., Смит Р. Комерческие банки. – М.: Космополис, 1991.с - 190

³ Советский энциклопедический словарь. с-855-856

⁴ Политехнический словарь. с-555

⁵ Solovjova I. Komercbanku sistēmas stabilitātes problēmas. Monogrāfija. 18. lpp

Izvērtējot iepriekš apskatītos terminu drošība un noturība skaidrojumus, pēc autores domām, tos var saistīt arī ar bankas drošību un noturību. Tā ir bankas spēja noturēties pret ārējiem vai iekšējiem nelabvēlīgiem faktoriem, kas var to izsist no sākotnējā līdzsvara, tādējādi pakļaujot bankas stabilitāti.

Veids, kā var tikt aplūkota komercbankas drošība, ir atkarīgs no attiecīgā skatu punkta – bankas klientiem, pati banka (akcionāri un darbinieki), kā arī sabiedrība kopumā (skatīt 1.1.tabulu).

1.1.tabula

Drošas bankas raksturojums no dažādiem skatu punktiem¹

Skatu punkts	Bankas klienti	Akcionāri	Darbinieki	Sabiedrība kopumā
Drošas bankas raksturojums	Banka spēs pildīt savas saistības pret tiem	Spēs nodrošināt adekvātu darbībai peļņu un kapitāla ienākumu	Rada pārlicību, ka tiks labi atalgoti	Interesu līdzsvars starp banku un tās klientiem

Izvērtējot klientu pozīcijas skatu punktu, uzsvars tiek likts uz to, ka droša banka spēs pildīt savas saistības pret tiem. Banku sistēmas attīstība lielā mērā atkarīga no tās klientu uzticības līmeņa. Banka ir ieinteresēta radīt drošības sajūtu ikvienam klientam. Citas nianšes tiek novērotas, apskatot bankas drošības jēdzienu no akcionāru vai tās darbinieku puses. Lai arī abām šīm pusēm ir dažāda ieinteresētības pakāpe, tomēr gan viena, gan otra intereses ir saistāmas ar stabilu bankas darbību, kas nodrošinās vēlamos rezultātus. Lai novērtētu bankas drošību no sabiedrības viedokļa, varētu apskatīt centrālās bankas pozīcijas, tā kā tā ne tikai rūpējas par pilsoņu un investoru interesēm, bet arī atbild par visu banku sistēmu kopumā. Droša banka ir tā, kas nodrošina interešu līdzsvaru starp banku un tās klientiem. Banka, kurai var uzticēties, kas spēj realizēt kā investoru tā akcionāru un noguldītāju intereses, kura vadās pēc abpusēji izdevīgām attiecībām, veido tādu politiku, kas ir sabiedrības attīstības interesēs².

Lai novērtētu stabilitāti, ir jāpievērš uzmanība uz **ārējiem un iekšējiem faktoriem**, kas ietekmē bankas noturību. Pie ārējiem ietekmējošajiem lielumiem tiek minēti tādi faktori kā – valstiski tiesiskie un vispār ekonomiskie, piemēram, inflācijas līmenis, bezdarba līmenis, procentu likmes, kas ietekmē banku darbību. Pie iekšējiem faktoriem min līdzekļu avotus, resursu izvietojumu un bankas iekšējos faktorus. Tomēr liela daļa teorētiskās literatūras uzmanības daļa tiek vērsta tieši uz iekšējiem noturību ietekmējošajiem faktoriem. Ņemot vērā, ka komercbankas ir finanšu institūcija, tad arī ietekme uz tās noturību ir tieši iekšējiem

¹ Izveidojusi autore

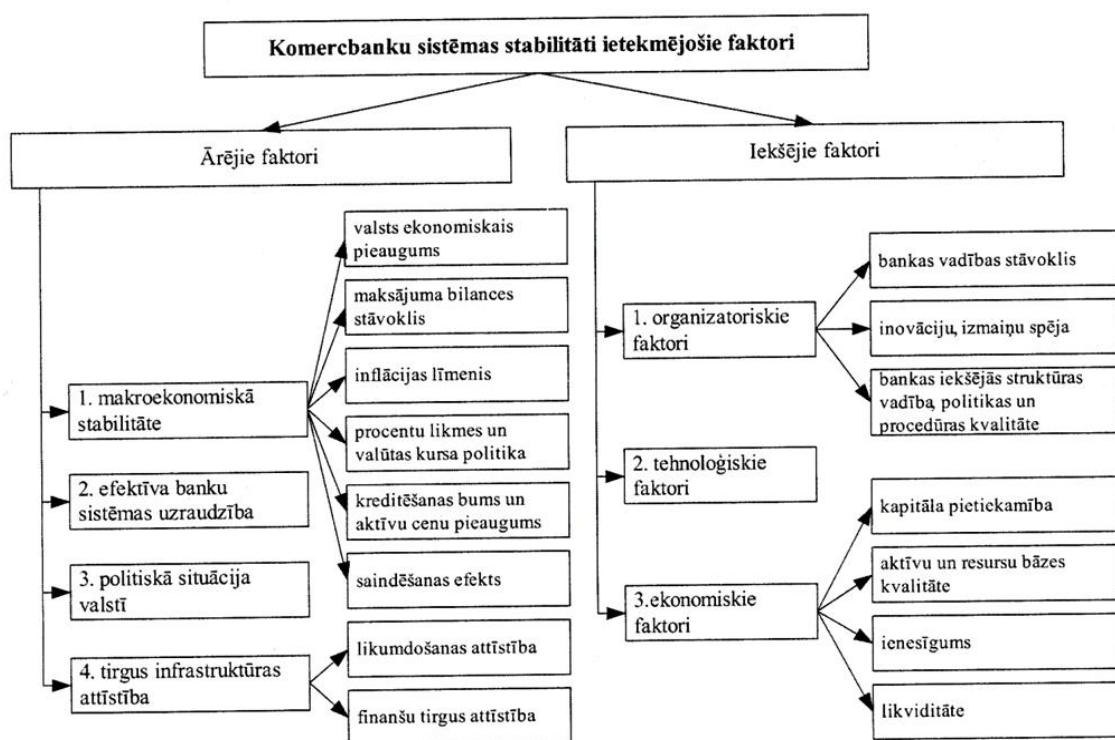
² Фетисов Г.Г. Устойчивость коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. С -11-12.

ekonomiskajiem faktoriem, piemēram, kapitāla pietiekamības, likviditātes un aktīvu vai prasību kvalitātes rādītājiem.

Izvērtējot drošības un noturības jēdzienu detalizētos skaidrojumus, kļūst skaidrāks arī stabilitātes termins, kā arī to ietekmējošo lielumu nozīme. Vārdnīcās jēdziens „stabilitāte” tiek raksturots kā „procesa norises nemainīgums un sistēmas spēja atgriezties iepriekšējā stāvoklī pēc noteiktām ierosāms” vai „mehāniskas sistēmas spēja vai tieksme atgriezties sākotnējā līdzsvara stāvoklī pēc tam, kad novērsti cēloņi, kas to izvirzījuši no līdzsvara”¹. Abi piedāvātie skaidrojumiem ir kopīga iezīme, kas piemīt sistēmai – spēja vai tieksme atgriezties sākotnējā stāvoklī, pēc kāda ārēja vai iekšēja faktora iedarbības.

Komercbanku sistēmas stabilitāte ir sistēmas spēja funkcionēt iekšējā un ārējā vidē, saglabājot savu struktūru, noturīgu līdzsvaru un drošību ilgā laika posmā².

Ņemot vērā komercbanku sistēmas stabilitāti ietekmējošo faktoru teorētisko dalījumu – ārējie un iekšējie faktori (skatīt 1.2.attēlu), tad arī darba autore ir izvēlējusies turpmāk darbā izmantot šādu grupējumu, lai uzskatāmāk tiktu izpētīta, izvērtēta un novērtēta komercbanku sistēmas stabilitāte Latvijā.

1.2.attēls. Komercbanku sistēmas stabilitāti ietekmējošie faktori³

¹ „Stabilitāte” Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca, pieejama www.letonika.lv, skatīta 01.04.2011.

² Solovjova I. Komercbanku sistēmas stabilitātes teorētiskie aspekti. Rēzekne, 2006. 186. lpp

³ Solovjova I. Komercbanku sistēmas stabilitātes problēmas. Monogrāfija. 33. lpp

Ārējo faktoru ietekmei uz komercbanku sistēmas stabilitāti tiks izmantoti tieši makroekonomiskās stabilitātes rādītāji, kas tiks pētīti 3. nodaļā, savukārt no iekšējo faktoru sadalījuma grupām tiks izmantoti ekonomiskie faktori, proti, komercbanku darbību atspoguļojošie rādītāji, kas tiks izpētīti nākošajā nodaļā.

1.2. Komercbanku sistēmas stabilitātes novērtēšanas metožu analīze

Komercbanku stabilitātes vadība ir funkciju, metožu un pasākumu kopums, ko īsteno valsts, centrālā banka un uzraudzības institūcija un komercbankas nolūkā nodrošināt nosacījumus sistēmas stabilai funkcionēšanai un attīstībai¹. Stabilitātes vadības sistēma ietver sevī komercbanku sistēmas uzraudzības kvalitātes un efektivitātes paaugstināšanu un metožu kopumu stabilitātes stāvokļa novērtēšanai.

Starptautiskās finanšu sistēmas satricinājumi kopš 1990.gada radīja jaunus rīkus un paņēmienus, kā arī tehnikas, kā novērtēt finanšu sistēmas stabilitāti. Šīs jaunās pieejas, kombinēja nepieciešamos makroekonomiskos rādītājus, strukturālo informāciju par finanšu sistēmu, tirgus attīstību, finanšu stabilitātes rādītājus un to atbilstības līmeni starptautiski izvirzītajiem finanšu nozares standartiem, lai spētu identificēt vājos punktus finanšu sistēmā kopumā.

Pēdējo gadu laikā aizvien vairāk uzmanība tiek vērsta uz finanšu sistēmas stabilitātes ietekmējošo lielumu identifikāciju un novērtēšanu. Ekonomikas zinātniskajā literatūrā var izdalīt trīs veidus jeb metodes, kā tiek novērtēta sistēmas stabilitāte:

- » reitinga sistēmas,
- » stresa testēšana,
- » makroprudenciālā analīze.

Darījuma partneru izvēlē ir nepieciešams kāds ārēja eksperta viedoklis, kas ļautu pieņemt lēmumus, balstoties uz speciālistu novērtējumu. Viens no variantiem, kā izvērtēt konkrētā partnera drošību, ir iepazīties ar tā novērtējumu jeb reitingu, kas norāda uz konkrētā subjekta drošību, stabilitāti un maksātspēju, kā arī pilda informatīvo² funkciju.

Reitings ir spēcīgs instruments, kas ļauj informēt sabiedrību, investorus, kā arī uzraudzības institūcijas par banku aizņēmēju un komercbanku stāvokli. Pazīstamākās reitingu aģentūras ir 1860.gadā dibinātā *Standard&Poor`s*, 1914.gadā dibinātā *Moody`s Investor service* un 2000.gadā pēc Thomson Financial BankWatch pārņemšanas reorganizētā *Fitch IBCA*. Reitinga aģentūras izstrādājušas individuālas metodikas komercbanku novērtēšanai. Tomēr esošais reitingu skaits neaptver dažādu jautājumu risināšanu, kas saistīti ar

¹ Solovjova I. Komercbanku sistēmas stabilitātes problēmas: promocijas darba kopsavilkums. 14. lpp

² Solovjova I. Komercbanku sistēmas stabilitātes problēmas. Monogrāfija. 119 lpp

komercbanku darbību. Jaunās vienošanās jeb *Basel II* apstiprināšana nosaka papildu vajadzību iekšējo reitingu veidošanā un pamatojumā ar mērķi risināt riska vadības uzdevumus. Jaunās vienošanās principiālā atšķirība no iepriekšējām pieejām ir atzīta iespēja izmantot komercbankas iekšējos reitingus, kas, salīdzinājumā ar standartizēto pieeju, tiek uzskatīta par labāku. Ņemot vērā augstāk minēto, pieauga nozīme gan iekšējiem, gan ārējiem reitingiem komercbanku darbības uzraudzības procesā.¹

Komercbankas **reitinga sistēma** atspoguļo viedokli par komercbankas spēju pildīt savas finansiālās saistības. Reitinga sistēmas jēdziens ietver sevī visas metodes, procedūras, kontroles sistēmu un datu vākšanu, kā arī informatīvo sistēmu, kas palīdz novērtēt kredītrisku, iekšējo reitingu piešķiršanu un iespējamo saistību nepildīšanu vai zaudējumu kvantitatīvu novērtējumu². Reitingu sistēmas var izmantot arī bankas aizņēmēju kredītriska kvantitatīvai novērtēšanai. Tā ļauj kompleksi novērtēt uzņēmuma finanšu stāvokli ar sistematizēto rādītāju, kas ir izteikts ballēs, un attiecināt uzņēmumu uz noteiktu kredīspējas klasi. Komercbankās jau ir uzkrāta liela finanšu analīzes pieredze, ko var veiksmīgi izmantot bankas iekšējās reitingu sistēmas izveidošanai. Bankas iekšējo reitingu sistēmu izveidošanai izmantojamas pieejas var iedalīt trīs pamatgrupās³:

- » ekspertu sistēmas pieeja, kas balstās uz aizņēmēju fundamentālo finanšu analīzi. Tās pamatā ir kvantitatīvo un kvalitatīvo faktoru novērtēšana, pie tam, reitingu sistēmā iekļaujamo faktoru izlasi un nosvēršanu veic eksperti.
- » statistiski pieeja, kuras pamatā ir statistiskās un ekonometriskās analīzes metožu (diskriminanta analīzi, logit/ probit modeļus u.c.) izmantošana bankas iekšējās reitingu sistēmas izveidošanā. Ar šo metožu palīdzību tiek veikta statistiskā aizņēmēju, kas pilda un nepilda savas saistības pret banku, salīdzināšana ar mērķi identificēt faktorus, kas ļauj paredzēt saistību nepildīšanu. Rezultātā tiek veidoti standarta modeļi aizņēmēju reitingu noteikšanai.
- » kombinētā pieeja, kas paredz statistiskas pieejas un ekspertu sistēmas pieejas kombinētu izmantošanu. Tādējādi, objektīva kredīspējas novērtēšana uz statistisko metožu pamata tiek papildināta ar pieredzējušo ekspertu subjektīvo viedokli, tas ir, tiek veikta reitinga koriģēšana, pamatojoties uz kvalitatīvo faktoru un nozares analīzi.

Reitinga sistēmai ir jāietver visus finansiālos rādītājus, kuriem ir svarīga un noteicoša loma komercbankas stabilitātē. Piemēram, Amerikas Savienoto Valstu iestādes, kas veic

¹ Zelgalvis E. Reitingu sistēmu izmantošana komercbanku risku un stabilitātes problēmu risināšanā

² Basel Committee on Banking Supervision. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework, June 2004, 394. pants

³ Romānova I. Bank lending and evaluation of borrowers credit risk in Latvia. Oxford University. Proceedings of the international scientific conference. Oxford Business & Economics Conference, p. 11-13

komercbanku uzraudzību, ir vienojušās reitingu sistēmu standartizācijā (CAMEL¹), kas ievērojami atvieglo komercbanku stabilitātes novērtēšanu. Šī novērtēšanas sistēma iekļauj svarīgākos bankas noturības komponentus, kas savukārt ļauj izprast metodoloģiju, kā veikt komercbanku finanšu analīzi. CAMEL nosaukumā tiek atspoguļoti komercbanku sistēmas stabilitātes analizējamie faktori, proti,:

- » C – capital adequacy, kapitāla pietiekamība. CAMEL metodoloģija paredz izvērtēt, kāds ir nepieciešamais kapitāla apjoms, lai spētu nodrošināt ieguldītāju intereses;
- » A – asset quality, aktīvu kvalitāte, ņemot vērā aktīvu „atgriezenisko” līmeni, kā arī šaubīgo debitoru pārraudzību;
- » M – management, vadības kvalitāte. Novērtē komercbankas darbības rezultātus, atbilstību likumdošanai un instrukcijām;
- » E – earnings, ienesīgums, peļņa. Novērtē komercbankas darbības efektivitāti, kā arī vai peļņa nodrošina komercbankas tālāku attīstību
- » L – liquidity, likviditāte. Sistēma izvērtē bankas likviditātes spējas atbilstoši tās pienākumiem.

Daži no CAMEL rādītājiem atspoguļojas finanšu pārskatos, taču dažiem ir nepieciešama ciešāka uzmanība un pārbaude, jo tiem piemīt kvalitatīva rakstura īpašības. CAMEL reitinga sistēma ir ieguvusi plašu atzinību un popularitāti, jo tās sastāvā ietilpstošie kvantitatīva rakstura rādītāji ir viegli uztverami un saprotami.

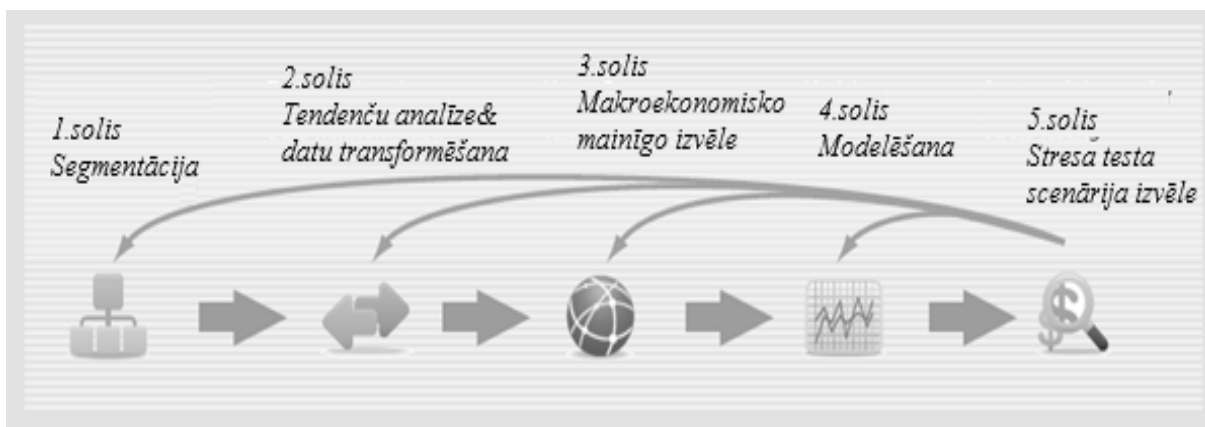
Kā viena no perspektīvākajām analītiskajām metodēm, kas novērtē finanšu sistēmas noturību pret strauju finanšu risku pieaugumu, pēdējo gadu laikā attīstīta finanšu sistēmas **stresa testēšana**. Latvijas Bankas finanšu stabilitātes pārskatā minēts: „viens no palīgīdzekļiem sistēmiskās stabilitātes pārraudzīšanai, kuru uzskata par papildinājumu stresa testiem un agrīnām brīdināšanas sistēmām, ir finanšu stresa vai stabilitātes indekss. Būtiska stresa indeksa priekšrocība ir iespēja salīdzināt finanšu sistēmas funkcionēšanu dažādos periodos”.² Latvijas banku sistēmas stresa indekss (skatīt 1. pielikumu) apvieno dažādu avotu informāciju, kas raksturo iespējamus stresa simptomus banku sistēmā, piemēram, iekšzemes kopprodukta, procentu likmju, nekustamā īpašuma cenu izmaiņas u.c.

Stresa testu veikšana teorētiskajos literatūras darbos, tiek aplūkota kā process, kas sastāv no vairākiem soļiem, kas paredz noskaidrot, kāpēc ir nepieciešams stresa tests, lai varētu pieņemt atbilstošu lēmumus par veidu, kādā īstenot testu. Kopumā var izdalīt četrus lēmuma pieņemšanas posmus, tie ir – iespējamo finanšu sistēmas ievainojamības avotu

¹ Портер С. Введение в регулирование, надзор и анализ банковской деятельности. 1992. с.-44.

² Finanšu stabilitātes pārskats. Latvijas Banka. – Rīga, 2009

identificēšana, finanšu sistēmas seguma definēšana un nepieciešamo datu identificēšana, metodoloģijas izvēle, kā arī šoku kalibrēšana un aprēķina veikšana¹. Tomēr stresa testa veikšanai izmanto arī savādāku posmu sadalījumu, piemēram, FICO (Fair Isaac Corporation) piedāvā piecu soļu pieeju, kā veikt stresa testu, kas grafiski attēlota 1.3. attēlā.

1.3. attēls. FICO 5 soļi stresa testu veikšanai²

No sistēmas stresa testu veikšanas viedokļa ir svarīgi novērtēt galvenos finanšu sistēmas apdraudošos riskus – identificēt ievainojamības avotus un finanšu institūciju noturību pret tiem, nosakot aptuveno zaudējumu apmēru no dažādām riska faktoru izmaiņām³.

Stresa tests – veids kā, izmantojot dažādus pieņēmumus, pārvērtēt portfeli. Kā rezultātā tiek noteikts portfeļa jutīgums pret kādu noteiktu šoku jeb triecienu. Uz sistēmu orientēts stresa tests paredz plašāku izpratni par sistēmas jutīgumu pret dažādiem triecieniem vai izmaiņām, kā arī ņem vērā un izvērtē finanšu institūciju praksi jeb pieredzi. Vairāki šādi stresa testi atbilst kādam kopīgam scenārijam, kas tiek piemēroti finanšu institūcijās. Šis pieejas veids ne tikai sniedz informāciju par šoku ietekmi kopumā, bet arī to sadalījumu visā sistēmā, kas ir noderīgi, lai izprastu potenciālo izplatīšanās un konfidencialitātes efektu uz stabilitāti⁴. Stresa tests tiek veidots, lai izprastu kā makroekonomiskās izmaiņas ietekmēs visu sistēmu kopumā. Lai panāktu pēc iespējas precīzāku informāciju par „vājajiem punktiem”, datiem ir jābūt pieejamiem gan par sistēmu kopumā, gan par katru elementu atsevišķi, lai varētu veikt stresa testu abos līmeņos.

Kā trešā metode, kas novērtē komercbanku sistēmas stabilitāti ir **makroprudenciālā analīze**. Tomēr zinātniskajā literatūrā nav vienota viedokļa par makroprudenciālās politikas mērķiem. Vispārīgi tiek minēts, ka makroprudenciālās analīzes mērķis ir finanšu stabilitātes novērtēšana, taču nav kopīgas definīcijas par to, kas ir finanšu stabilitāte. Viedokļu atšķirības, kas tika novērotas, var iedalīt divās grupās: pirmā, kas finanšu stabilitāti vērtē kā noturīgumu

¹ Zakulis E. Finanšu sistēmu stresa testēšana: teorija un pasaules prakse. LU raksti, 737 sēj., 414. lpp

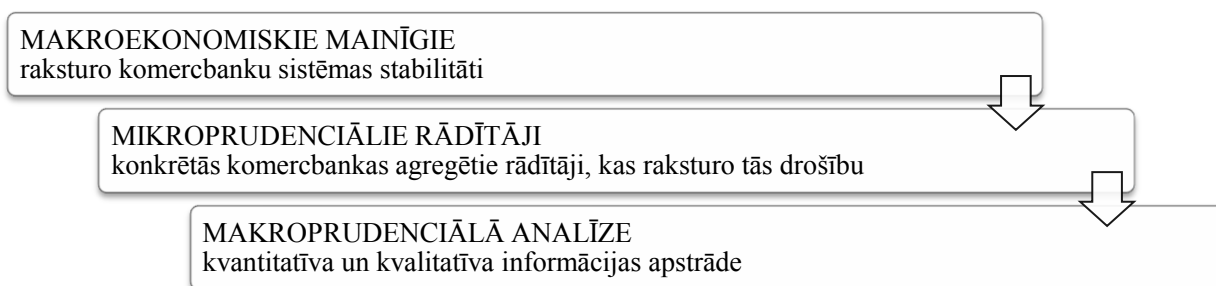
² A five step approach to stress testing your portfolio. Nr.10, december 2008

³ Zakulis E. Finanšu sistēmu stresa testēšana: teorija un pasaules prakse. LU raksti, 737 sēj., 420. lpp

⁴ Hilbers P, Jones M. Stress testing financial systems. IMF. p1-3

pret finanšu sistēmas ārējiem satricinājumiem, savukārt otrā - uzsver iekšējo būtību sistēmas finanšu grūtībās, ņemot vērā finanšu sistēmas darbību, kas ietekmē tās stabilitāti vai arī tās neaizsargājamību no maza apmēra satricinājumiem, nevis lielajiem triecieniem¹.

Spēja pārraudzīt finansiālo stabilitāti ietver sevī vairāku rādītāju esamību, kas var tikt izmantoti kā bāze, lai veiktu konkrētu analīzi sistēmas novērtēšanā. Makroprudenciālie rādītāji ietver gan apkopotos (agregētos) mikroprudenciālos rādītājus, kas raksturo konkrēto finanšu institūciju, gan makroekonomiskos mainīgos, kas saistīti ar sistēmas stabilitāti². Pēc savas būtības makroprudenciālo rādītāju kopuma uzdevums ir komercbanku sistēmas stabilitātes un tās jūtīguma novērtēšana kopējās makroekonomiskās situācijas kontekstā.

1.4. attēls. **Makroprudenciālās analīzes mehānisms**³

Makroprudenciālās analīzes mehānisms (skatīt 1.4. attēlu) paredz rādītāju, kas saņemti no centrālās bankas vai uzraudzības institūcijām, un makroekonomisko rādītāju, savienojumu ar nolūku prognozēt riska pieauguma tendences. Tomēr šādu rādītāju ieviešana praksē pašlaik ir apgrūtināta⁴, tā kā valstu savstarpējā makroprudenciālo rādītāju salīdzināšana ir neiespējama, kā arī prasa individuālu pieeju, pastāv atšķirīgi ekonomiskie un statistiskie kritēriji, nepastāv unificēts un vispārpieņemts rādītāju saraksts u.c.

Pēc autores domām, var izdalīt vēl vienu metodi, kas būtībā ir iepriekš minēto metožu pamatā, proti, finansiālo rādītāju jeb **koeficientu metodi**, ar kuras palīdzību arī tiks novērtēta Latvijas komercbanku sistēma. Izmantojot plašo makroekonomisko kontekstu un strukturālos rādītājus, finanšu stabilitātes rādītāji tikai papildina un ir analīzes vērti, lai izprastu un novērtētu dažādo makrovīdes izmaiņu ietekmi uz komercbanku sistēmas stabilitāti kopumā. Lai to novērtētu, ir nepieciešama komercbanku rādītāju analīze, kas tiek sadalīta pa nosacītiem līmeņiem – kapitāla pietiekamība, aktīvu kvalitāte, ienesīgums un likviditāte. Atsevišķi kā līmeni var izdalīt arī tirgus risku⁵, kam ir pakļautas komercbankas, tomēr tas lielākā mērā saistās ar risku vadību, kā arī tiek iekļauts citu metožu kontekstā.

¹ Macroprudential policy – a literature review. BIS working paper, p - 6.

² Evans Owen, Leone Alfredo M. Macroprudential Indicators of Financial System Soundness. IMF, p.3.

³ Izveidojusi autore

⁴ Solovjova I. Komercbanku sistēmas stabilitātes problēmas : promocijas darba kopsavilkums. 19-20. lpp

⁵ Hilbers P, Jones M. Stress testing financial systems. IMF. P - 4.

2. KOMERCBANKU SISTĒMAS STABILITĀTES IEKŠĒJO FAKTORU ANALĪZE

Iekšējo faktori stabilitāti ietekmējošos lielumus var iedalīt trijās pastāvīgas grupās (skatīt 1.2. attēlu 12. lpp):

- » organizatoriskie faktori,
- » tehnoloģiskie faktori,
- » ekonomiskie faktori.

Visi šie faktori ietekmē komercbankas iekšējās vides stabilitāti, tomēr jābilst, ka pirmo divu grupu faktoriem piemīt kvalitatīva informācijas rakstura īpatnība, kas ievērojami apgrūtina pētniecību šajā jomā. Pie **organizatoriskajiem faktoriem**¹ pieder, pirmkārt, bankas vadības stāvoklis, kura analīze tiek sākota ar komercbankas darbību rezultātu izvērtēšanu. Pēc savas būtības, bankas vadība orientējas uz vairāku kvantitatīva, kvalitatīva un sociāla rakstura rādītāju izpildi, kas ir pakārtota iepriekš noteiktajai stratēģijai un mērķiem. Svarīgi šajā grupā ir izvērtēt vadības īstenoto politiku, esošo kontroles mehānismu, tās spēju noorganizēt un izplānot, kā arī operatīvi reaģēt uz notiekošajām izmaiņām. Otrkārt, spēja mainīties, ieviest inovācijas, kas paredz jaunu produktu ieviešanu vai arī esošo produktu modifikāciju, lai saglabātu savu konkurētspēju tirgū, kā arī racionalizētu izmaksas. Šajā grupā tiek ietverta arī komercbanku darbības stratēģijas pilnveidošana, kas paredz komercbankas spēju pielāgoties tirgus situācijai. Treškārt, iekšējās struktūras vadība, kas paredz bankas mērķu sasniegšanu, pareizi un sakārtoti organizējot un vadot vairākas komercbankas struktūrvienības. Lielā mērā ietverot ne tikai klientu apmierinātības līmeņa pieaugumu, jo pakalpojums tiek sniegts no kvalificēta personāla, bet arī paša kolektīva stimulēšana pilnveidoties un paaugstināt kvalifikācijas līmeni, lai tiktu uzlabots komercbankas iekšējais struktūras darbības mehānisms.

Kopumā vērtējot organizatoriskos faktoros, jāņem vērā, ka liela nozīme ir komercbankas vadībai, kā arī tās īstenotajai stratēģijai un politikām. Komercbankas stabilitāte ir atkarīga no veiksmīgas un prasmīgas atsevišķu bankas struktūrvienību vadības, kā arī tās personāla nemitīgas pilnveidošanas, lai operacionāli un pareizi reaģētu uz tirgus izmaiņām, tādā veidā nodrošinot komercbankas stabilitāti.

Iekšējās kontroles sistēma ir jebkuras organizācijas darbarīks, ar kura palīdzību vadība var pārvaldīt organizācijas darbību, sasniegt mērķus, īstenot stratēģiju un novērtēt darbaspējas. Kredītiestādes padomes un valdes galvenie mērķi ir kontrolēt bankas veikto uzņēmējdarbību, nodrošināt kredītiestādes aktīvu saglabāšanu, pastāvīgi uzraudzīt un novērtēt

¹ Фетисов Г.Г. Устойчивость коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. с23-28.

darbības riskus, sagatavot finanšu pārskatus un ievērot likumdošanu. Lai šos mērķus sasniegtu, ir jāveido efektīva un stabila iekšējās kontroles sistēma.¹

Savukārt **tehnoloģiskie faktori** ir saistīti ar tehnoloģijām, kas tiek izmantotas komercbankās, lai uzlabotu tās pakalpojumu kvalitāti un ātrumu, piemēram, papīru kārtošanu aizvieto dators, naudas pārskaitīšana tiek veikta nevis fiziski to nogādājot noteiktā vietā, bet izmantojot, piemēram, internetbanku, skaidras naudas izņemšana tiek piedāvāta ne tikai pašā bankā, bet arī bankomātos.

Tehnoloģiskie faktori var samazināt komercbankas drošības līmeni, kā arī ietekmēt visas sistēmas stabilitāti, tā kā tehnoloģiskais progress var novest pie stratēģiskā un operatīvā riska iestāšanās. Proti, pieņemot nepareizus vadības lēmumus, kas saistīts ar nepareizi izvēlēto informācijas tehnoloģu nodrošinājumu (stratēģiskais risks), komercbanka var ciest lielus zaudējumus (operacionālais risks). Lai samazinātu šāda veida riskus, Bāzele Banku uzraudzības komiteja izstrādā savas rekomendācijas informācijas tehnoloģiju risku pārvaldīšanā, pamatojoties uz kurām tiek izstrādātas banku politikas un procedūras, lai nodrošinātu pietiekamu drošības līmeni.²

Tomēr, lai arī abu iepriekšminēto faktoru grupu ietekme uz komercbanku stabilitāti ir ievērojama, noteicošā loma pieder tieši **ekonomisko faktoru** grupai. Bankas stāvoklis, kā arī tās stabilitāte, līdzīgi kā citām finanšu institūcijām, ir atkarīga no:

- » kapitāla pietiekamības,
- » aktīvu un pasīvu kvalitātes,
- » ienesīguma, rentabilitātes,
- » likviditātes.

Katras sistēmas stabilitāte ir atkarīga no tās atsevišķu elementu darbības, proti, komercbanku sistēmas stabilitāte ir atkarīga no tās stabilitāti ietekmējošo iekšējo ekonomisko faktoru stāvokļa.

2.1. Latvijas komercbanku sistēmas kapitāla pietiekamības rādītāju analīze

Bankas kapitāls tiek apskatīts kā galvenais ieguldītāju drošības avots. Banka ar labu kapitālu spēs pārvarēt nopietnus zaudējumus, neļaujot tās ieguldītājiem pazaudēt ieguldīto naudu. Bankas kapitāla pietiekamības novērtēšanā tiek izmantoti koeficienti. Bankas pietiekamais kapitāls tiek salīdzināts ar drošības „spilvenu”³, kas ļauj bankai būt maksāspējīgai un turpināt savas operācijas, neatkarīgi no situācijas, kādai tā tiek pakļauta.

¹ Nauda, bankas, vērtspapīri. Latvijas Universitātes ekonomikas un vadības fakultātes Finanšu institūta zinātniskie raksti, 2. krāj. 191pp

² Solovjova I. Komercbanku sistēmas stabilitātes problēmas. Monogrāfija. 59-60 lpp

³ Фетисов Г.Г. Устойчивость коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. с32.

Lai precīzāk noteiktu, kas ir kapitāla pietiekamība, nepieciešams apskatīt un izvērtēt tās piedāvātās definīcijas un skaidrojumus. Daži no tiem: „Kapitāla pietiekamība ir –

- » bankas spēja kompensēt zaudējumus un paredzēt bankrotu¹;
- » bankas spēja turpināt sniegt savus tradicionālos un standarta kvalitātes bankas pakalpojumus, neatkarīgi no iespējamajiem zaudējumiem aktīvu operāciju veikšanā²;
- » pašu kapitāla attiecība pret riska svērto aktīvu un ārpusbilances posteņu kopsummu³”.

Bankas pašu resursiem ir primāra nozīme tās stabilitātes nodrošināšanā. Pašu kapitāls ir jebkuras komercbankas nepieciešama un neatņemama finanšu resursu daļa, kā arī tas ir obligāts nosacījums bankas izveidošanai. Pašu kapitālam piemīt trīs svarīgas funkcijas⁴, pirmā, **aizsargājošā funkcija**, kas nodrošina noguldītāju un kreditoru intereses gadījumā, ja banka nonāk finansiālajās grūtībās, iestājas maksātnespēja vai bankrots. Banku akcionāri ir atbildīgi par tās darbību un finansiālo stāvokli, tādēļ viņiem arī jāuzņemas saistības pret saviem klientiem. Pašu kapitāls – lielums, kura robežās banka garantē savu saistību izpildi. Otrā **operatīvā funkcija**, kas nodrošina līdzekļus bankas aktīvo operāciju veikšanai. Tomēr tas ir aktuāli bankas dibināšanas sākumposmā, kad pašu kapitāls bankai ir pamats materiālās bāzes veidošanai un attīstībai, turpmāk – pašu kapitāla nelielais īpatsvars kopējo resursu apjomā samazinās, tādēļ arī operatīvai funkcijai mazinās nozīme. Trešā **regulējošā funkcija**, kas nodrošina bankām regulāru uzraudzību un kontroli, ar mērķi nodrošināt stabilitāti un novērst pārmērīgus riskus, regulējot bankas darbību aktīvu un pasīvu sabalansēšanā.

Komercbanku stabilitātes viens no svarīgākajiem aspektiem ir tieši pašu kapitāls un kā tas pilda savas noteiktās funkcijas. Bāzeles II otro pīlāru veido divi savstarpēji saistīti procesi – kapitāla pietiekamības novērtēšanas process, ko veic banka, un uzraudzības pārbaudes un novērtējuma process, ko veic uzraudzības iestāde. Kapitāla pietiekamības novērtēšanas process, ko veic banka, ietver gan kapitāla pietiekamības kvantitatīvo novērtējumu, gan kvalitatīvos aspektus⁵. Pašu kapitāla funkciju izpilde – viens no stabilitātes kritērijiem, kas jāizpilda, neskatoties uz vairākiem to ietekmējošajiem faktoriem, kas parādīti 2.pielikumā.

Kapitāla pietiekamība atspoguļo tos bankas kapitāla resursu, kas nepieciešami, lai nodrošinātos pret riskiem, kas saistīti ar bankas aktīvu portfeli, galvenokārt pret kredītrisku. Saskaņā ar Kredītiestāžu likumu⁶ - banka nodrošina pašu kapitālu, kura apmērs vienmēr ir

¹ Рид Э., Коттер Р., Гилл Э., Смит Р. Комерческие банки. с-187

² Фетисов Г.Г. Устойчивость коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. с33.

³ Bankas kapitāls un rezerves, pieejams lat.biztimes.lv, skaits 11.04.2011.

⁴ Saksonova S. Banku darbība. 73. lpp

⁵ Kapitāla pietiekamības novērtēšanas procesa izveides normatīvie noteikumi. FKTK noteikumi.

⁶ Kredītiestāžu likums, Latvijas Vēstnesis Nr. 163.

lielāks vai vienāds ar kredītriska un atgūstamās vērtības samazinājuma riska kapitāla prasību. Kredītriska kapitāla prasību aprēķina kā 8 procentus no riska darījumu riska svērto vērtību kopsummas. Tomēr minimālās kapitāla prasības tiek piemērotas arī tirgus un operacionālajam riskiem.

Banka ir atbildīga par tās kapitāla pietiekamības novērtējuma saturu un apjomu. Saskaņā ar FKTK vadlīnijām¹, kapitāla novērtēšanas procesā banka vismaz:

- » nosaka bankas rīcībā esošā kapitāla apmēru;
- » nosaka risku segšanai nepieciešamā kapitāla apmēru;
- » nosaka kapitāla rezervi;
- » nosaka kopējo nepieciešamā kapitāla apmēru;
- » veic kapitāla plānošanu vismaz turpmākajiem trim gadiem un nosaka vēlamo kapitāla līmeni (kapitāla pietiekamības mērķus).

Lai novērtētu Latvijas komercbanku sistēmas kapitāla pietiekamības rādītāju, autore uzskata par nepieciešamu izpētīt šādus kvantitatīvus parametrus:

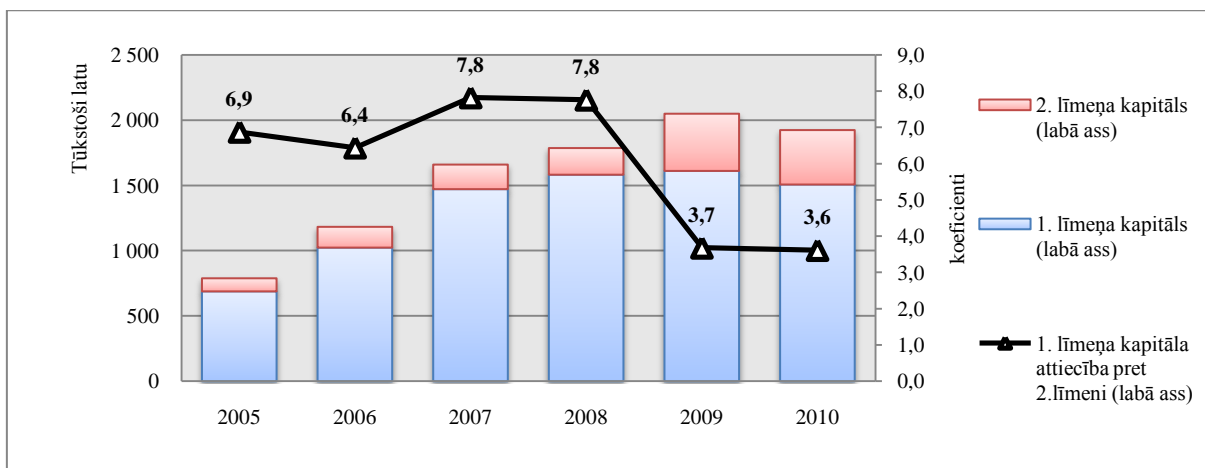
- » kapitāla pirmā un otrā līmeņa attiecība,
- » kapitāla prasība attiecībā uz kredītrisku, tirgus un operacionālajam riskiem,
- » kapitāla pietiekamības rādītājs,
- » pašu kapitāla un aktīvu pieauguma temps.

Kredītiestāžu pašu kapitālu veido pirmā līmeņa kapitāla un otrā līmeņa kapitāla kopsumma, no kuras atskaitīts pašu kapitāla samazinājums un kura ar FKTK piekrišanu var tikt palielināta ar izmantoto trešā līmeņa kapitālu.² Ir noteikts, ka pirmā līmeņa kapitālam, kurš galvenokārt veidojas no apmaksātā pamatkapitāla un rezervēm, kā arī iepriekšējo gadu nesadalītās peļņas, ir jābūt lielākam nekā otrā līmeņa kapitālam, kuru veido subordinētais kapitāls, pārvērtēšanas rezerves, kā arī noteiktā termiņā dzēšamas priekšrocību akcijas ar dividenžu uzkrāšanu un beztermiņa priekšrocību akcijas ar dividenžu uzkrāšanu. Tātad 1.līmeņa kapitāla attiecībai pret 2.līmeņa kapitālu ir jābūt lielākai par viens. Analizējamā periodā, Latvijas komercbankas līdz pat 2008.gadam spēja nodrošināt līdz pat septiņām reizēm lielāku 1.līmeņa kapitālu salīdzinot ar 2.līmeņa kapitālu (skatīt 2.1.attēlu), taču jau 2009.gadā šī attiecība strauji samazinās, kā pamatā galvenokārt ir subordinētā kapitāla apjoma pieaugums par 209 milj. latu, kas ir par 67% vairāk nekā 2008.gadā. Ņemot vērā, ka subordinētais kapitāls ir naudas līdzekļi, kurus komercbanka aizņemas uz ne mazāk kā 7 gadiem³, šī attiecība starp abu līmeņu kapitāliem arī 2010.gadā nav mainījusies.

¹ Kapitāla pietiekamības novērtēšanas procesa izveides normatīvie noteikumi. FKTK noteikumi

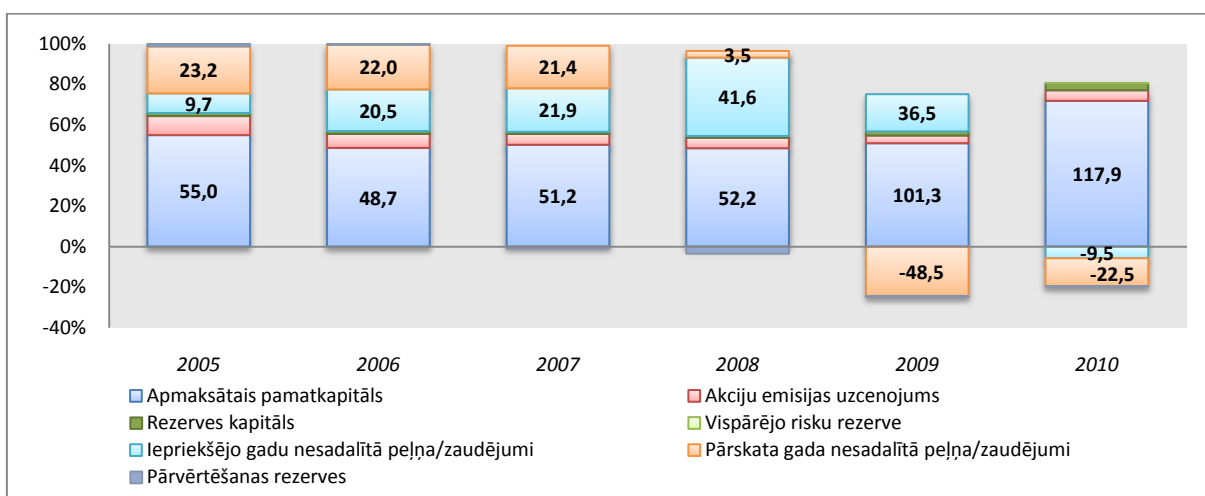
² Saksonova S. Banku darbība. 77. lpp

³ Kredītiestāžu likums, Latvijas Vēstnesis Nr. 163

2.1.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas pašu kapitāla struktūra (2005.-2010.g.), tūkst. latu¹

Neskatoties uz lieliem zaudējumiem 2009.gadā, redzams, ka 1.līmeņa kapitāls saruka par aptuveni 7% tikai 2010.gadā. Savukārt izvērtējot pašu kapitāla un rezervju struktūru (skatīt 2.2.attēlu), var secināt, ka jau 2008.gadā strauji samazinās komercbanku peļņa (aptuveni 6 reizes mazāka nekā 2007.gadā), kā arī parādās negatīva vērtība pārvērtēšanas rezervēs.

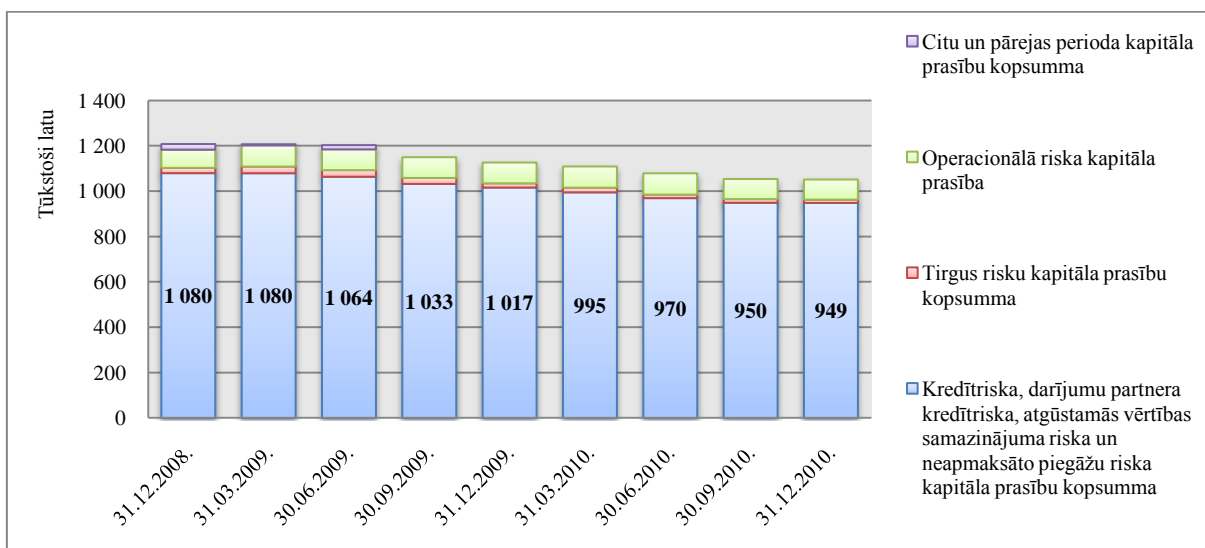
2.2.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas pašu kapitāla un rezervju struktūra (2005.-2010.g.), procentos²

Apmaksātā pamatkapitāla lielums 2010.gadā pieauga par 16% salīdzinājumā ar 2009.gadu. ņemot vērā ekonomisko situāciju – aktīvu kvalitātes pasliktināšanos un nepieciešamību veidot uzkrājumus nedrošiem parādiem, komercbankas stiprināja savu kapitāla bāzi – 2009.gadā palielinot pamatkapitālu, subordinēto un rezervju kapitālus, kopumā par apmēram 995 milj. latu. Komercbanku sistēmas zaudējumi 2009.gadā sastādīja 773 milj. latu un 2010.gadā – 361 milj. latu pēc nodokļu nomaksas.

¹ Pēc FKTK datiem

² Pēc FKTK datiem

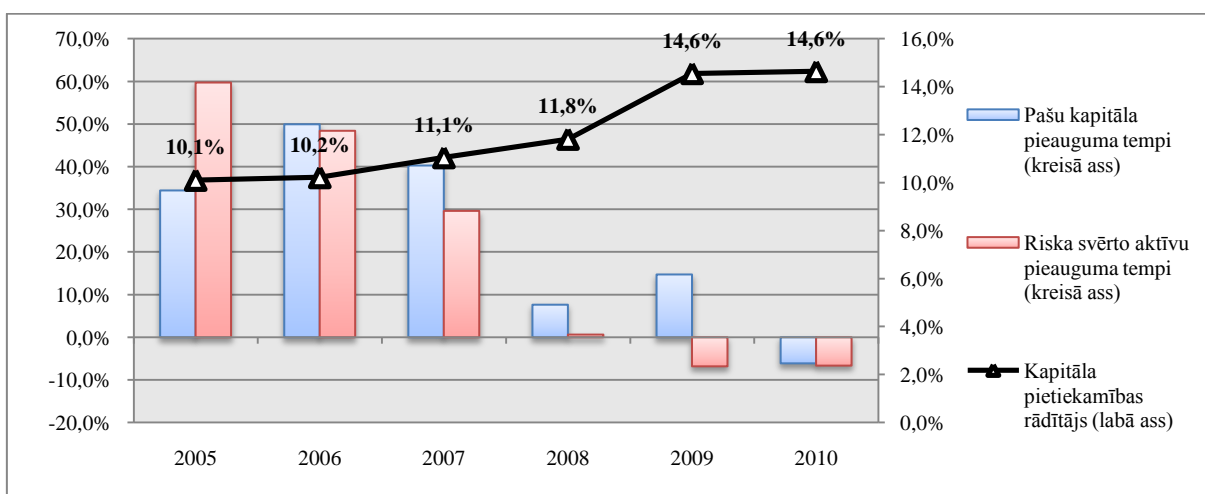
Sākot ar 2009.gada 1.ceturksni ir novērots kapitāla prasību apjoma samazinājums (skatīt 2.3.attēlu), kas kopā sastāda 156 milj. latu jeb 12.9% līdz 2010.gada pēdējam ceturksnim.

2.3.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas kapitāla prasību sadalījums pa ceturkšņiem (2008.-2010.g.), tūkst. latu¹

Sarukums kapitāla prasību kopsummā galvenokārt saistīts ar komercbanku kredītportfeļa samazināšanos, kā rezultāta arī kapitāla prasības pret kredītrisku kritās (sastādot 94,1% no kopējā kapitāla prasību apjoma krituma). 2010.gada decembrī kredītriska kapitāla prasība sastādīja 90,2% no kopējās prasību summas, savukārt operacionāla un tirgus riska kapitālu īpatsvars sastādīja atbilstoši 8,4% un 1,4%.

Pētāmajā periodā, līdz pat 2010.gadam, pašu kapitālam vērojama tendence pieaugt (skatīt 2.4.attēlu). Straujākais pieauguma temps novērots 2006.gadā, kad pašu kapitāls pieauga par 394 milj. latu jeb 50%. 2009.gada pašu kapitāla palielinājums saistāms ar komercbanku kapitāla bāzes nostiprināšanu.

2.4.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas pašu kapitāla un riska svērto aktīvu pieauguma tempi un kapitāla pietiekamības rādītājs (2005.-2010.g.), procentos¹

¹ Pēc FKTK datiem; pētījuma periods netiek ievērots, tā kā jaunie kapitāla prasību noteikumi stājās spēkā tikai ar 2008.gadu

2008.gada finanšu krīzes sekas atspoguļojas gan pašu kapitāla un riska svērto aktīvu pieauguma tempos, kas ievērojami samazinās vai pat ir negatīvi, gan arī straujais kapitāla pietiekamības rādītāja kāpums 2009.gadā, kas pieauga par 2,8 procentpunktiem salīdzinot ar 2008.gadu.

Četru gadu laika posmā ir novērojamas pozitīvas izmaiņas komercbanku kapitāla pietiekamības rādītājos (skatīt 2.1. tabulu), proti, pieauga to komercbanku skaits, kuru kapitāla pietiekamības rādītājs ir virs 10%.

2.1.tabula

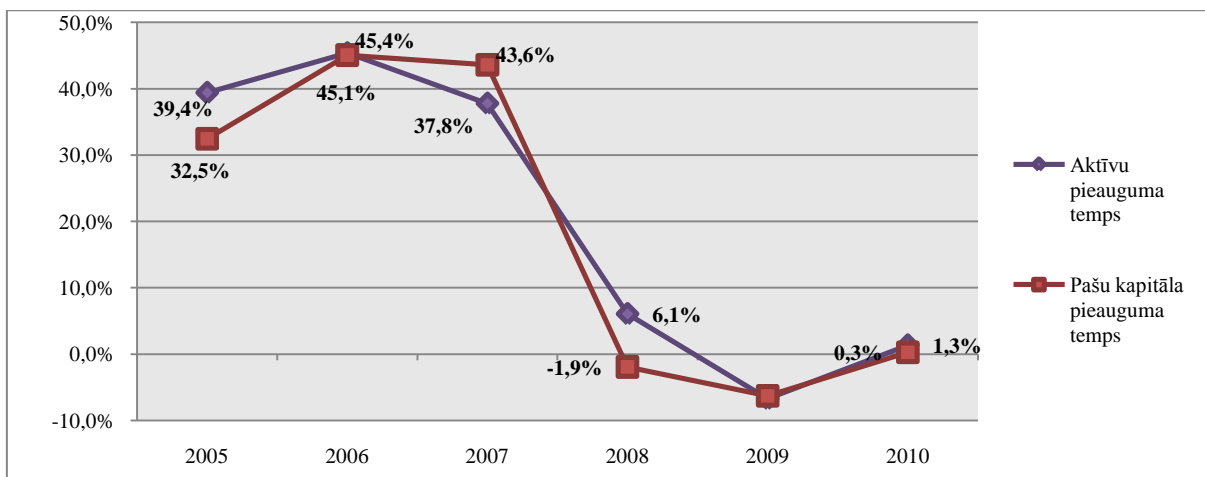
Latvijas komercbanku dalījums grupās atbilstoši to kapitāla pietiekamības rādītājam (2005.-2009.g.), skaitā un procentos²

Kapitāla pietiekamības rādītājs (%)	31.12.2005.		31.12.2006.		31.12.2007.		31.12.2008.		31.12.2009.	
	Banku skaits	Banku tirgus daļa (% no kopējiem banku aktīviem)	Banku skaits	Banku tirgus daļa (% no kopējiem banku aktīviem)	Banku skaits	Banku tirgus daļa (% no kopējiem banku aktīviem)	Banku skaits	Banku tirgus daļa (% no kopējiem banku aktīviem)	Banku skaits	Banku tirgus daļa (% no kopējiem banku aktīviem)
līdz 10	7	74,4	6	69	4	33,1	3	25,9	1	4
10.1-15	7	18,3	7	23,3	11	63,6	11	63,4	9	38
15.1-20	3	5,5	5	7	4	2,9	5	9,1	7	55,9
virš 20	5	1,8	3	0,7	2	0,4	2	1,6	4	2,1

Analizējamajā periodā pašu kapitāls vidēji pieauga par 20,5%, savukārt aktīvi – 18,9% (skatīt 2.5. attēlu), tomēr jāņem vērā, ka vidējais rādītājs galvenokārt veidojās no straujā pozitīvā pieauguma līdz 2007.gadam, savukārt vēlāk sekojošais kritums ievērojami palēnināja pieauguma tempu (galvenokārt komercbanku negatīvo pārvērtēšanas rezervju dēļ), kas 2010.gadā sastādīja tikai 1,3% pašu kapitālam un rezervēm un 0,3% aktīviem.

¹ Pēc FKTK datiem

² Pēc FKTK datiem, 2010. g. dati nebija pieejami

2.5.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas kapitāla un rezervju un aktīvu pieauguma tempi (2005.-2010.g.), procentos¹

Komercbanku pašu kapitāla un rezervju, kā arī aktīvu pieauguma tempi ir saistīti, jo komercbankas var paplašināt savu pakalpojumu klāstu, palielinot pašu resursus. Tādā veidā tiek pildīta pašu kapitāla operatīvā funkcija – palielinot pašu kapitālu un rezerves, palielinās arī aktīvu apjoms. No otras puses, Ja komercbanka plāno palielināt aktīvu apjomu, izmainīt to struktūru, palielinot riskantāku aktīvu daļu, tad esošo normatīvu izpildei būs jāpalielina pašu kapitāls, šādā veidā īstenojot pašu kapitāla aizsargājošo funkciju.

Veicot Latvijas komercbanku sistēmas kapitāla pietiekamības un citu rādītāju analīzi, var secināt, ka komercbanku kapitāla izmaiņas liecina par sistēmas spēju funkcionēt un attīstīties, kā arī adekvāti reaģēt uz notiekošo, pielāgojot tam pašu resursus. Komercbanku sistēmas kapitāls pilda visas raksturīgākās pašu kapitāla funkcijas – aizsargājošo, operatīvo un regulējošo, kas liecina par sistēmas elementu stabilitāti.

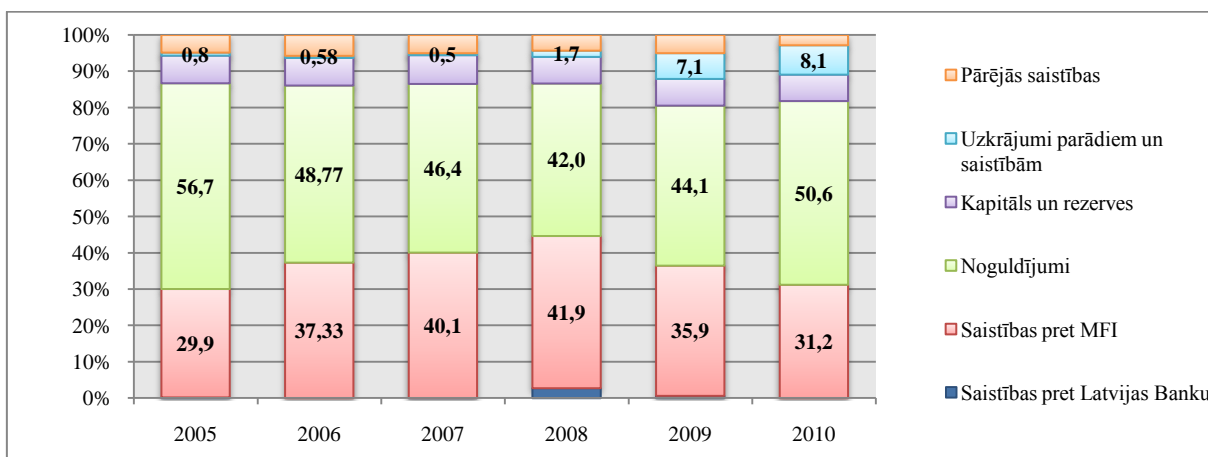
2.2. Latvijas komercbanku sistēmas aktīvu un pasīvu kvalitātes analīze

Veicot komercbanku sistēmas kapitāla pietiekamības rādītāja analīzi, dažos no rādītājiem tika izmantoti aktīvu pieauguma tempi, tomēr svarīgi ir noteikt, kāda ir aktīvu kvalitāte. Savukārt, vērtējot pašu kapitālu un rezerves, nepieciešams noteikt to īpatsvaru kopējā pasīvu bilancē, lai novērtētu arī pasīvu kvalitāti. Tomēr gan aktīvu, gan pasīvu kvalitāte pārsvarā raksturojama ar resursu izvietojanas un piesaistīšanas avotiem un to riskiem.

Analizējot Latvijas komercbanku sistēmas resursu piesaistīšanas jeb pasīvu kvalitāti, nepieciešams noteikt pasīvu struktūru un dinamiku. Galvenais resursu avots ir noguldījumi,

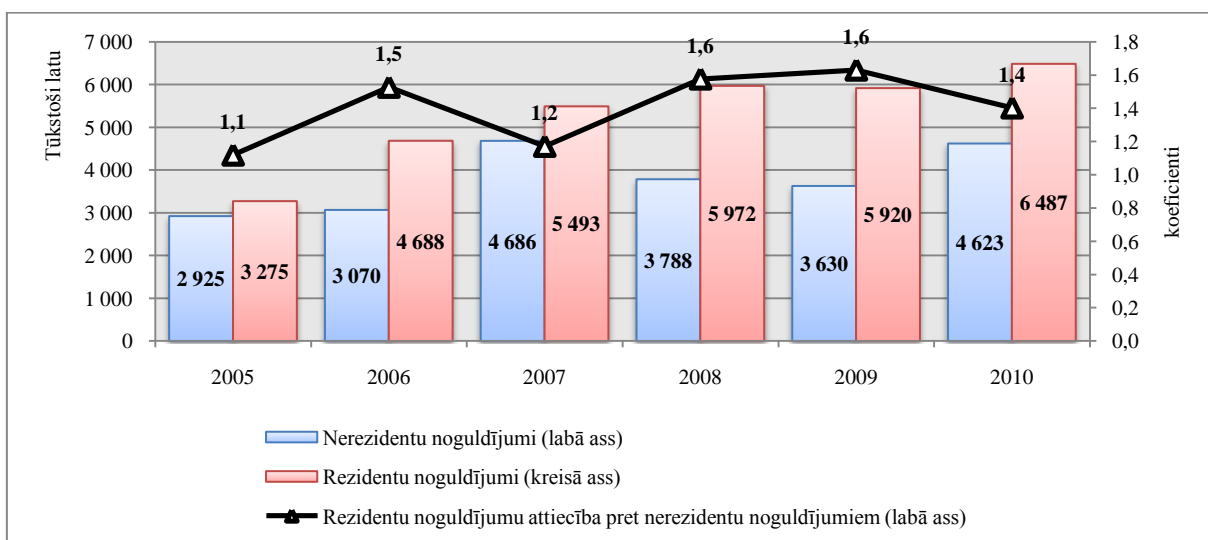
¹ Pēc FKTK datiem

par ko liecina 2.6.attēls. Pētāmajā periodā noguldījumu apmērs ir nemitīgi pieaudzis, izņemot 2008.gadu, kas 2005.gadā sastādīja 6,2 mljrd. latu, bet jau 2010.gadā – 11,1 mljrd. latu.

2.6.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas pasīvu struktūra (2005.-2010.g.), procentos¹

Tomēr, lai novērtētu noguldījumu kā stabilu resursu piesaistīšanas avotu, ir nepieciešams veikt to strukturālo (rezidentu/nerezidentu noguldījumi) un termiņanalīzi.

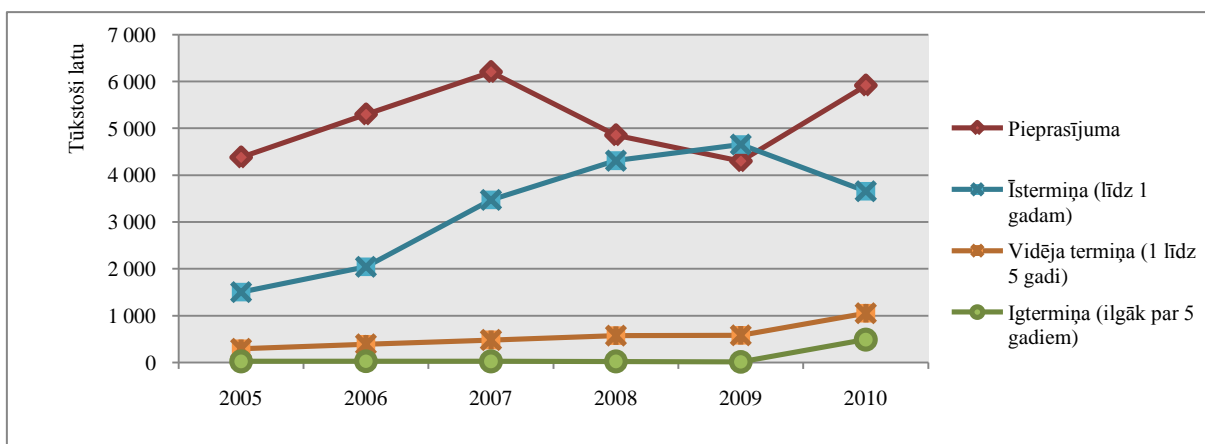
2.7.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas noguldījumi rezidentu un nerezidentu griezumā (2005.-2010.g.), tūkst. latu²

Analizējamā periodā, attiecība starp rezidentu un nerezidentu noguldījumiem ir bijusi lielāka par vienu, kas liecina par rezidentu noguldījumu pārsvaru pār nerezidentu noguldījumiem (skatīt 2.7.attēlu). Rezidentu noguldījumi, kas piesaistīti no mājsaimniecībām, sastāda gandrīz 50% no kopējiem rezidentu noguldījumiem, jeb 3,0 mljrd. latu 2007.gadā, bet 2,9 mljrd. latu 2010.gadā, savukārt izvērtējot nerezidentu noguldījumus lielākais īpatsvars ir tieši privātajām nefinanšu sabiedrībām, kas sastāda 86,5% 2007.gadā un 81,7% 2010.gadā jeb attiecīgi 4,1 mljrd. latu un 3,8 mljrd. latu.

¹ Pēc FKTK datiem

² Pēc FKTK datiem

Veicot noguldījumu termiņanalīzi, kas parādīta 2.8.attēlā, var secināt, ka lielāko noguldījumu apjomu sastāda pieprasījuma un īstermiņa noguldījumi, kuru pieauguma tempi no 2009.gada uz 2010.gadu bija attiecīgi 37,5% un -21,5%. Tomēr vidēja termiņa un ilgtermiņa noguldījumiem novērota pieaugoša tendence.

2.8. attēls. Latvijas komercbanku sistēmas noguldījumu termiņanalīze (2005.-2010.g.), tūkst. latu¹

Veicot noguldījumu analīzi, autore secina, ka Latvijas komercbanku sistēmas galvenais resursu piesaistīšanas avots ir tieši noguldījumi, īpaši no mājsaimniecībām un nefinanšu sabiedrībām, un tiem ir tendence pieaugt, kā arī, ņemot vērā, ka rezidentu noguldījumu apjomam ir pieaugoša tendence, kas liecina par to, ka iedzīvotājiem un uzņēmumiem palielinās iespējas uzkrāt, un viņi to arī dara, tas var labvēlīgi ietekmēt banku aktīvus. Tomēr termiņanalīze liecina par lielu īpatsvaru tieši īstermiņa noguldījumiem, kas savukārt negatīvi var ietekmēt bankas likviditāti.

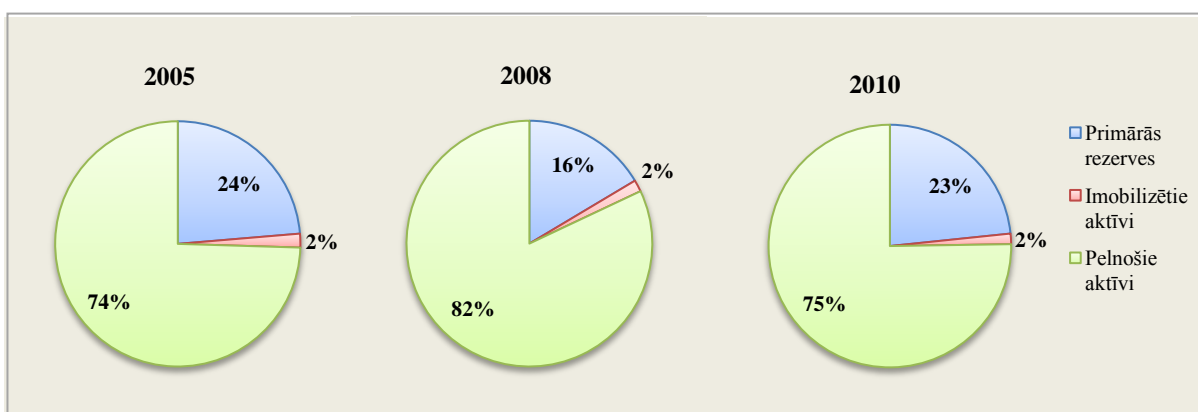
Otrs lielākais līdzekļu piesaistīšanas avots ir aizņemtie resursi jeb saistības pret Latvijas Banku un finanšu iestādēm (MFI). 2008.gadā vērojams saistību pieaugums pret Latvijas Banku, kas sastāda 639 milj. latu apmēru, kas tika pilnība atmaksāts līdz 2010.gadam. Saistības pret MFI kopš 2008.gada ir samazinājušās par 2,9 mljrd. latu, kas saistīts ar komercbanku sindicēto kredītu atmaksu, kā arī no mātes bankām piesaistīto finanšu resursu samazinājumu, kas varētu liecināt par komercbanku sistēmas atgūšanos no finanšu krīzes.

Izvērtējot komercbanku sistēmas pasīvu kvalitāti, svarīgi ir novērtēt noguldījumu un aizņemu kā stabilu resursu piesaistīšanas avotus. Svarīgi ir pareizi sabalansēt šo abu resursu avotu attiecību, lai komercbanka pēc iespējas efektīvāk tos varētu izmantot resursu izvietojumā. Noguldījumu piesaistīšanai un aizņēmumam ir dažādas procentu likmes, kas arī nosaka to cenu, tomēr abiem lielumiem ir atšķirīgas īpašības, piemēram, piesaistīt noguldījumus lielā apmērā un īsā laika posmā ir neiespējami, tieši pretēji ir aizņemties. Ņemot vērā veikto analīzi, komercbanku sistēma spēj pielāgoties situācijai, kā arī palielināt

¹ Pēc FKTK datiem

noguldījumu, bet samazināt aizņēmumu īpatsvaru kopējos pasīvos, kas liecina par pasīvu kvalitatīvu pārvaldi.

Komercbanku aktīvus var novērtēt, ņemot vērā to likviditāti, ienesīgumu un riska pakāpi. Klasiskā metode paredz sadalīt aktīvus trīs grupās – likvīdie, pelnošie un nelikvīdie aktīvi¹. Tomēr, ņemot vērā, ka likviditāte un ienesīgums tiks atsevišķi analizēti turpmākajās nodaļās, autore uzskata par nepieciešamu sadalīt aktīvus: primārajās rezervēs (kase un saistības pret LB un MFI), imobilizētajos aktīvos (nemateriālie aktīvi, pamatlīdzekļi un nākamo periodu izmaksas) un pelnošajos aktīvos, kas nodrošina procentu ienākumus (piemēram, kredīti, vērtspapīri u.c.).

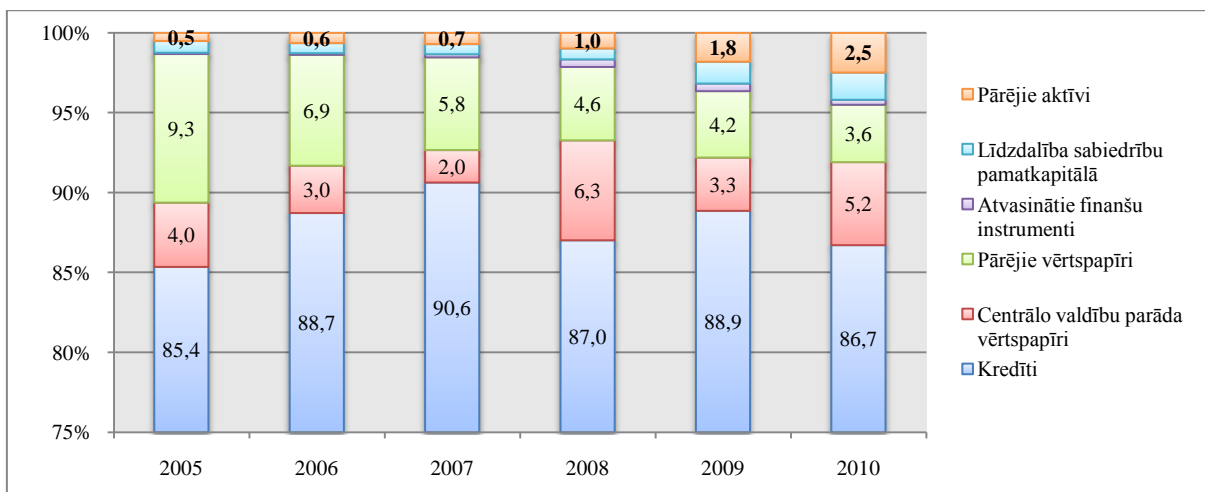

2.9.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas aktīvu sadalījums (2005.,2008.,2010.g.), procentos²

Kā redzams 2.9. attēlā, lielāko aktīvu daļu sastāda tieši pelnošie aktīvi. Izmaiņas, kas tiek novērotas 2008.gada aktīvu sadalījumā, galvenokārt saistītas ar pelnošo aktīvu apjoma pieaugumu 10,9 mljrd. latu apmērā jeb vairāk nekā divas reizes pieauga bankas pelnošo aktīvu apjoms, kā arī primāro rezervju pieaugums par 47,6% 2008.gadā salīdzinot ar 2005.gadu. Nemateriālie aktīvi un pamatlīdzekļi analizējamajā periodā relatīvi aizņem 2% no kopējiem aktīviem, tomēr to pieauguma tempi ir dažādi – 2008.g. salīdzinot ar 2005.g. pieauga par 9,7%, bet 2010.g. salīdzinot ar 2008.g. samazinājās par 14,5%. Lai novērtētu aktīvu kvalitāti ir nepieciešams izvērtēt pelnošo aktīvu atsevišķos posteņus, kā kredīti, vērtspapīri u.c., kas attēloti 2.10.attēlā.

¹ Фетисов Г.Г. Устойчивость коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. с40.

² Pēc FKTK datiem

2.10.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas pelnošo aktīvu struktūra (2005.-2010.g.), procentos¹

Kā liecina statistikas dati, galvenais īpatsvars aktīvu portfelī ir kredītiem, kas sastādīja 7,0 mljrd. latu 2005.gadā, 16,6 mljrd. latu 2008.gadā un 14,3 mljrd. latu 2010.gadā. Pēdējo divu gadu laikā vērojams pārējo aktīvu posteņa pieaugums un, pēc FKTK datiem, 2010.gadā 25 % no pārējiem aktīviem sastādīja kustamais un nekustamais īpašums, kas paredzēts pārdošanai, kas varētu liecināt par komercbanku īpašumā esošo kustamo/nekustamo īpašumu pieaugumu, kas iegūti no neatmaksāto kredītu ķīlu piesavināšanas. Tomēr, vērtējot aktīvu kvalitāti, galvenokārt ir jāizvērtē kredītportfeļa kvalitāte.

Saskaņā ar FKTK pamatnostādņem² komercbanka izveido kredītu kvalitātes novērtēšanas sistēmu, lai savlaicīgi novērtētu kredītu kvalitāti un izveidotu tiem atbilstošus uzkrājumus, un regulāri vērtē kredītu kvalitāti, balstoties uz vispusīgu, labi dokumentētu un konsekventi piemērojamu kredītportfeļa analīzi. Iestādes vadība un/vai iestādes speciāli izveidotā kredītu novērtēšanas komiteja regulāri pārskata un izvērtē kredītu kvalitātes vērtēšanas rezultātus un izveidoto uzkrājumu pietiekamību.

Pēc autores domām, būtiski ir uzsvērt, ka līdz 2009. gada beigām no nebankām izsniegto kredītu kopējā apmēra 88,6%³ bija saņēmuši rezidenti, savukārt rezidentu noguldījumi sastāda 62,0% no kopējā noguldījumu apmēra, kas liecina par iekšējā noguldījumu/aizņēmumu tirgus nesabalansētību starp rezidenti un nerezidenti.

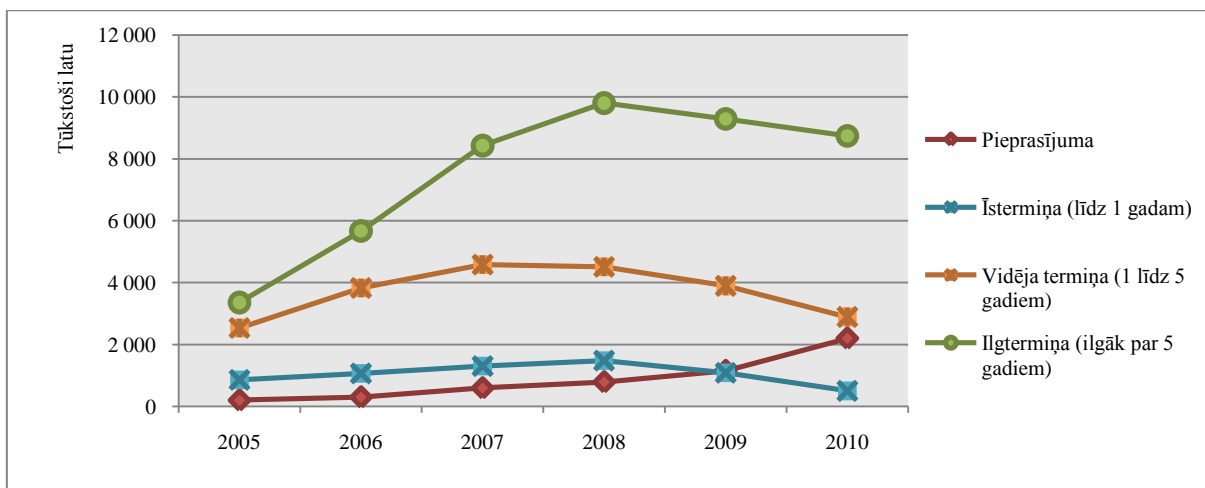
Kā liecina Latvijas Bankas finanšu stabilitātes pārskats⁴, 2009.gadā kredītrisks nozīmīgi pieauga, kļūstot par finanšu stabilitātes svarīgāko risku. Pasliktinoties kredītportfeļa kvalitātei, komercbankas izveidoja ievērojamus uzkrājumus nedrošajiem parādiem, tādējādi ciešot būtiskus zaudējumus, kas arī atspoguļojās pašu kapitāla un rezervju struktūras analīzē.

¹ Pēc FKTK datiem

² Aktīvu kvalitātes novērtēšanas un uzkrājumu veidošanas normatīvie noteikumi. FKTK noteikumi

³ Banku darbības pārskats. FKTK. Rīga 2009

⁴ Finanšu stabilitātes pārskats. Latvijas Banka. Rīga.2009.

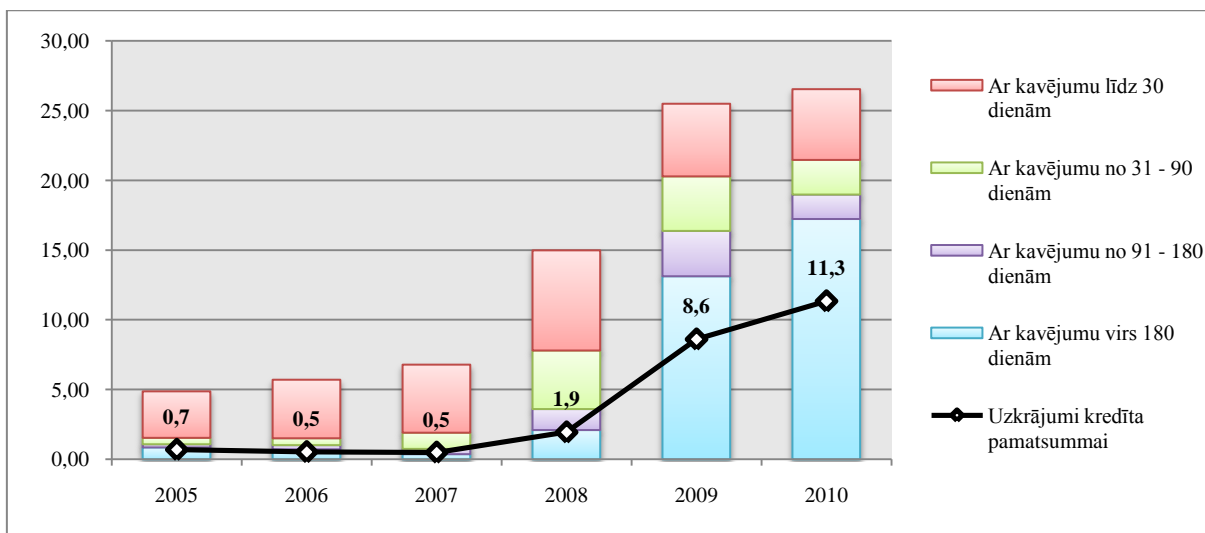

2.11.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas kredītu termiņanalīze (2005.-2010.g.), tūkst. latu¹

Autore uzskata par svarīgu vērst uzmanību uz kredītu termiņstruktūru, kas parādīta 2.11.attēlā. Aktīvu un pasīvu termiņstruktūra savstarpēji nav sabalansēta, proti, komercbankas klientu nauda galvenokārt tiek ieguldīta pieprasījuma vai īstermiņa noguldījumos, bet tiek izvietota mazāk likvīdos aktīvos, kam ir ilgtermiņa raksturs.

Ņemot vērā to, cik liels īpatsvars kredītiem ir kopējos aktīvos, ir nepieciešams veikt dziļāku kredītportfeļa analīzi, lai izvērtētu to ietekmi uz komercbanku sistēmas stabilitāti. 2009. gadā, turpinoties ekonomikas lejupslīdei, aizņēmēju maksāspēja turpināja mazināties. Kā redzams 2.12.attēlā, pieaug to kredītu īpatsvars, kuriem kavējums pārsniedz 180 dienas, 2010.gadā sastādot 2,6 mljrd. latu. Kredītu bez maksājumu kavējumiem (pamatsummas un/vai procentu maksājumu) daļa kopējos kredītos samazinājās no 93,2% 2007.gadā līdz 73,5% 2010.gadā. Kredīti ar maksājumu kavējumu 2010.gadā salīdzinot ar 2007.gadu pieauga četras reizes. Krītoties kredītportfeļa kvalitātei, komercbanku izveidoto uzkrājumu apmērs kredītu pamatsummai 2010.gadā salīdzinot ar 2008.gadu palielinājās par 1,3 mljrd. latu jeb par 9,4 procentpunktiem pieaudzis kredītportfeļa kvalitātes koeficients.

¹ Pēc FKTK datiem

2.12.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas kredīti ar maksājumu kavējumu un uzkrājumi kredīta pamatsummai (2005.-2010.g.), perioda beigās, procentos¹

Kā liecina FKTK 2009. gada ceturtnā ceturkšņa pārskata dati², gada beigās 14 bankās virs 90 dienām kavēto kredītu īpatsvars kredītu atlikumā nepārsniedza banku sistēmas vidējo rādītāju, t.i., 16.4%, un šo banku aktīvu īpatsvars kopējos banku sistēmas aktīvos bija 41.8% (2008. gada beigās – 99.8%). Tajā pašā laikā četrās bankās (ar 3% aktīvu īpatsvaru banku sistēmas kopējos aktīvos) virs 90 dienām kavēto kredītu īpatsvars kredītportfelī pārsniedza 25.1%.

Izvērtējot aktīvu kvalitāti, var secināt, ka lielā mērā kredītportfeļa kvalitātes koeficienta palielināšanās liecina par šaubīgo kredītu palielināšanos, par to liecina arī straujais kavēto maksājumu īpatsvara pieaugums. Ņemot vērā, ka Latvijas komercbanku aktīvi ir tik lielā mērā pakļauti kredītriskam, tad arī aktīvu kvalitāte neliecina par drošību, tomēr, banku spēja veidot uzkrājumus un arī dažu banku darbība ar peļņu 2010.gadā liecina par stabilitātes atgūšanu. Izvērtējot aktīvu un pasīvu termiņstruktūru, autore uzskata, ka šāda veida nesabalansētība var radīt ne tikai likviditātes problēmas, bet arī jāērķinās ar pastāvīgu termiņrisku.

2.3. Latvijas komercbanku sistēmas rentabilitātes rādītāju analīze

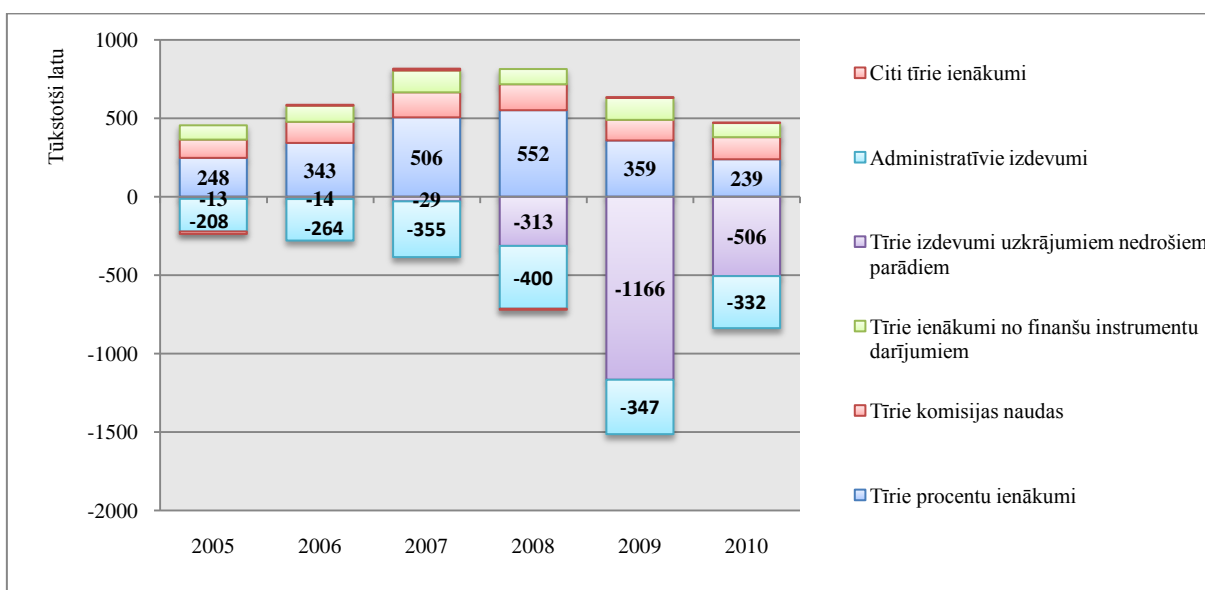
Viens no komercbanku stabilitātes nosacījumiem ir tās peļņa - ienesīgums. Ekonomiskajā literatūrā termini ienesīgums un rentabilitāte tiek lietoti kā sinonīmi³, kas tiek aprēķināta attiecinot peļņu pret izmantoto kapitālu, izmaksām, aktīviem jeb lielumu, kas saistīts ar peļņas gūšanu.

¹ Pēc FKTK datiem

² Banku darbības pārskats. FKTK. Rīga 2009

³ Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca. — R., Zinātne, 2000

Peļņa, ko gūst komercbankas, ir nepieciešama, lai veidotu adekvātus rezervju fondus, veicinātu komercbankas attīstību, uzlabojot pakalpojumu kvalitāti un personāla profesionalitāti, kā arī kapitāla palielināšanai, kas veicinās arī aktīvu pieaugumu, veicot operatīvo funkciju. Lai novērtētu komercbanku ienesīgumu, viens no veidiem ir attiecināt peļņu pret aktīviem (ROA). Augsts ROA rādītājs liecinās par efektīvu banku darbību un zemām izmaksām, bet zems ROA rādītājs – zemu pelnītspēju un/vai augstām operacionālajām izmaksām. Tomēr, lai novērtētu ienesīgumu¹, var tikt izmantotas arī citas metodes, piemēram, procentu marža, piesaistīto resursu ienesīgums, kredīta operāciju ienesīgums u.c. Latvijas komercbanku sistēmas rentabilitātes novērtēšanā tiks izmantoti sekojoši rādītāji: ienākumu un izdevumu struktūra, ROE un ROA, kā arī tīrā ienākuma procentu marža.

2.13.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas ienākumu un izdevumu struktūra (2005.-2010.g.), tūkst. latu²

Banku kreditēšanas tempu samazināšanās un kredītu kvalitātes pasliktināšanās pēdējo trīs gadu laikā atstāja ietekmi uz banku ienākumu un izdevumu struktūru (skatīt 2.13.attēlu). Līdz 2009.gadam procentu ienākumiem no kredītiem ne – MFI pastāvēja pozitīva pieauguma tendence – 2005.g. salīdzinot ar 2004.g. pieauga par 44,6%, 2007.g.salīdzinot ar 2006.g. – 76,1%, bet jau 2008.g. salīdzinot ar 2007.g. pieauguma temps strauji samazinājās un bija 25,3%. Analizējamā perioda pēdējiem diviem gadiem raksturīgs negatīvs pieauguma temps, kas samazināja procentu ienākumus par 30% katru gadu.

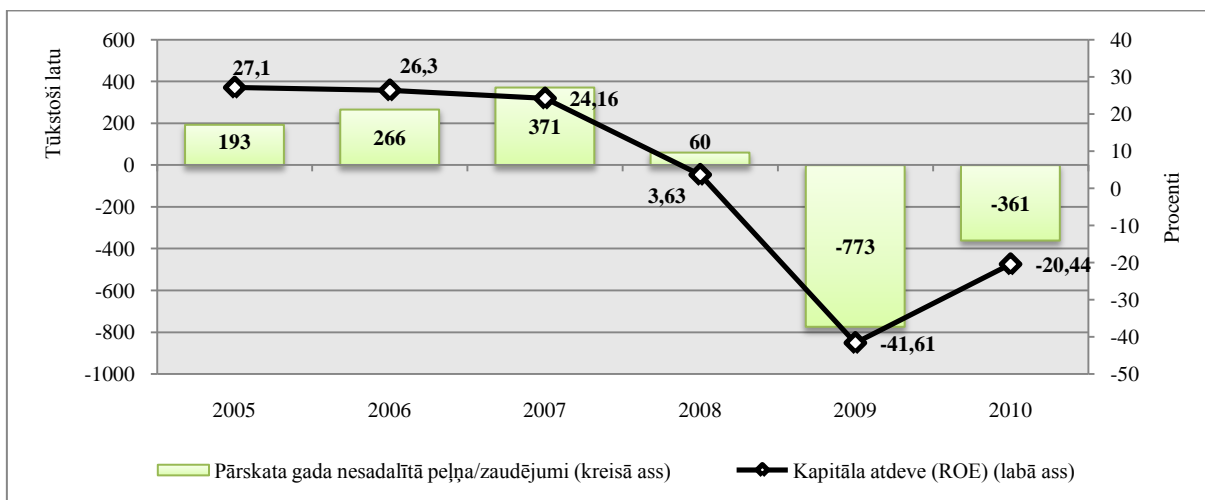
Ņemot vērā komercbanku kredītportfeļa kvalitātes pasliktināšanos pēdējo trīs gadu laikā, ievērojami pieauga izdevumi uzkrājumiem nedrošiem parādiem. Kopš 2006.gada ir novērojams pozitīvs pieauguma temps, tomēr īpaši straujš tas bija 2008.gadā salīdzinot ar

¹ Фетисов Г.Г. Устойчивость коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. с43.

² Pēc FKTK datiem

2007.g. un 2009.g. salīdzinot ar 2008.g., attiecīgi izdevumi šim postenim pieauga par 9,4 un 2,7 reizēm (skatīt 2.13. attēlu). 2009.gadā izdevumi uzkrājumiem nedrošiem parādiem sastādīja 1,2 mljrd. latu, bet 2010.g.-506 milj. latu jeb samazinājās 56,6%.

Latvijas komercbanku pelnītspēja analizējamā periodā līdz 2008.gadam ieskaitot ir bijusi pozitīva, tomēr tīro procentu ienākumu samazināšanās un straujais izdevumu pieaugums jau 2009. un 2010. gados noteica Latvijas komercbanku sistēmas zaudējumus 773milj. un 361milj. latu apmērā pēc nodokļu nomaksas. Lai novērtētu peļņas relatīvās izmaiņas, nepieciešams izskatīt peļņas/kapitāla attiecību, proti, ROE rādītāja dinamiku. ROE tiek aprēķināts kā analizētas pārskata perioda peļņas/zaudējumu attiecība pret vidējo kapitālu un rezervēm.

2.14.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas peļņa (tūkst. latu) un ROE dinamika (procentos) 2005.2010.g.¹

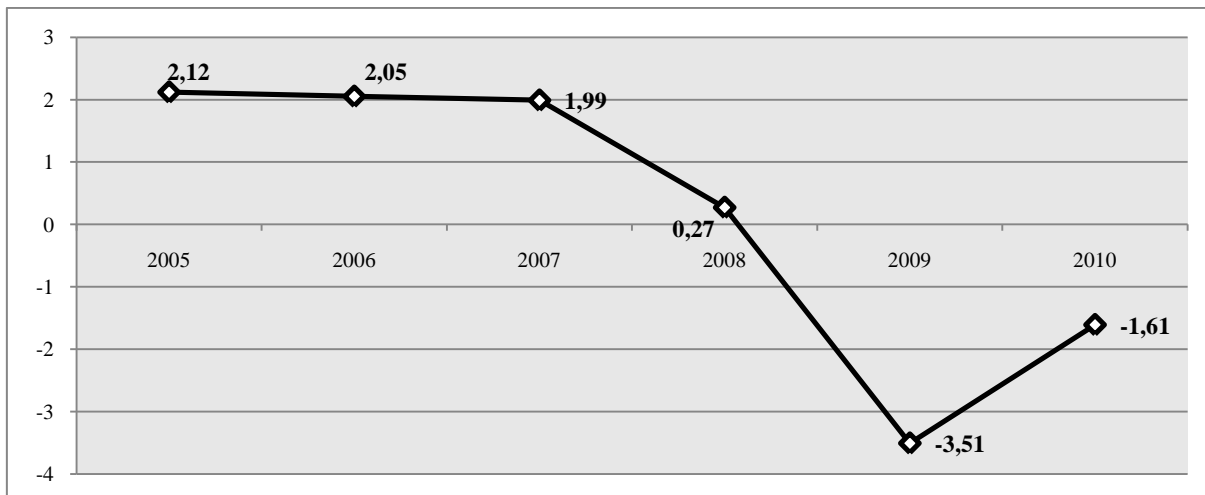
Kapitāla atdeves jeb kapitāla rentabilitātes līmeņa pieaugums tiek vērtēts pozitīvi, pēc rietumu analītiķu domām², optimālais ROE lielums ir 10-20%. Tomēr Latvijas komercbanku sistēmas ROE rādītājam analizējamajā periodā ir vērojama negatīva tendence (skatīt 2.14. attēlu). Līdz 2007.gadam ieskaitot ROE rādītājs bija lielāks par 20%, kas ir izskaidrojams ar lielo peļņu šajā periodā, kā arī nemainīgi kapitāla lielumu. Savukārt finanšu krīzes iespaidā 2008.gadā strauji sarūk komercbanku sistēmas peļņa, jo tiek novirzīti izdevumi uzkrājumu veidošanai nedrošiem parādiem, kā arī turpmākajos gados tiek ievērojami palielināts kapitāla un rezervju apjoms, lai nodrošinātos pret kredītrisku, kas kopumā samazināja ROE rādītāju no 3,6% 2008.gadā līdz -41,6% 2009.gadā.

Kā vēl viens komercbanku stabilitāti raksturojošs rādītājs ir aktīvu ienesīgums (ROA), kas ir tīrās peļņas attiecība pret vidējiem aktīviem. Rādītājs raksturo aktīvu atdevi jeb, cik

¹ Pēc FKTK datiem

² Панова Г.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. с154.

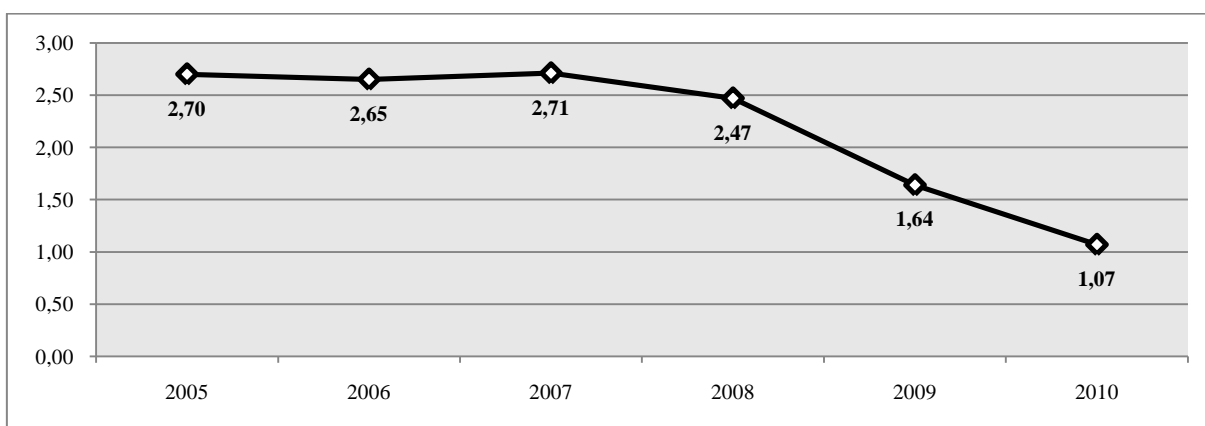
efektīvi komercbanka izmanto savus aktīvus, lai gūtu peļņu vai cik lielu peļņu komercbanka gūst uz katru ieguldīto aktīvos latu. Latvijas komercbanku sistēmas aktīvu rentabilitātes dinamika, kas atspoguļota 2.15. attēlā, liecina par aktīvu atdeves samazināšanos.

2.15.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas ROA rādītāja dinamika (2005.-2010.g.), procentos¹

ROA samazinājās par 80% 2008.g. salīdzinot ar 2007.g. un par 14 reizēm 2009.g. salīdzinot ar 2008.g., kā pamatā ir lielie zaudējumu komercbanku sistēmas darbībā. Tomēr ROA rādītājs 2010.gadā uzlabojas, jo samazinās zaudējumi uz katru ieguldīto latu (2009.g. 0,96 lati, bet 2010.g. 0,98 lati uz 1 aktīvos ieguldīto latu), kas tomēr liecina par komercbanku spēju atgūties no finanšu krīzes radītajām sekām.

Ienesīgumu, precīzāk, procentu ienesīgumu vislabāk raksturo procentu marža – starpība starp saņemtajiem un samaksātajiem procentiem². Tieši procentu marža ir galvenais komercbanku peļņas avots, kas ir galvenais iemesls, kāpēc komercbankām ir nepieciešams regulāri kontrolēt procentu peļņu un tās relatīvo rādītāju - tīro procentu maržu.

2.16.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas tīrā procentu marža (2005.-2010.g.), procentos³

¹ Pēc FKTK datiem

² Лаврушин О.И. Банковское дело. 2-е изд. с. 121.

³ Pēc FKTK datiem

Analizējot Latvijas komercbanku sistēmas tīro procentu maržu (skatīt 2.16. attēlu), var novērot negatīvu tendenci. Īpaši straujš kritums novērojams sākot ar 2008.gadu, kad tīro procentu ienākumu maržas pieauguma temps sastādīja -33,6% 2009.g. salīdzinot ar 2010.g. un 34,8% 2010.g. salīdzinot ar 2009.g.

Starptautiskajā praksē ir pieņemts normatīvais procentu maržas lielums 1,5-3,5% robežās¹. Latvijas komercbanku sistēma līdz 2009.gadam ieskaitot ir bijusi Eiropas banku līmeni, savukārt 2010.gadā sastādīja tikai 1,2%, kas liecina par banku pelnītspējas samazināšanos.

Novērtējot Latvijas komercbanku sistēmas rentabilitātes rādītājus, autore secina, ka visi rādītāji, gan absolūtie, gan relatīvie, ievērojami pasliktinājās jau 2008.gadā, tomēr, salīdzinot 2010.g. ar 2009.g., komercbanku sistēmas ienesīgums uzlabojas (izņemot tīro procentu maržu), jo samazinās zaudējumu apmērs, galvenokārt, izmaksas uzkrājumiem nedrošiem kredītiem, kas liecina par komercbanku sistēmas lēnu, bet veiksmīgu atveseļošanos.

2.4. Latvijas komercbanku sistēmas likviditātes rādītāju analīze

Likviditāte – komercbankas spēja nodrošināt savlaicīgu savu saistību izpildi² vai resursa īpašība, kas nosaka iespēju to pārvērst naudā, nesamazinot resursa vērtību³. Ekonomiskajā literatūrā komercbankas likviditāte tiek saistīta ar diviem skatu punktiem, no vienas puses – savlaicīgs skaidras un bezskaidras naudas apgrozījuma nodrošinājums klientu kontos, kas atkarīgs no aktīvu un pasīvu termiņstruktūras, bet, no otras puses, – komercbankas spēju saglabāt savu vērtību, kā svarīgam ekonomisko attiecību objektam, proti, komercbanka pati darbojas finanšu tirgū, kļūstot par kreditoru vai debitoru. Pēdējā gadījumā svarīgi izvērtēt risku, kas saistīts ar kredītēšanu un savu saistību izpildi. Tiek izdalīti arī divi likviditātes aspekti, kas papildina likviditātes būtību:

- » statistiskais aspekts, kas raksturo komercbankas likviditāti uz konkrētu laika momentu un ir atkarīgs no komercbankas likvīdo aktīvu pietiekamības, lai segtu saistības pēc pieprasījuma,
- » dinamiskais aspekts, kas ir daudz sarežģītāks - paredz komercbankas likviditātes spējas saglabāšanu arī nākotnē jeb komercbankas spēja saglabāt savu vērtību kā ekonomisko attiecību objektam, lai spētu segt savas saistības nākotnē.⁴

¹ Kudinska M. Komercbankas risku vērtība un tās atbilstība bankas pašu kapitālam. Promocijas darba kopsavilkums. 2004

² Финансово-кредитный словарь. М. Финансы и статистика, 1986. Т. 2. с.159

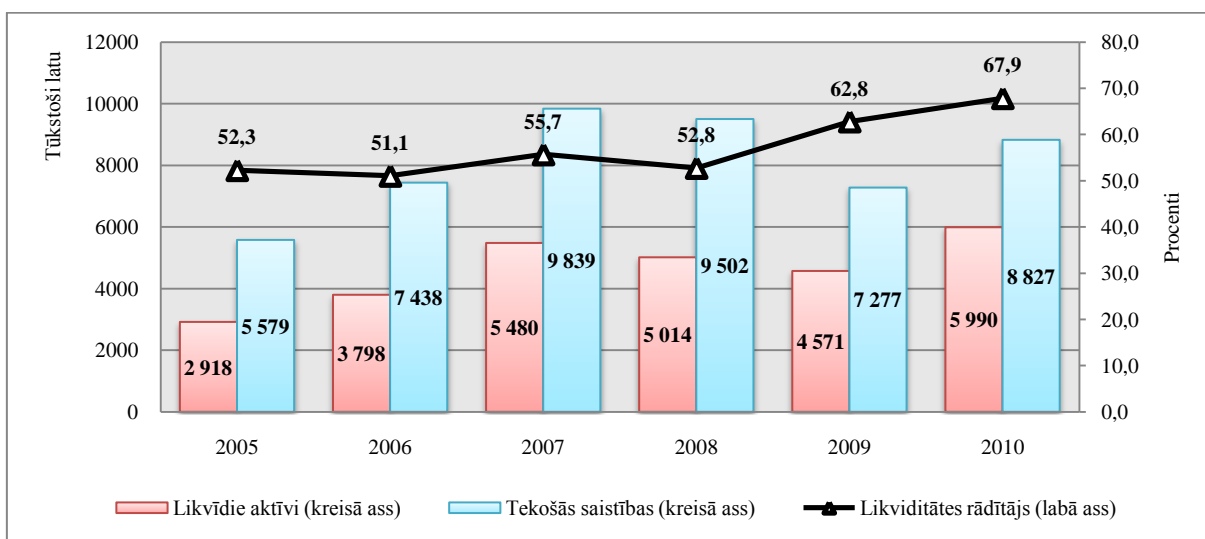
³ Eiropas Savienības terminu vārdnīca. — R., UNDP, 2004

⁴ Коробова Г.Г., Карпова Р.А., Рябова. Банковское дело. с- 149-150

Analizējot komercbanku sistēmas likviditāti, nepieciešams izvērtēt komercbanku sistēmas likviditātes raksturojošos lielumus, kas tiek regulēti ne tikai komercbanku politikās un stratēģijā, bet arī no uzraudzības iestādēm. Saskaņā ar FKTK normatīvajiem noteikumiem¹, lai nodrošinātu likviditāti, komercbanka:

- » izstrādā likviditātes pārvaldīšanas stratēģiju, politikas un procedūras;
- » regulāri novērtē un plāno aktīvu un pasīvu termiņstruktūru;
- » uztur likvīdos aktīvus saistību izpildei pietiekamā apmērā, bet ne mazāk kā 30 procentus no bankas tekošo saistību kopsummas (likviditātes rādītājs). Tekošās saistības ir saistības uz pieprasījumu un saistības, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienas;
- » nodrošina efektīvu finansējuma avotu un to termiņu diversifikāciju;
- » nosaka rādītāju kopumu likviditātes riska regulārai analīzei un kontrolei.

Likviditātes rādītājs tiek aprēķināt kā likvīdo aktīvu attiecība pret tekošajām saistībām (ar atlikušo termiņu līdz 30 dienām), kur likvīdie aktīvi ir nauda kasē, prasības pret centrālajām bankām un citām kredītiestādēm un centrālo valdību parāda vērtspapīri ar fiksētu ienākumu, savukārt tekošās saistības - saistības uz pieprasījumu un saistības, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienas.²

2.17.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas likvīdo aktīvu, tekošo saistību (tūkst. latu) un likviditātes rādītāja (procentos) dinamika 2005.-2010.g.³

Analizējamajā periodā Latvijas komercbanku likviditātes rādītājs pārsniedza 50% (skatīt 2.17.attēlu). 2007.g. salīdzinot ar 2006.g., pakāpeniski samazinoties kreditēšanas pieauguma tempiem, banku likvīdo aktīvu gada pieauguma temps bija 44,3%, kas ievērojami apsteidza

¹ Likviditātes prasību, to izpildes kārtības un likviditātes riska pārvaldīšanas normatīvie noteikumi. FKTK noteikumi

² Banku darbības pārskats. FKTK. Rīga 2006

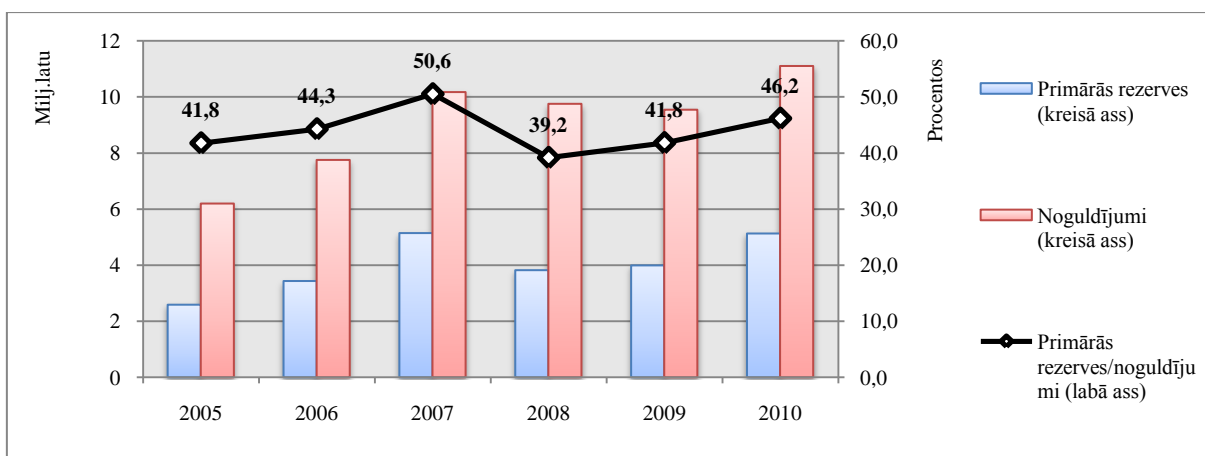
³ Pēc FKTK datiem

tekošo saistību pieauguma tempu (32,3%) - komercbanku sistēmas likviditātes rādītājs attiecīgi palielinājās par 4.6 procentpunktiem. Tomēr, ņemot vērā situāciju starptautiskajos finanšu tirgos, kas negatīvi ietekmēja resursu pieejamību, likviditātes rādītājs 2008. gada laikā nedaudz samazinājās (par 2,9 procentpunktiem). 2009. gada laikā komercbanku sistēmas likviditātes rādītājs nedaudz samazinājās (par 8,8%) un, mazinoties gan banku piesaistīto noguldījumu apmēram, gan saistību apmēram pret kredītiestādēm, samazinājās arī banku tekošo saistību apmērs (par 23,4%), kā rezultātā komercbanku sistēmas likviditātes rādītājs uzlabojās par 10,1 procentpunktiem. 2010.g. salīdzinot ar 2009.g. likviditātes rādītājs palielinājās par 5,0 procentpunktiem.

To, kādā līmenī ir nepieciešams uzturēt komercbankas likviditāti, kā arī, kā to novērtēt un pārvaldīt, ir katras valsts uzraudzības iestāžu un komercbanku ziņā, tomēr vienota viedokļa par to, kādiem ir jābūt rādītājiem vai kas būtu jāietver, lai novērtētu likviditāti, nav. Tomēr zināmas līdzības pastāv, tāpēc, lai sekmīgi pārvaldītu likviditāti, ārzemju praksē ir izstrādātas noteiktas prasības aktīvu struktūrai. Par bankas stabilās maksātspējas un likviditātes nodrošinājumu tiek uzskatītas šādas atsevišķu aktīvu veidu normas:

- » primārās rezerves pret noguldījumiem ne mazāk kā 5-10 %;
- » sekundārās rezerves pret noguldījumiem ne mazāk kā 10-15 %;
- » aizdevumi pret kopējiem aktīviem ne vairāk par 65%.¹

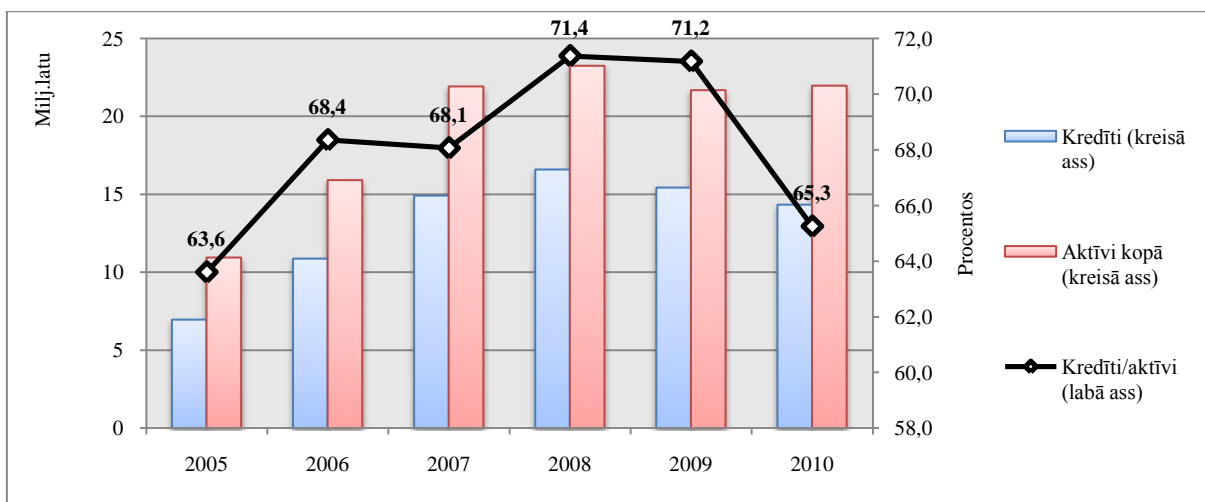
Sekmīga likviditātes pārvaldīšana ir viens no stabilitātes ietekmējošajiem faktoriem, tāpēc autore, turpinot likviditātes novērtēšanu Latvijas komercbanku sistēmā, veica divu aktīvu veidu normu novērtēšanu – primāro rezervju attiecību pret noguldījumiem un aizdevumu attiecību pret kopējiem aktīviem rādītāju analīzi (skatīt 2.18.attēlu).

2.18.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas primāro rezervju, noguldījumu (milj. latu) un to attiecība (procentos) 2005.-2010.g.¹

¹ Saksonova S. Banku darbība.53.lpp

Piecu gadu posmā Latvijas komercbanku sistēma spēja segt noguldījumus vidēji 44% apmērā ar primārajām rezervēm. Novērotais attiecības kritums 2008.g. raksturojams ar primāro rezervju negatīvo pieauguma tempu (25,7%), kas saistīts ar saistību pret Latvijas Baku un MFI samazināšanos. Tomēr, salīdzinot ar ārzemju praksē izvirzītajām prasībām (ne mazāk, kā 5-10%), Latvijas komercbanku sistēma ievērojami pārsniedz noteikto sliekšni, kas vērtējams divējādi – komercbankas uztur pastiprinātu likviditātes drošību vai arī noguldījumu apjoms nav pietiekami adekvāts primārajām rezervēm.

2.19.attēls. Latvijas komercbanku sistēmas kredīti ,aktīvi (milj.latu) un to attiecība (procentos) 2005.-2010.g.²

Izvērtējot pirmo iepriekš apskatīto attiecību, varētu secināt, ka Latvijas komercbanku sistēma spēj pārvaldīt savu likviditātes līmeni, tomēr, veicot kredītu / aktīvu rādītāja analīzi, atklājas bīstama tendence novērotajā laika posmā, kas ļauj secināt par paaugstinātu likviditātes riska līmeni komercbankās. Kā liecina FKTK dati (skatīt 2.19.attēlu), sākot no 2005.gada līdz pat 2009.gadam kredītu īpatsvars kopējos aktīvos ir bijis ļoti liels, vidēji 69%, sasniedzot maksimumu 2008.gadā. Tas ir skaidrojams ar plašo kreditēšanas bumu, kad izsniegto kredītu apjoms katru gadu pieauga vidēji par 34,9% gadā, bet aktīvi par 5,2 procentpunktiem lēnāk. Savukārt pakāpeniski samazinoties kredītu apjomiem līdz 2010.g. un aktīvu pieaugums 2010.gadā samazina kredītu/aktīvu attiecību. Ņemot vērā ārzemju praksē noteiktās normās, jāsecina, ka Latvijas komercbanku sistēmā ir paaugstināts kredītrisks, kas var negatīvi ietekmēt komercbanku sistēmas stabilitāti.

¹ Pēc FKTK datiem

² Pēc FKTK datiem

Kopumā, novērtējot Latvijas komercbanku sistēmas likviditāti, var secināt, ka komercbankas veiksmīgi izpilda FKTK normatīvos noteikumus, uzturot savu likviditātes līmeni 50% apmērā (noteikto minimālo 30% vietā), kas liecina par komercbanku drošību un spēju segt savas īstermiņa saistības ar likvidajiem aktīviem, tomēr, ņemot vērā ārzemju praksi likviditātes pārvaldīšanā, kā būtisks negatīvs aspekts Latvijas komercbanku sistēmai ir tās augstais kredītu īpatsvars kopējos aktīvos, kas ne tikai rada papildus izdevumus komercbankām, bet arī ietekmē visas sistēmas stabilitāti.

3. KOMERCBANKU SISTĒMAS STABILITĀTES ĀRĒJO FAKTORU ANALĪZE

Komercbanku sistēmas stabilitāti ietekmējošos ārējos faktorus var iedalīt četrās grupās (skatīt 1.2.attēlu 12.lpp). Viens no svarīgākajiem faktoriem ir tieši makroekonomiskā stabilitāte, tā kā finanšu sistēma ir pakļauta kopējai makroekonomiskajai attīstībai un komercbanku sistēmas stabilitāte ir atkarīga no ekonomiskās situācijas valstī kopumā. Ja komercbankas nestabilitātes pamatā ir kāds makroekonomiskais faktors, tad, ņemot vērā komercbanku sistēmas būtību, šī nestabilitāte izplatīsies visās komercbankās, atstājot iespaidu uz sistēmu kopumā. Veiktie empīriskie pētījumi un analīze¹ par to, kā makroekonomiskie faktori ietekmē finanšu sistēmu, parāda, ka daži makroekonomiskie rādītāji ir norādījuši uz banku krīzi vēl pirms tās iestāšanās, kas pierāda to, ka vērtējot komercbanku sistēmas stabilitāti, ir jāņem vērā visa ekonomisko rādītāju kopaina, īpaši vērojot uzmanību uz tiem faktoriem, kas var ietekmēt kapitāla plūsmu un valūtas kursu svārstības.

Vairāku valstu pieredze, izņemot tās valstis, kurās komercbankas ir valsts īpašumā vai ir stingri pakļautas valsts uzraudzībai, liecina par to, ka nestabilitāte galvenokārt sākas makroekonomiskā vidē, vēlāk izplatoties arī komercbanku sistēmā. Tomēr pastāv arī atgriezenisks process, kā rezultātā komercbanku sistēmas nestabilitāte ietekmē makroekonomisko stabilitāti valstī kopumā. Tieši tāpēc, lai uzlabotu kopējo ekonomisko stabilitāti, ir nepieciešams īstenot kontrciklisku makroekonomisko politiku un samazināt komercbanku nestabilitāti attiecībā uz makrošoku apjomiem, kas potenciāli ir sagaidāmi². Ir svarīgi novērtēt ārējos komercbanku sistēmas ietekmējošos faktorus, jo abas sistēmas (komercbanku un valsts ekonomikas) ir savstarpēji cieši saistītas.

Analizējot pieejamo literatūru par komercbanku stabilitāti ietekmējošajiem ārējiem faktoriem, jāsecina, ka šāda veida pētījumu nav daudz, kā arī to nozīmība ir pieaugusi tikai pēdējo 10 gadu laikā. Tomēr, lai novērtētu komercbanku sistēmas stabilitāti, var tikt izmantotas vairākas pieejas, kas savā būtībā paredz noskaidrot un paredzēt sistēmas nestabilitāti, tādā veidā arī nosakot faktorus, kas to izraisa.

Viens no iemesliem, kāpēc pētījumu par sistēmas nestabilitāti nav daudz, ir tā sauktā „**no apakšas uz augšu**” pieejas izmantošana, kas paredz komercbankas individuālu izpēti, un sistēma tiek skatīta kā atsevišķo komercbanku izvērtēto rādītāju kopsomma, kas balstīta uz bilances analīzi un risku noteikšanu. Šāda pieeja nepilnīgi raksturo sistēmas kā veseluma stabilitāti, kā arī netiek izvērtēta komercbanku loma un veiktās funkcijas (piemēram, ir

¹ Evans Owen, Leone Alfredo M. Macprudencial Indicators of Financial System Soundness. IMF, p-10

² Kaufman, George G., Macro-Economic Stability and Bank Soundness, p-5

universālas bankas, bet ir arī specifiskās bankas, kas specializējās kādā konkrētā jomā), kas ietekmē arī to darbības riskus. Savukārt „**apkopotā pieeja**” atvieglo katras atsevišķas komercbankas rādītāju apskati, jo tiek izmantoti apkopotie komercbanku sistēmas rādītāji, kas tiek ietilpināti modelī, lai noteiktu iespējamību tās nestabilitātei. Apkopoto rādītāju pamatā ir katras individuālās komercbankas dati, kas tiek apkopoti tā, lai izveidotu sintētisko apkopoto komercbanku, ko arī pēc tam izpēta. Tomēr vidējie rādītāji nevar pilnībā atspoguļot sistēmas, kā atsevišķas vienības, stabilitāti. Abas iepriekš minētās pieejas nestabilitātes noteikšanā ietver tikai iekšējos rādītājus, tādā veidā nepilnīgi izvērtējot komercbanku sistēmu ietekmējošos faktoros. Ņemot vērā, ka komercbankas ir lielā mērā atkarīgas no ekonomiskās situācijas valstī, kā arī valsts ekonomikas stabilitāte ir atkarīga no komercbanku sistēmas darbības, tad nepieciešams izvērtēt ekonomisko situāciju, proti, ārējo faktoru ietekmi uz komercbanku sistēmas (arī valsts) stabilitāti. **Makroekonomiskā pieeja** paredz, ka visus ārējos faktoros, kas ietekmē komercbanku sistēmu, var iedalīt divās grupās¹:

- » makroekonomiskie nosacījumi un rādītāji, kas ietver iekšzemes kopprodukta un nozaru pieauguma tempus, rūpnieciskās darbības indeksus, maksājumu bilanci (kapitāla, tekošā un investīciju kontus). Ja tiks novērotas negatīvas tendences kādā no nozarēm, kas ir saistītas ar komercbanku sistēmu, tad šie rādītāji būs tieši saistīti ar notiekošo pozitīvo vai negatīvo tendenci komercbanku sistēmā,
- » finanšu nestabilitātes rādītāji, kas ietver naudas un kredītu apjomu izmaiņas, procentu likmes, aktīvu cenu indeksus, patēriņa kredītu apjoma izmaiņas, uzņēmumu parādus un bankrota rādītājus.

Piemēram, pārmērīgs kreditēšanas pieaugums salīdzinājumā ar iekšzemes kopprodukta pieaugumu un straujš aktīvu cenu kāpums liecinās par komercbanku portfeļu kvalitātes pasliktināšanos un riska pieaugumu. Vājā ekonomikā pastāv nepieciešamība pēc projektu finansēšanas, tomēr, juridisko un fizisko personu aizņēmumi, kā arī valdībai, var rasties problēmas, lai pārvaldītu savas kredītsaistības. Finansiāli un operacionāli trausli uzņēmumi, ar lielām kredītsaistībām, zemu ienesīgumu un tirgus samazināšanos, vēl vairāk samazinās to iespēju apkalpot esošos parādus un izdevīgām procentu likmēm. Šīs svārstības reālajā nosacījumu vidē (uzņēmēju) tieši ietekmē komercbanku sistēmas stabilitāti, kas izpaužas caur kredītportfeļa kvalitāti, zaudējumi savukārt samazinās kapitālu un rezerves². No tā var secināt, ka saistība starp makroekonomisko politiku un mikroekonomisko struktūru un politiku ir cieša abos virzienos - mikroekonomiskās struktūras ietekmē makroekonomisko darbību, bet makroekonomiskai politikai ir mikroekonomiskas sekas.

¹ Lindgren, Carl-Johan. Bank soundness and macroeconomic policy: IMF p. 17-18

² Lindgren, Carl-Johan. Bank soundness and macroeconomic policy: IMF p. 46

Analizējot makroekonomiskos jeb ārējos sistēmas stabilitāti ietekmējošos faktoros, autore uzskata par nepieciešamu izmantot rādītājus no abām iepriekš minētajām grupām, tādā veidā izvērtējot ne tikai iekšzemes kopprodukta dinamiku, pieauguma tempu un maksājuma bilances (tekošā konta saldo) izmaiņas, bet arī inflāciju, procentu likmes un valūtas kursa politiku, kā arī piedzīvoto kreditēšanas bumu.

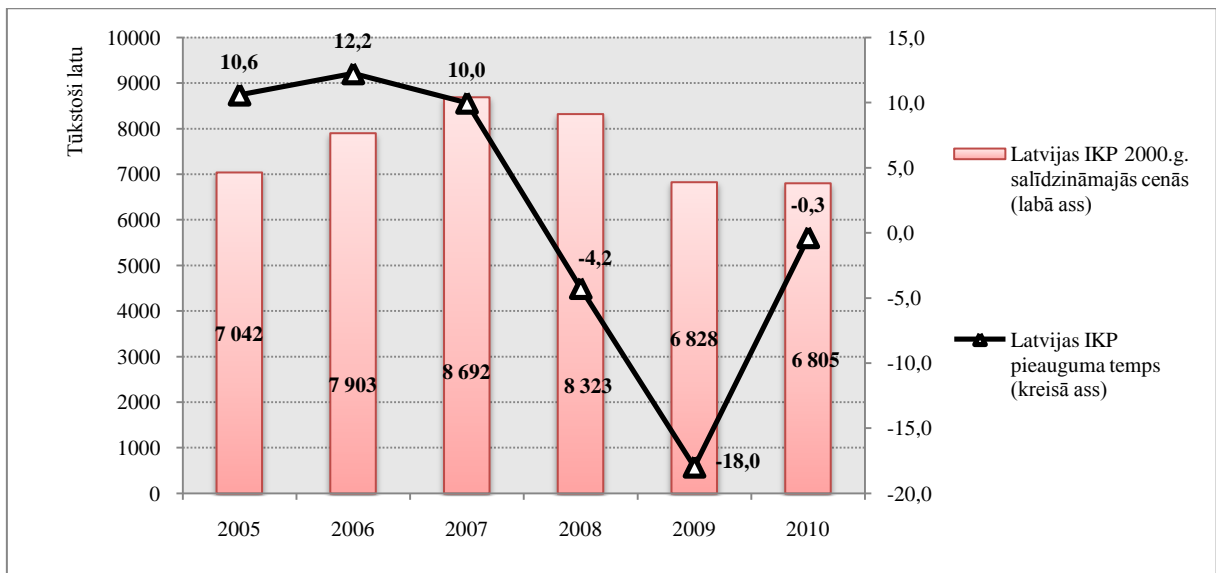
Ekonomikas cikliskās svārstības neapšaubāmi ietekmēs arī komercbanku sistēmas stabilitāti. Makroekonomiskie šoki nelabvēlīgi ietekmē komercbanku sistēmu, piemēram, naftas cenu straujais kāpums 1970.-1980.gados negatīvi ietekmēja importētājvalstis, to uzņēmumus un bankas. Savukārt naftas cenu kritums 1986.gadā izraisīja recesiju un banku neveiksmes eksportētāj valstīs¹. Uzskatāmais piemērs atspoguļo ekonomisko ciklu netiešo ietekmi uz komercbanku sistēmas stabilitāti, proti, ekonomikas strauja attīstība radīs nepieciešamību (pieprasījumu) pēc komercbanku pakalpojumiem, kā rezultātā veiksmīga darbība veicinās klientu uzticības un drošības sajūtu, savukārt, ekonomiskās lejupslīdes laikā komercbankām samazināsies veikto operāciju apjomi (samazināsies pieprasījums), iespējams kredītriska pieaugums, kas negatīvi ietekmēs komercbanku sistēmas stabilitāti kopumā, jo pasliktinās kredītportfeļa kvalitāte.

Pētījumā par komercbanku sistēmas svārstībām saistībā ar ekonomiskajiem cikliem konstatēts, ka komercbankas veicina nestabilitāti ne tikai savā iekšējā sistēmā, bet arī visā ekonomikā, izmantojot pārāk īsu laika periodu kredītriska izpētei un paredzēšanai. Ir novērota tendence, ka risks netiek pilnībā novērtēts ekonomikas augšupejas ciklā un tiek pārvērtēts recesijas laikā. Tā rezultātā netiek veidoti atbilstoši uzkrājumi, kas ietekmē peļņu un pašu kapitāla atdevi. Pieaugot kapitāla izmaksām nākotnē, tas atstāj iespaidu uz komercbanku izsniegtajiem kredītiem, kas tiek ierobežoti, lai nodrošinātu iekšējo kapitāla līdzsvaru. Tomēr šādas svārstības, kas ietekmē arī makroekonomisko stabilitāti varētu arī nebūt tik izteiktas, ja komercbankas īstenotu atbilstošu kredītpolitiku arī ekonomikas augšupejas fāzē².

Pētāmajā periodā **Latvijas iekšzemes kopprodukta (IKP) apjoma un pieauguma tempu izmaiņas** (skatīt 3.1. attēlu) viennozīmīgi atspoguļo ne tikai valsts ekonomisko stāvokli, bet arī ļauj saskatīt zināmas saistības ar komercbanku sistēmas iekšējo stabilitāti ietekmējošo faktoru izmaiņām (saikne tiks atsevišķi pētīti nākošajā nodaļā).

¹ Lindgren, Carl-Johan. Bank soundness and macroeconomic policy: IMF p. 50

² Borio, Furfine, and Lowe, Procyclicality of the financial system and financial stability: issues and policy options

3.1.attēls. Latvijas IKP 2000.g. salīdzināmās cenās (tūkst. latu) un pieauguma temps (procentos), 2005.-2010.g.¹

Pēc vairāku gadu straujās ekonomiskās izaugsmes, kad iekšzemes kopprodukta pieauguma tempi 2005.-2007. gados bija gandrīz 11% vidēji ik gadu, Latvijas ekonomikā 2008. gadā globālās finanšu krīzes rezultātā iestājās recesija. Straujais iekšzemes kopprodukta kritums par – 14% procentpunktiem 2009.gadā salīdzinot ar 2008. gadu (-24,2% par 2008.-2009. gadiem kopā) liecina par ekonomisko aktivitāšu strauju samazināšanos. Galvenokārt novērotās cikliskās svārstības atspoguļo iekšzemes pieprasījuma izmaiņas, kas (pieprasījums), pēc 2007.gada, strauji samazinās un pēc savas būtības negatīvi ietekmē komercbanku sistēmas stabilitāti. Sliktie makroekonomiskie rādītāji, iekšzemes kopprodukta kritums un pieprasījuma samazināšanās, veicināja pieprasījuma pēc kredītiem un pārējiem banku pakalpojumiem strauju samazināšanos, klientu uzkrājumu samazināšanos, ar mērķi segt savas saistības, kas kopumā radīja lielu sasprindzinājumu visā komercbanku sistēmā, kā arī lielus zaudējumus turpmākajos periodos. Lejupslīdes periodā komercbanku sistēmai ir jābūt pietiekami drošai un stabilai, lai varētu pārvarēt šo posmu un nezaudēt klientu uzticību.

Kopš 2010. gada sākuma ekonomiskā lejupslīde Latvijā ir apturēta², un ir atsākusies izaugsme, privātais patēriņš un situācija finanšu tirgos pakāpeniski stabilizējas un uzlabojas, tomēr joprojām tiek novērots augsts bezdarba līmenis, kas rada spriedzi darba tirgū.

Ekonomiskās situācijas pasliktināšanās būtiski ietekmēja Latvijas fiskālo stāvokli, kā rezultātā strauji pieauga vispārējās valdības deficīts (2008. gadā - 672 milj. latu jeb 4,1% un 2009. gadā - 1334 milj. latu jeb 10,2% no iekšzemes kopprodukta). Tomēr veiktie budžeta konsolidācijas pasākumi, kā arī Latvijas fiskālās politikas mērķis vērsts uz to, lai deficīts

¹ Pēc csb datiem

² Zinājums par Latvijas tautsaimniecību, 2010 dec

nepārsniegtu 3% no iekšzemes kopprodukta 2012.gadā, kas palīdzēs Latvijai atgūt uzticību starptautiskajos finanšu tirgos un veicinās Māstrihtas kritēriju izpildi, lai 2014. gada 1. janvārī Latvija varētu ieviest ES vienoto valūtu – eiro¹. Īstenotais ekonomikas stabilizācijas plāns uzlaboja situāciju valstī kopumā, taču jāvērtē uzmanība uz to, ka pareizas politikas īstenošana straujās izaugsmes gados neizraisītu tik spēcīgas sekas recesijas periodā, ja tiktu ņemta vērā makroekonomisko šoku iestāšanās varbūtība, proti, ekonomikas cikliskais raksturs, kas lielā mērā ietekmē arī komercbanku sistēmu.

Nākošais makroekonomiskais faktors ir **maksājuma bilances stāvoklis**. Starptautiskā Valūtas fonda veiktie pētījumi liecina, ka 32 no 54 banku krīzēm jeb 60% gadījumu komercbanku krīzes saistījās arī ar valūtas (maksājuma bilances) krīzēm. Zaudējumi, kas atspoguļojās kopproduktā bija daudz lielāki nekā komercbanku sistēmā kopumā, tomēr atgūšanās periods bija līdzīgs². Konstatēts arī, ka banku krīzes statistiski paredz maksājuma bilances krīzi, bet ne otrādi³.

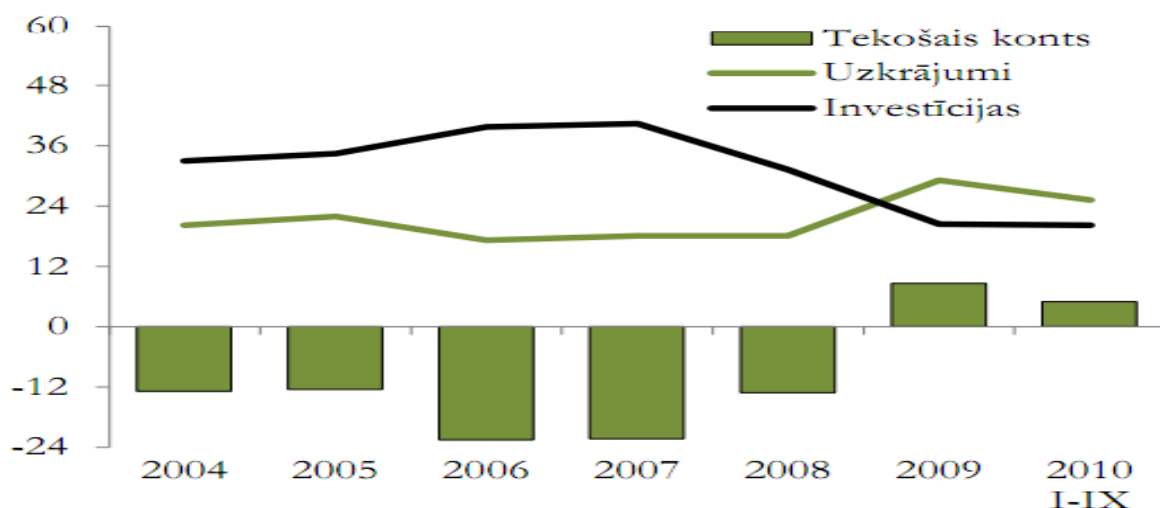
Izpētot teorētisko saikni starp maksājuma bilanci un komercbanku sistēmu, var secināt, ka tekošā konta deficīta pieaugums attiecībā pret iekšzemes kopproduktu saistās ar ārējā kapitāla ieplūdi, kas pastarpināti ar valsts finanšu sistēmu var izraisīt aktīvu cenu pieaugumu un kredīta bumu. Tekošā konta deficīts varētu būt signāls par neaizsargājamību pret valūtas krīzi, kas negatīvi ietekmēs finanšu sistēmas likviditāti, īpaši ja deficīts tiks segts ar īsa laika kapitāla ieplūdi. Finanšu krīzes, kurām ir tūlītēja ietekmē uz finanšu sistēmu, var notikt, ja investori uzskata, ka tekošā konta deficīts ir pārlietu liels, un novirza savus resursus prom no valsts⁴. Abi iepriekš apskatītie gadījumi atstāj iespaidu uz komercbanku sistēmu kopumā. Lai novērtētu Latvijas maksājuma bilances stāvokli un ārējā kapitāla plūsmas ietekmi uz komercbanku sistēmu, nepieciešams apskatīt ne tikai tekoša konta saldo, bet arī maksājuma bilances struktūru (skatīt 3.2. attēlu).

¹ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. – Rīga, 2010.gads.

² Lindgren, Carl-Johan. Bank soundness and macroeconomic policy: IMF, p- 68

³ Kaminsky G. Reinhart C. The twin crises: the causes of banking and balance-of-payments problems

⁴ Evans Owen, Leone Alfredo M. Macprudencial Indicators of Financial System Soundness. IMF

3.2.attēls. Tekošā konta deficīts, investīcijas un uzkrājumi (% no IKP), 2004.-2010.g.¹

Analizējamajā periodā novērojamas tekošā konta nozīmīgas izmaiņas, kas aizsākās jau 2007. gada otrajā pusgadā, kad, globālās finanšu krīzes ietekmē, strauji samazinājās ārvalstu kapitāla ieplūde, kā rezultātā tekošā konta bilance no vēsturiski zemākā līmeņa (2007. gadā - deficīts 24,8% no iekšzemes kopprodukta) sasniedza vēsturiski augstāko līmeni (2009. gadā - pārpalikums 10,7% no iekšzemes kopprodukta). Ārvalstu kapitāla ieplūde līdz 2007. gadam, no vienas puses, pozitīvi ietekmēja investīcijas, bet, no otras puses, kļuva par nozīmīgu uzkrājumu līmeņa samazināšanas faktoru – salīdzinot ar 2004. gadu, investīciju līmenis pieauga no 33% līdz 40,4%, bet uzkrājumu līmenis samazinājās no 20,2% līdz 18,1%, nodrošinot mazāk nekā pusi no iekšzemes investīciju finansējuma.

Savukārt krīzes iespaidā vienlaikus ar uzkrājumu līmeņa pieaugumu strauji samazinājās investīcijas. 2009. gadā investīciju īpatsvars IKP bija 20,4% jeb gandrīz divreiz mazāks nekā 2008. gadā. Savukārt nacionālo uzkrājumu līmenis 2009. gadā bija 30% no IKP. Arī 2010. gadā uzkrājumu līmenis pārsniedza investīciju līmeni, tomēr šī starpība, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, ir mazinājusies.

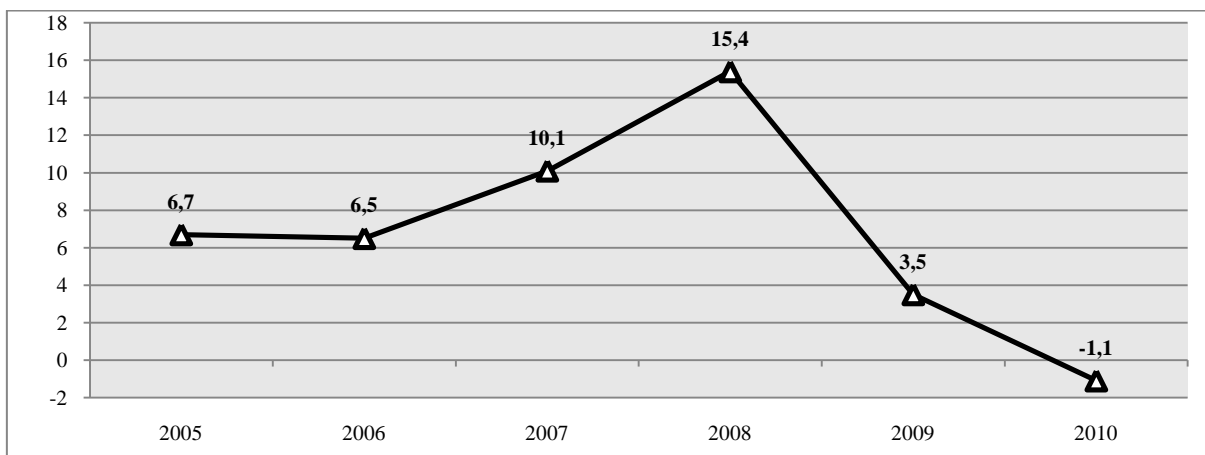
Latvija ir valsts, kas piesaista kapitālu, un galvenais investēšanas objekts ir komercbanku sistēma, tā kā lielākā daļa komercbanku pieder ārvalstu sabiedrībām². Latvijas komercbanku sistēma ir tieši saistīta ar investīciju lielo ieplūdumu līdz 2007.gadam, kam raksturīgs kredītportfeļa apjoma pieaugums, cenu un kredītu bums, tomēr Latvijas ekonomikas izaugsmes tempu samazināšanās negatīvi ietekmēja ne tikai investīciju plūsmu valstī, bet arī komercbanku sistēmas stabilitāti, galvenokārt aktīvu kvalitātes pasliktināšanās dēļ.

¹ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. – Rīga, 2010.gads.

² Solovjova I. Makroekonomisko faktoru ietekme uz Latvijas komercbanku sistēmas stabilitāti. 205-206. lpp

Nepastāvīgs (svārstīgs) **inflācijas līmenis** ir viens no ārējiem komercbanku sistēmu ietekmējošajiem faktoriem, kas neļauj precīzi novērtēt kredītrisku un tirgus risku komercbankām un tādējādi izraisa stabilitātes problēmas. Inflācija bieži vien pozitīvi korelē ar relatīvi augstām cenu svārstībām, kas ietekmē komercbankas aktīvu portfeļa risku un samazina finanšu institūcijas informācijas bāzi investīciju un kredītpolitikas plānošanai. Tomēr, straujš inflācijas līmeņa kritums varētu pazemināt nominālo ienākumu un skaidras naudas plūsmu, tādējādi negatīvi ietekmējot likviditāti un komercbankas maksātspēju. Dažos gadījumos komercbankas var gūt papildus ienākumus no aktīviem augstas inflācijas periodos, tomēr straujš kritums atstās negatīvu iespaidu uz komercbankas peļņu.¹

Latvijā līdz pat 2009.gadam novērots augsts inflācijas līmenis (pārsniedz 6% līmeni), kas slikti ietekmēja tautsaimniecības attīstību un valsts labklājības līmeņa pieaugumu (skatīt 3.3. attēlu). Inflācijas līmeņa kritums, kas aizsākās 2009.gada otrajā pusē, galvenokārt, skaidrojams ar straujo privātā patēriņa kritumu, kas ietekmēja komercbanku sistēmas stabilitāti vairākos virzienos – peļņas sarukums, procentu likmju politikas izvērtēšanu un sistēmas attīstību kopumā.

3.3.attēls. Patēriņa cenu pārmaiņas Latvijā 2005.-2010.g., procentos²

Cenu burbuļu „pārplīšana” samazina komercbanku aktīvu ķīlu vērtību, kā rezultātā nestabilitāte nekustamā īpašuma tirgū atstāj lielu iespaidu arī uz komercbanku sistēmā³ (aizdevumu vērtība vairs neatbilst aktīvu tirgus vērtībai). Tāpat, palielinoties bezdarba līmenim un samazinoties ienākumiem, rodas problēmas aizdevumu saistību izpildē, kas rada komercbankām zaudējumus.

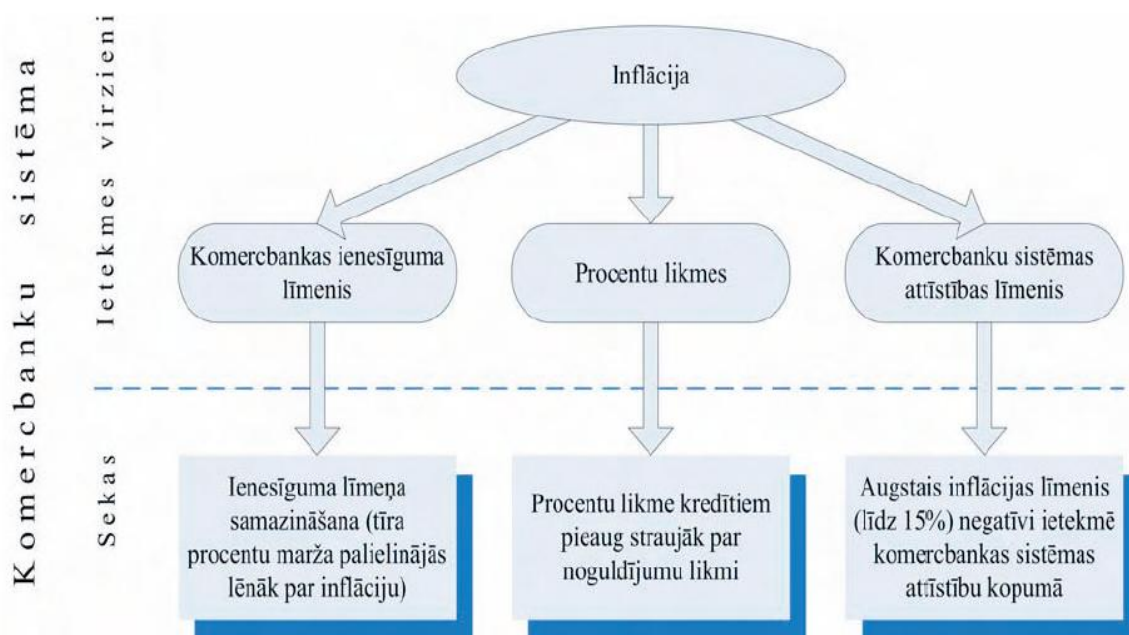
Šādas straujas inflācijas līmeņa svārstības viennozīmīgi ietekmē komercbanku sistēmas stabilitāti. Tomēr liela uzmanība empīriskajos pētījumos tiek vērsta tieši uz augsta inflācijas

¹ Evans Owen, Leone Alfredo M. Macprudencial Indicators of Financial System Soundness. IMF

² Pēc CSB datiem

³ Lindgren, Carl-Johan. Bank soundness and macroeconomic policy:IMF

līmeņa ietekmi uz komercbanku sistēmu, kas tiek vērtēta no trīs aspektiem, kas parādīti 3.4.attēlā.

3.4.attēls. Inflācijas ietekmes virzieni uz komercbanku sistēmas stabilitāti¹

Pētījumā par inflācijas un ienesīguma pastāvošo sakarību (pamatojoties uz 1400 komercbanku datiem no 72 valstīm, 1995.-1999.g.), tika konstatēts, ka pastāv tieša un cieša sakarība starp nominālo komercbankas procentu maržu un inflāciju, kā arī secināts, ka komercbankas tīrā procentu marža palielinājās lēnāk nekā inflācijas tempi, kas nozīmē ienesīguma samazinājumu reālajā izteiksmē.² Tātad komercbankas nominālā ienesīguma rādītāji pieaug lēnāk nekā inflācijas lielums, kas liecina par reālo komercbankas ienesīguma samazinājumu, pieaugot inflācijas līmenim.

Pētījumā par inflācijas ietekmi uz procentu likmēm³ (izmantojot 70 valstu statistiku laika posmā no 1989. gada līdz 1998. gadam) tika konstatēts, ka, pieaugot inflācijas līmenim, pieaug arī vidēji nominālās procentu likmes, proti, nominālo procentu likmes elastīgums pret inflāciju mazāks nekā "1". Par reālajām procentu likmēm iegūti pretēji rezultāti – gandrīz visos gadījumos, pieaugot inflācijai, reālās procentu likmes samazinājās (izņemot reālās procentu likmes komercbanku kredītiem un valsts obligācijām, kuru atkarība no inflācijas ir nenozīmīga). Tādējādi, pieaugot inflācijas līmenim, nominālā procentu likme komercbanku kredītiem pakārtota lielākai korigēšanai nekā procentu likme noguldījumiem.

¹ Solovjova I. 205-206 Makroekonomisko faktoru ietekme uz Latvijas komercbanku sistēmas stabilitāti. 207. lpp

² Demirguc-Kunt A., Laeven L., Lvine R. Regulations, Market Structure, Institutions and the Cost of Financial Intermediation.

³ Boyd J., Champ B. Inflation and Financial Market Performance: What Have We Learned in Last Ten Years? FRB of Cleveland

Tika pierādīts, ka inflācijas ietekme uz komercbanku sistēmu ir nozīmīga (pētījumā tika iekļautas 100 valstis laika posmā 1960.–1995.g.) Valstīs ar augstāku inflācijas līmeni komercbanku sistēmas attīstības līmenis ir zemāks nekā valstīs ar zemāku inflācijas līmeni. Pētījumā empīriski pierādīja, ka pastāv inflācijas gada robežvērtība – 15% līmenis, virs kura inflācijas negatīvās sekas ir mazāk izteiktas.¹ Veiktie pētījumi par inflācijas ietekmi uz komercbanku sistēmu kopumā parāda², ka šai saistībai piemīt nelineāra sakarība, turklāt ir zināmas atšķirības starp attīstīto un attīstības valstu nelineārajiem inflācijas – izaugsmes modeļiem.

Izvērtējot teorētisko un pētījumos noskaidroto inflācijas ietekmi uz komercbanku sistēmu, autore uzskata par nepieciešamu vērst uzmanību uz Latvijas straujo inflācijas līmeņa kritumu 2009.gadā, kas negatīvi ietekmēja komercbanku sistēmas darbību. Inflācijas līmeņa svārstības, kas netika pietiekami kontrolētas no valdības puses, izraisīja straujo cenu kāpumu un „nekustamo īpašumu cenu burbuļa” veidošanos un nesamērīgi straujo cenu kritumu, kas viennozīmīgi ietekmēja visas komercbanku sistēmas stabilitāti, īpaši, aktīvu kredītportfeļa kvalitāti, kas pēc krīzes periodā būtiski pasliktinājās.

Nākošie makrofaktori, kas ietekmē komercbanku sistēmas stabilitāti, ir **procentu likmju un valūtas kursa politika**. Finanšu institūcijas procentu likmju un valūtas kursa riski lielā mērā atkarīgi no šo rādītāju svārstībām. Izmaiņas valūtas kursā var ietekmēt komercbankas aktīvus un pasīvus (ja pastāv savstarpēja nesabalansētība starp valūtām). Kā liecina empīriskie dati, starptautisko procentu likmju pieaugums palielina “jauno” tirgu jutīgumu un var izraisīt kapitāla aizplūšanu no valsts, kas nelabvēlīgi ietekmē aizņēmēja kredītspēju, ka arī inflācijas līmeņa pieaugumu. No otras puses, ja samazināsies procentu likmes, tad tas veicinās kapitāla ieplūdi, kas savukārt var izraisīt strauju kreditēšanas izaugsmi un kreditēšanas bumu, arī kredītportfeļa kvalitātes pasliktināšanos. Jāņem vērā, ka lielas pārmaiņas valūtas kursā var radīt spiedienu uz finanšu sistēmu vai nu tieši ietekmējot aktīvu vērtību, vai netieši, ietekmējot reālās ekonomikas attīstību.³

Tāpēc izvēloties valūtas kursu, liela uzmanība tiek pievērsta izvēlei starp pielāgojamību un uzticamību⁴. Brīvi peldošajam valūtas kursam ir noteikts, ka centrālajai bankai nav tiesību iejaukties valūtas tirgū, lai veiktu valūtas intervences valūtas kursa uzturēšanai. Savukārt, īstenojot fiksēto valūtas kursu, centrālā banka apņemas uzturēt valūtas kursu noteiktajā līmenī.

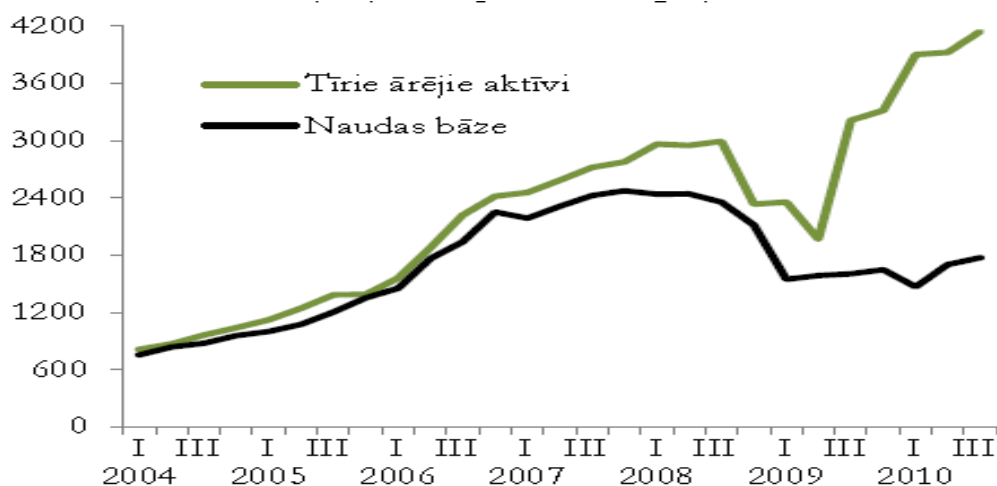
¹ Boyd J., Levine Ross, Smith Bruce D. The impact of inflation on financial sector performance. P.224-225

² DeGregorio, Jose, 1992, The Effects of Inflation on Economic Growth, European Economic Review, p.2.

³ Evans Owen, Leone Alfredo M. Macprudencial Indicators of Financial System Soundness: IMF, p 11-13

⁴ Edwards S., Frankel J. A., Rose A. Currency crises in emerging markets, 1996, No. 41.

Kopš 1994. gada Latvijas Banka, neoficiāli piesaistot lata kursu SDR2 valūtu grozam (1 SDR = 0,7997 LVL), de facto īsteno fiksētā nacionālās valūtas maiņas kursa politiku. Ar 2005. gada 1. janvāri ir mainīta lata piesaiste no SDR uz eiro (1 EUR = 0,702804 LVL). Lata piesaistes maiņu noteica Latvijas plāni pievienoties Eiropas valūtas kursa mehānismam. Lai noturētu fiksētu valūtas kursu, ir nepieciešams pietiekams ārējo rezervju apjoms. Latvijas Bankas tīrās ārējās rezerves pastāvīgi sedz Latvijas naudas bāzi (skatīt 3.5.attēlu) un ir līdzvērtīgas valsts preču un nefaktoriālo pakalpojumu importa vairāku mēnešu apjomam.¹

3.5.attēls. Latvijas Bankas tīrie ārējie aktīvi un naudas bāze ceturkšņa griezumā 2004.-2010.g., milj. latu, perioda beigās²

Valūtas kursa nestabilitāte un augsts neskaidrības līmenis negatīvi ietekmē komercbanku operācijas. Nestabilie un pasliktinošie apstākļi bieži tiek saistīti ar krasu reālo procentu likmju pieaugumu, kas ietekmē arī riska prēmijas pieaugumu. Piemēram, valūtas devalvācijas gaidas var izraisīt strauju depozītu apmaiņu uz ārzemju valūtu.³

Latvijas Banka kā centrālā banka veic valūtas kursa un monetārās politikas īstenošanu. Tās galvenais uzdevums ir nodrošināt cenu stabilitāti valstī, izmantojot tai pieejamos monetāros instrumentus, galvenokārt mainot refinansēšanas likmi.

Ekonomikas pārkaršanas periodā 2005. un 2006. gados Latvijas Banka palielināja rezervju normu un paplašināja banku rezervju bāzi. 2007. gadā novērota augstākā refinansēšanas likme pētāmajā periodā (skatīt 3.1.tabulu).

¹ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. – Rīga, 2010.gads.

² Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. – Rīga, 2010.gads.

³ Lindgren, Carl-Johan. Bank soundness and macroeconomic policy: IMF, p 53-54

Latvijas Bankas refinansēšanas likmju izmaiņas 2002.-2010.g., procentos¹

Spēkā no	16.09. 2002	11.03. 2004	12.11. 2004	15.07. 2006	18.05. 2007	24.03. 2009	24.05. 2009	24.03. 2010
Latvijas Bankas refinansēšanas likme	3.000	3.500	4.000	4.500	6.000	5.000	4.000	3.500

2008. gadā iekšējo un ārējo faktoru ietekmē Latvijas Banka mīkstināja stingras monetārās politikas noteiktos ietvarus. Latvijā bija vērojams nozīmīgs tautsaimniecības izaugsmes tempa kritums, kas vienlaikus lejupvērsti ietekmēja inflāciju. Palēninoties kreditēšanas kāpumam, mazinājās banku loma iekšzemes pieprasījumā, bet notikumi pasaules finanšu tirgos sadārdzināja kreditēšanu. Ārējie faktori 2008. gadā ievērojami pasliktinājās, tāpēc Latvijas bankas vairs nevarēja tik brīvi kā iepriekš aizņemties pasaules finanšu tirgos². Tādējādi rezervju normas samazināšana bankas nodrošināja ar papildu finanšu resursiem, veicinot kreditēšanu un stabilizējot tautsaimniecības attīstību. Gada pēdējos mēnešos aktuāls kļuva jautājums par Latvijas finanšu sistēmas stabilitāti, kuras nodrošināšanai bija vajadzīgi papildu resursi.

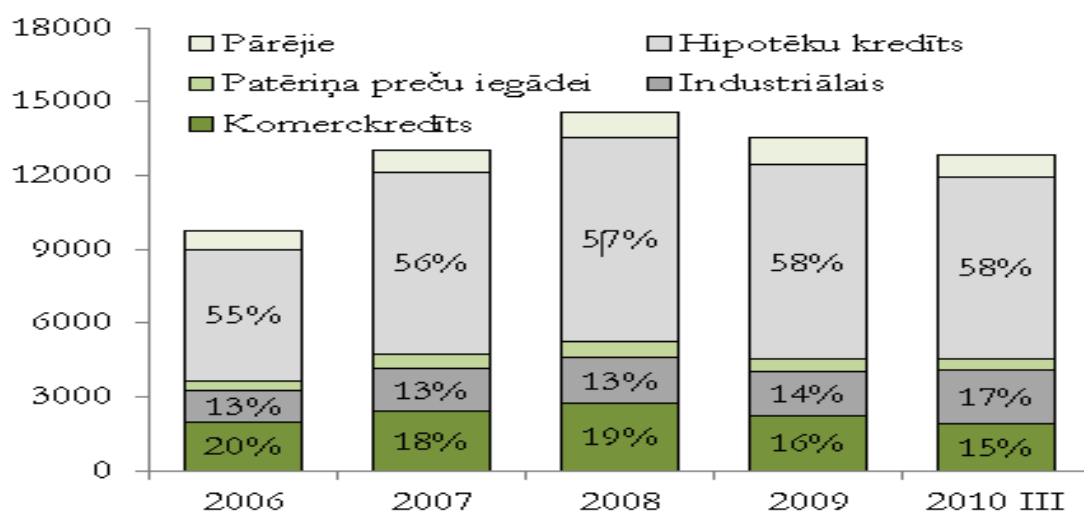
2009. gadā ekonomiskās lejupslīdes apstākļos Latvijas Banka turpināja īstenot stimulējošu monetāro politiku. Atšķirībā no iepriekšējā gada, kad inflācija sasniedza augstāko līmeni kopš 1996. gada, 2009. gadā tā būtiski mazinājās. Reaģējot uz ekonomiskās aktivitātes straujo kritumu, inflācijas samazināšanos un zemo kreditēšanas tempu, 2009. gadā Latvijas Banka divreiz pazemināja refinansēšanas likmi – ar 24. martu tā tika samazināta no 6.00% līdz 5.00%, bet ar 24. maiju – no 5.00% līdz 4.00%.

Latvijas komercbanku sistēma nav pakļauta īpašām valūtas kursa svārstībām, ja savu darbību veic latu un eiro valūtā, kā arī Latvijas Bankas īstenotā monetārā politika ir atbilstoša ekonomiskajai situācijai, kas veicina stabilitātes nodrošināšanu.

Pēdējais ne mazāk nozīmīgākais makroekonomiskais faktors ir piedzīvotais **kreditēšanas bums** un iekšzemes pieprasījuma straujās izmaiņas pēc tiem (kredītiem). Straujie Latvijas ekonomikas izaugsmes gadi raksturojami ar lielu izsniegto kredītu skaitu un apjomu (skatīt 3.6. attēlu), kā arī pārlietu augsto inflāciju un tekošā konta deficītu.

¹ Izveidojusi autore pamatojoties uz Latvijas Bankas datiem

² Latvijas Bankas gada pārskats. LB, 2008.g.

3.6.attēls. Iekšzemes uzņēmumiem un privātpersonām izsniegto kredītu apjoms un struktūra 2006.-2010.g., perioda beigās, milj. latu¹

Analizējamajā periodā novērojams straujš izsniegto kredītu apjoma pieaugums, īpaši hipotekāro kredītu apmērs - 2007. gadā pieauga par 39%, 2008. gadā – par 13%. Tomēr jau pēc 2008.gada ir novērojams kritums, kas lielā mērā saistīts ar straujo iekšzemes pieprasījuma kritumu un piedzīvotās recesijas sekām, kas ietekmēja ne tikai izsniegto kredītu apjomu, bet arī jau esošā kredītportfeļa kvalitātes pasliktināšanos.

Izvērtējot makroekonomiskos faktorus, autore var secināt, ka Latvijas ekonomikai ir izteikts ciklisks raksturs - pēc straujiem izaugsmes tempiem, seko vēl straujāks kritums, kā rezultātā ekonomiskā stabilitāte valstī ievērojami pasliktinājās, nepareizas valdības īstenotās politikas dēļ (cikliskās svārstības netika mazinātas). Komerčbanku sistēma ir pakļauta ārējiem ekonomiskajiem faktoriem, kā rezultātā būtiskas svārstības makrovidē atstāj lielu iespaidu uz mikrovidi. Straujie izaugsmes gadi veicināja aktīvu komerčbanku darbību, lai spētu nodrošināt augsto pieprasījumu, tomēr, paralēli izaugsmei, pieauga arī inflācijas līmenis un tekošā konta deficīts, savukārt Latvijas Bankas refinansēšanas likme palika aizvien zemā līmenī. Rezultātā, pēc autores domām, Latvijas ekonomika netika laicīgi piebremzēta, proti, īstenotās stimulējošās politikas sekas bija pārāk straujas, lai ātri un efektīvi reaģētu uz signāliem par ekonomikas pārkaršanu, tāpēc arī tika piedzīvota tik spēcīga recesija, ar augstāko IKP kritumu un bezdarba līmeni un straujo iekšzemes pieprasījuma samazināšanos. Lai veidotu stabilu ekonomiku, kā arī komerčbanku sistēmu, ir nepieciešams savlaicīgi reaģēt uz notiekošajiem procesiem. Neapšaubāmi finanšu krīze ietekmēja komerčbanku sistēmas stabilitāti, tomēr pozitīvās uzlabošanās tendences starp makroekonomiskajiem un mikroekonomiskajiem rādītājiem liecina par ekonomikas atlabšanu un stabilitātes atgūšanu.

¹ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. – Rīga, 2010.gads.

Komercbanku sistēmas stabilitāti galvenokārt ietekmē tieši iepriekš izskatītie makroekonomiskie faktori, jo komercbankas ir finanšu institūcijas, kas pakļautas ekonomiskajai attīstībai. Tomēr, lai nodrošinātu komercbanku sistēmas darbību un stabilitāti, ir nepieciešama arī **efektīva uzraudzība**, ko Latvijā veic Finanšu un kapitāla tirgus komisija. Likumā par Finanšu un kapitāla tirgus komisiju¹, ir noteikts, ka komisijas darbības mērķis ir veicināt ieguldītāju, noguldītāju un apdrošināto personu interešu aizsardzību un finanšu un kapitāla tirgus attīstību un stabilitāti. Ņemot vērā, ka finanšu tirgus elements ir komercbanku sistēma, tad arī komisija ir atbildīga par komercbanku uzraudzību, regulēšanu un stabilitātes nodrošināšanu. Kredītiestādes tiek pakļautas vispārējai un speciālai Latvijas likumdošanai, kā arī vairākiem FKTK izdotajiem normatīvajiem aktiem, kam ir regulējoša, informatīva, ieteikuma un metodiska rakstura forma. Komercbanku sistēma. Izstrādājot normatīvos aktus, tiek ņemtas vērā arī Eiropas Savienības prasības un ieteikumi.

Latvijas Banka līdzdarbojas ar Finanšu un kapitāla tirgus komisijas un Finanšu Ministrijas finanšu sektora darbību regulējošo normatīvo aktu izstrādē un vērtējuma sniegšanā. Pasaules finanšu krīze radīja nepieciešamību stiprināt makrouzraudzību un dziļāk un kompleksāk uzraudzīt sistēmisko risku, īpaši attiecībā uz finanšu sistēmu starpsektorālajām un pārrobežu saiknēm. Meklējot risinājumu Eiropas Savienības ietvaros, Eiropa Komisija 2009. gadā nāca klajā ar tiesību aktu projektu kopumu, ar kuru paredzēts izveidot jaunu institucionālo uzraudzības sistēmu, kas nodrošinās saikni starp makrouzraudzības un mikrouzraudzības līmeni².

Ņemot vērā, ka komercbankas visās valstīs lielākā vai mazākā mērā tiek regulētas no valdības puses, vai arī ir ar līdzdalību komercbanku kapitālā, ir secināts³, ka komercbanku regulēšanas un uzraudzības politika var ietekmēt sociālo labklājības līmeni. Ja politikas īstenotāji iekļautu stabilitātes aspektus savā politikā, komercbanku operācijas uzlabotos un veicinātu ekonomisko izaugsmi, kā arī tiktu samazināta postošo krīžu iespējamība.

Politiskā situācija valstī ir trešais ārējais stabilitāti ietekmējošais faktors. Valsts risks ir viens no aspektiem, ko vērtē potenciālie investori. Neskaidra un nestabila politiskā situācija valstī viennozīmīgi ietekmēs arī komercbanku sistēmas stabilitāti. Bieža nodokļu likmju maiņa, nesakārtota vai nepamatota jaunu likumu vai normatīvo aktu ieviešana, politisko partiju nesaskaņotība, liels valdības parāds ir tikai daži no veidiem, kā izpaužas politiskā nestabilitāte.

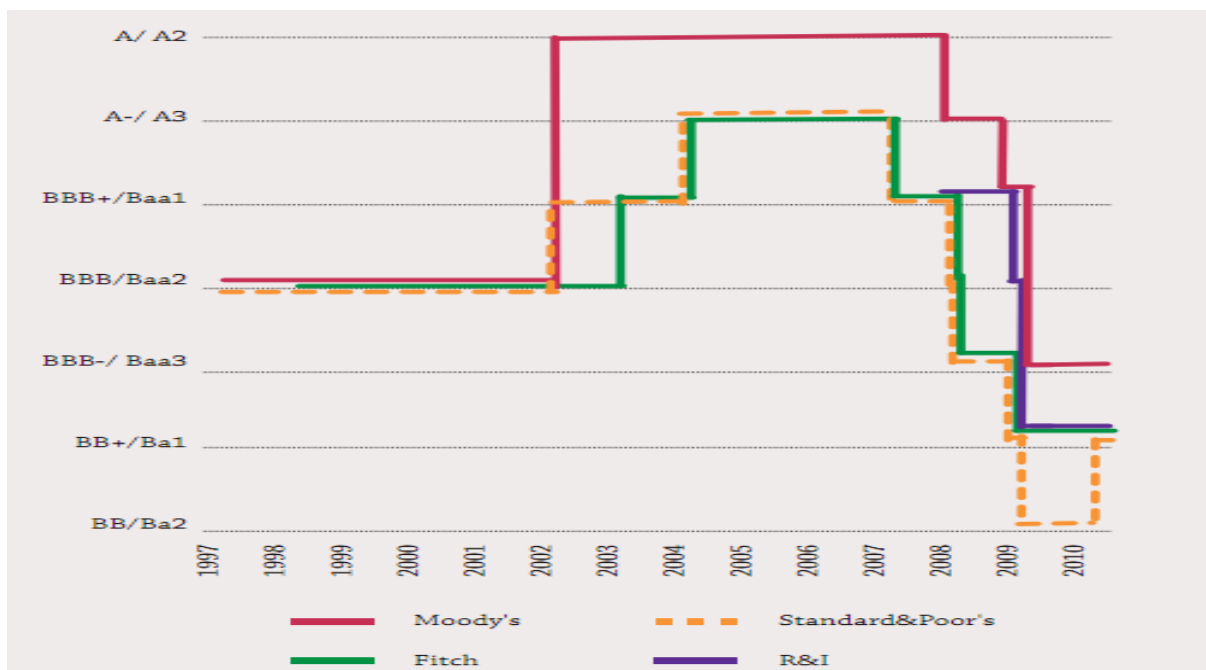
Politisko situāciju valstī ir iespējams novērtēt, ko arī dara starptautiskās reitinga aģentūras. Lielā mērā tas atvieglo potenciālo investoru lēmumu pieņemšanu, tā kā valstij

¹ FKTK likums

² Latvijas Bankas gada pārskats. LB, 2009. g.

³ Barth J., Caprio G., and Levine R., Bank Regulation and Supervision: What Works Best?

piešķirtajā reitingā tiek ietverti vairāki faktori, kas, atbilstoši kompāniju metodoloģijai, ir izvērtēti un noteikti. Piemēram¹, Standard&Poor's veic katras nacionālās valdības kvalitatīvo un kvantitatīvo kredītspējas vērtēšanu. Kvantitatīvais aspekts aptver ekonomiskās un finanšu darbības dažādu rādītāju analīzi, savukārt kvalitatīvais – ļauj veidot priekšstatu par valsts parāda nākotnes apkalpošanu.

3.7.attēls. Latvijas kredītreitinga vēsture ilgtermiņa saistībām ārvalstu valūtā 1997.-2010.g.²

2010. gadā reitingu līmeņos, tāpat kā visā ekonomikā, parādījās pozitīvas iezīmes (skatīt 3.7.attēlu) - kopš 2010. gada februāra (S&P), marta (Moody's) un septembra (arī Fitch) reitingu aģentūras Latvijai ir noteikušas stabilu nākotnes vērtējumu, un gada beigās, 7. decembrī, S&P arī paaugstināja Latvijas kredītreitingu no BB uz BB+ līmeni.

Pēdējais komercbanku sistēmas stabilitāti ietekmējošais faktors ir **tirgus infrastruktūras attīstība**. Tas ir materiālo, tehnoloģisko, informatīvo, organizatorisko, finansiālo un tiesisko subjektu kopums, kas nodrošina nepārtrauktu tirgus mehānisma funkcionēšanu un ražošanas procesa vienmērīgumu, realizējot preces un pakalpojumus, pamatojoties uz cenām, kuras sasniegtas tirgu ar maksātspējīga pieprasījuma un piedāvājuma līdzsvaru³.

Latvijas Bankas kompetencē ir veicināt finanšu tirgus infrastruktūras stabilitāti⁴, nodrošinot starpbanku maksājumu un elektroniskā klīringa veikšanas iespējas, darot pieejamus visaptverošus modernizētus reālā laika bruto norēķinu pakalpojumus, ko sniedz TARGET2-Latvija, īstenojot maksājumu sistēmu un vērtspapīru sistēmu pārraudzību un

¹ Solovjova I. Komerčbanku sistēmas stabilitātes problēmas. 50 lpp

² Valsts pārāda vadības pārskats. Valsts kase, 2010

³ Solovjova I. Komerčbanku sistēmas stabilitātes problēmas. 51lpp

⁴ Latvijas Bankas gada pārskats. LB, 2010.g.

atbalstot Vienotās eiro maksājumu telpas (SEPA) iniciatīvu. Latvijas Banka arī pārvalda Kredītu reģistra dalībnieku loku un sniedzamo ziņu apjomu un, atbilstoši starptautisko institūciju prasībām, sagatavo un iesniedz Latvijas maksājumu bilances statistikas, kā arī finanšu tirgus un monetārās statistikas datus.

Attīstīta finanšu tirgus infrastruktūra ļauj komercbankām efektīvi darboties, proti, pārvaldīt aktīvus, diversificēt riskus, kontrolēt naudas plūsmu, ātri veikt pakalpojumus, iesniegt atbilstošas atskaites, kā arī būt informētām par notiekošajām izmaiņām finanšu tirgos. Ja tiks nodrošināta attīstīta infrastruktūras vide, tad arī komercbanku sistēmas drošība būs augstāka, jo tā spēs ātrāk reaģēt uz ārējo faktoru izmaiņām un jaunajām prasībām.

Izvērtējot ārējos faktorus, kas ietekmē komercbanku sistēmu Latvijā, autore var secināt, ka saskaņota FKTK, LB un FM darbība pozitīvi ietekmē komercbanku un finanšu sistēmas stabilitāti. Sadarbība ar ārvalstu uzraudzības institūcijām, kā arī ES normatīvo aktu ievērošana pastiprina drošības sajūtu iekšējā tirgū. Reitingu uzlabošanās veicina ne tikai uzticības pieaugumu valstij kopumā, bet arī liecina par komercbanku sistēmas atlabšanu, kas atvieglo iespējas piesaistīt finanšu resursu starptautiskajos tirgos par izdevīgiem nosacījumiem.

4. KOMERCBANKU SISTĒMAS STABILITĀTI IETEKMĒJOŠO FAKTORU KORELĀCIJU UN LINEĀRO REGRESIJU ANALĪZE

Vērtējot Latvijas komercbanku sistēmas stabilitāti, svarīgi ir noteikt tos ārējos faktorus, kas ietekmējuši bankas efektīvu attīstību pagātnē un izskatīt to ietekmes scenārijus nākotnē, proti, vispirms ievērot vēsturisko aspektu un pēc tam prognozēt nākotnes attīstību, lai tiktu izvērtēti potenciālie draudi¹. Efektīvi strādājošas bankas ir tās, kas vislabāk jūt ārējās vides izmaiņas un visātrāk reaģē uz tām, kā arī, pielāgojoties jauniem apstākļiem, spēj saglabāt savu stabilitāti. No visiem iepriekš apskatītajiem ārējiem un iekšējiem stabilitāti ietekmējošajiem faktoriem jāizvēlas tie, kuriem ir noteicošā loma Latvijas komercbanku sistēmā. Autore uzskata par nepieciešamu izpētīt un izvērtēt ārējo faktoru ietekmi uz iekšējiem komercbanku sistēmas rādītājiem, izmantojot korelācijas rādītāju noteikšanu un lineāro regresijas modeļu piemērošanu, kas atspoguļos gan saikni starp faktoriem, gan arī tendences, kas novērojamas pētāmajā periodā un, iespējams, arī nākotnē. Šādam nolūkam tiks izmantoti šādi rādītāji:

- » inflācijas un vairāku procentu likmju rādītāju korelācija,
- » IKP un komercbanku sistēmas aktīvu absolūto vērtību korelācija,
- » tekošā konta deficīta un komercbanku sistēmas peļņas/zaudējumu absolūto vērtību korelācija
- » IKP, tekošā konta deficīta un komercbanku aktīvu, peļņas/zaudējumu pieaugumu tempu savstarpējā korelācija,
- » IKP, tekošā konta deficīta, inflācijas un komercbanku sistēmas kapitāla pietiekamības rādītāju korelācija,
- » datu ievietošana lineārajos regresijas modeļos, lai novērtētu tā nozīmību (ANOVAS tabulas analīze), raksturu un determinācijas koeficientu.

Komercbanku sagatavotie pārskati sniedz nepieciešamo informāciju, lai to vadītāji varētu novērtēt tās darbību un stabilitāti. Dažādi komplicēti ekonometriskie modeļi ir veidoti tā, lai identificētu tos faktorus, kas var izraisīt problēmas vai ietekmēt bankas stabilitāti. Lielā mērā modeļus veido uz pieejamo komercbanku datu bāzes, tomēr tiek iekļauti arī citi rādītāji, kas raksturo sistēmu kopumā (piemēram, vidējos rādītājus sistēmā) un makroekonomiskā informācija (piemēram, bezdarba līmenis). Veicot šādu datu apstrādi, tiek noteiktas vājās vietas, kurām nepieciešama uzmanība².

Līdz šim autore apskatīja komercbanku sistēmas stabilitāti ietekmējošos faktorus atsevišķi, proti, veica to analīzi, neapskatot savstarpējo iekšējo un ārējo faktoru mijiedarbību.

¹ Jēgere S., Finanšu pakalpojumu mārketings; Latvijas Komercbanku asociācija. Konsultāciju un mācību centrs. Rīga, 2007. 14.lpp

² Lindgren, Carl-Johan. Bank soundness and macroeconomic policy: International Monetary Fund, 2000. 13.lpp

Izvērtējot vairākus rādītājus pētāmajā periodā, gan iekšējiem, gan ārējiem ekonomiskajiem faktoriem ir novērotas līdzīgas tendences, proti, līdz 2007.gadam vērojama strauja attīstība, kam vēlāk seko kritums, finanšu krīzes iespaidā. Tomēr pozitīva tendence parādās 2010.gada beigās, kad vairāki komercbanku darbības rādītāji uzlabojas un arī makroekonomiskā situācija valstī kopumā atlabst, par ko liecina arī valsts reitings uzlabošanās. Līdzīgās ārējo un iekšējo stabilitāti ietekmējošo faktoru tendences liecina par to savstarpēji ciešo saistību, kas (pastāvošā sakarība) tiek atklāta empīriskajos pētījumos¹, pamatojoties uz regresijas analīzē iegūtajiem datiem.

Veicot Latvijas komercbanku sistēmas iekšējo un ārējo stabilitāti ietekmējošo faktoru korelāciju analīzi, autore īpašu uzmanību ir vēršusi tieši uz patēriņa cenu indeksa jeb inflācijas rādītāja sakarību ar vairākiem iekšējo faktoru (procentu likmes, rentabilitātes un kapitāla pietiekamības koeficienti) rādītājiem, tā kā tieši šī savstarpējā korelācija, pēc analīzes rezultātiem, ir cieša un nozīmīga, proti, inflācija ietekmē vairākus komercbanku sistēmas stabilitāti raksturojošus rādītājus.

Veiktie empīriskie pētījumi par inflāciju liecina, ka tā negatīvi ietekmē komercbanku sistēmas rādītājus, galvenokārt atstājot iespaidu uz noguldījumu un kredītu procentu likmēm, kā arī tīro procentu maržu. Lai izvērtētu, cik lielā mērā Latvijas komercbanku sistēma pētāmajā periodā tika pakļauta inflācijas negatīvajai ietekmei, autore izmantoja vidējās svērtās procentu likmes noguldījumiem un kredītiem, kā arī patēriņa cenu indeksu jeb inflācijas rādītājus (skatīt 4.1.tabulu). Papildus tika apskatīta arī inflācijas un ROE, ROA savstarpējā korelācija ar patēriņa cenu indeksu (skatīt 4.2.tabulu, 58.lpp).

4.1. tabula

Latvijas komercbanku sistēmas noguldījumu/kredītu procentu likmju un Latvijas patēriņa cenu indeksa korelācijas koeficienti²

		Vidējās svērtās procentu likmes latos piesaistītajiem noguldījumiem kredītiestādēs		Vidējās svērtās procentu likmes latos piesaistītajiem kredītiem kredītiestādēs	
		<i>ilgtermiņa</i>	<i>īstermiņa</i>	<i>ilgtermiņa</i>	<i>īstermiņa</i>
Patēriņa cenu indekss, bāze - 2005.g.	<i>t</i>	0,720	0,340	0,692	0,613
	<i>t-1</i>	0,718	0,339	0,673	0,614

Komercbankas veic gan īstermiņa, gan ilgtermiņa darījumus, kas rada nepieciešamību izvērtēt, kā tieši inflācija ietekmē noguldījumu un kredītu procentu likmes. Analizējot Latvijas komercbanku vidējo svērto procentu likmju korelāciju ar patēriņa cenu indeksu (izmantojot

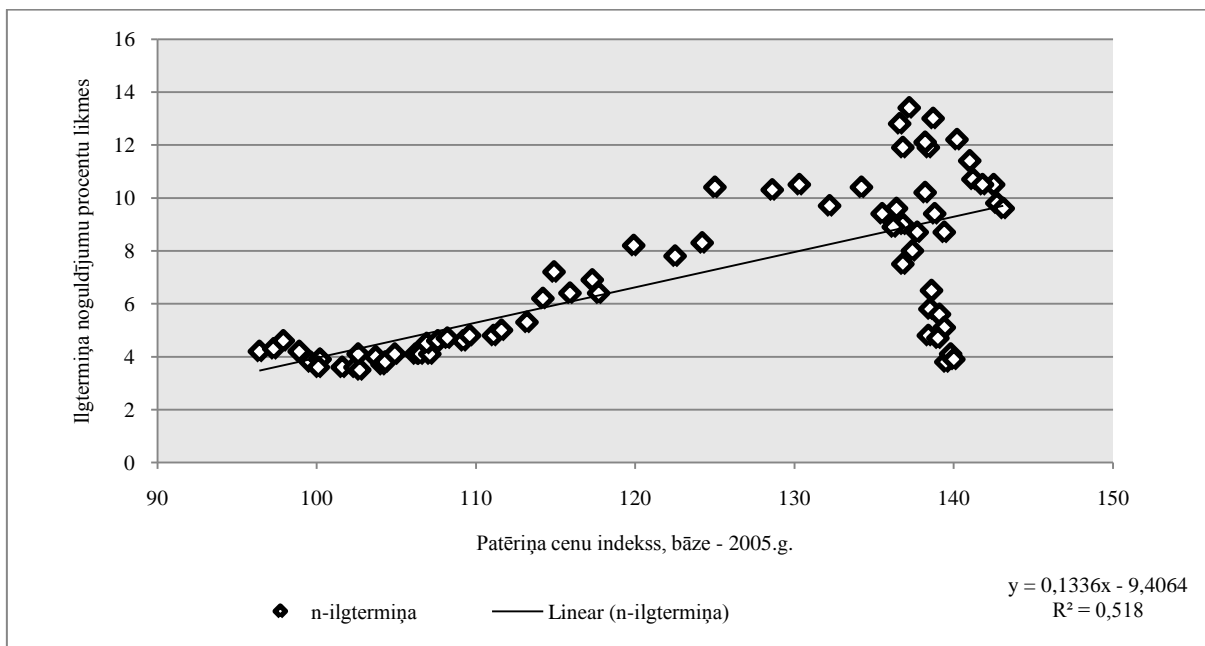
¹ Blank S., Dovern J. What macroeconomic shocks affect the German banking system? Analysis in an integrated micro-macro model

² Izveidojusi autore, izmantojot 2004.-2010.g. datus

mēnešu rādītājus laika posmā no 2005.-2010.g.) var secināt, ka inflācija pozitīvi ietekmē procentu likmes, īpaši ilgtermiņa darījumos.

Kā redzams 4.1.tabulā, ciešākā sakarība pastāv starp ilgtermiņa darījumiem un esošās (t) inflācijas, proti, iepriekšējo perioda inflācija (t-1) mazāk ietekmē procentu likmes tagadnē. Tomēr jāatzīst, ka pastāv tikai 1,5 procentpunktu atšķirība korelācijas koeficientos starp t un t-1 rādītājiem, kas norāda uz to, ka pagātnes inflācija tomēr zināmā mērā ietekmē tagadnes procesu norisi. Jāpiebilst, ka inflācija vairāk ietekmē tieši kredītu procentu likmes, kur korelācijas koeficients neatkarīgi no ilgtermiņa vai īstermiņa rakstura pārsniedz 61%, tomēr ne mazāk svarīgi ir piebilst, ka pastāv cieša sakarība starp ilgtermiņa noguldījumu procentu likmēm un inflāciju, kas pārsniedz 71%.

Lai arī pastāv zināmas pozitīvas korelācijas saites starp inflāciju un procentu likmēm, kas nozīmē to, ka palielinoties mainīgajam (piemēram, patēriņa cenu indeksam), palielināsies arī atkarīgais mainīgais (piemēram, procentu likmes), tomēr determinācijas koeficients lineārās regresijas modelī nav pārāk liels, proti, apmēram tikai 52% no procentu likmju svārstībām izskaidro vienfaktora regresijas modelis, kura mainīgais ir inflācija (skatīt 4.1.attēlu). Tas varētu liecināt gan par to, ka pamatā nav lineāra funkcija (tāpēc zems determinācijas koeficients, jo dati nepieguļ regresijas taisnei), bet arī to, ka tomēr inflācijai nav primārā nozīme komercbanku procentu likmju noteikšanā. Autore veic tikai virspusēju ieskatu uz to, kādā veidā inflācija ietekmē procentu likmes, proti, netiek izstrādāti precīzi regresijas modeļi, bet tie tiek veidoti, lai gūtu priekšstatu.

4.1. attēls. **Latvijas komercbanku sistēmas ilgtermiņa procentu likmju (procentos) un Latvijas patēriņa cenu indeksa (indekss) lineārais regresijas modelis, 2005.-2010.g.¹**

¹ Izveidojusi autore izmantojot mēnešu datus

Apskatītais lineārais regresijas modelis kopumā ir nozīmīgs, par ko liecina ANOVAs tabulas (skatīt 3. pielikumu) rādītāji, proti, $F_{\text{nov}} > F_{\text{kr}}$, kā arī p-vērtība ir ļoti maza, tomēr Durbina –Watsona zemais koeficients varētu norādīt uz autokorelācijas problēmām dotajā modelī (optimālais variants ir 2, bet šim modelim tas ir 0.16, kas liecina par negatīvu autokorelāciju).

Kopumā izvērtējot korelācijas koeficientus starp noguldījumu/kredītu procentu likmēm un inflāciju, autore secina, ka inflācijas svārstības viennozīmīgi ietekmē komercbanku sistēmas stāvokli, jo komercbankām ir ne tikai jāpielāgojas šīm izmaiņām, bet arī tās efektīvi jāiestrādā savos ilgtermiņa darījumos, lai saglabātu stabilitāti.

Iepriekš veiktā analīze atspoguļoja inflācijas pozitīvo korelāciju ar procentu likmēm, tomēr, ņemot vērā, ka inflācija negatīvi ietekmē komercbanku darbību, autore veica arī papildus aprēķinus, lai varētu novērtēt, cik lielā mērā inflācija korelē ar komercbanku sistēmas darbības rādītājiem. Kā redzams 4.2.tabulā, visi korelācijas koeficienti ir negatīvi, kas norāda uz to, ka pieaugot inflācijai, komercbanku peļņit spēja samazinās, proti, samazinās ne tikai tīrā procentu marža, kas atspoguļo procentu ienākumus, bet arī pašu kapitāla un aktīvu rentabilitāte, kas uzskatāmi parāda inflācijas negatīvo ietekmi.

4.2. tabula

Latvijas komercbanku iekšējo un ārējo stabilitāti ietekmējošo faktoru korelācijas koeficienti¹

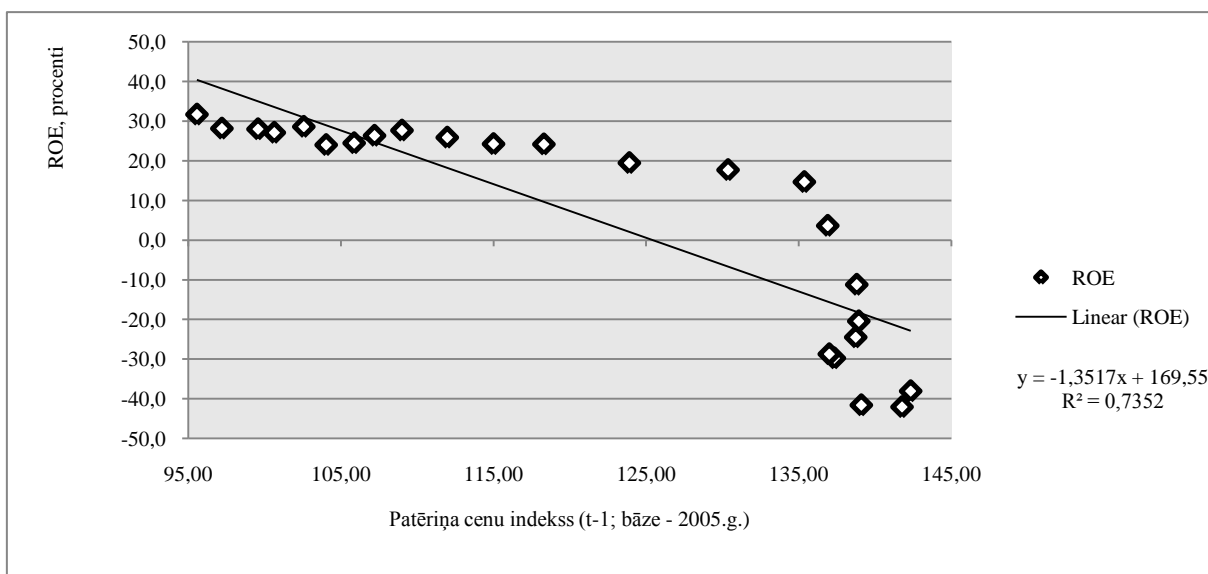
	Patēriņa cenu indekss vid. cet., bāze - 2005.g.	
	<i>t</i>	<i>t-1</i>
Tīrā procentu marža	-0,724	-0,764
ROE	-0,802	-0,857
ROA	-0,789	-0,847

Analizējamajā periodā tika izmantoti komercbanku iekšējo stabilitāti ietekmējošo faktoru ceturkšņu dati, kā arī vidējie ceturkšņu patēriņa cenu indeksi, kas iegūti apkopojot mēnešu datus. Izvērtējot iegūtos korelācijas koeficientus, var neapšaubāmi secināt, ka inflācijai ir liela ietekme uz komercbanku sistēmas darbības rādītājiem (korelācija koeficienti lielāki par 72%). Šeit arī parādās inflācijas negatīvā ietekme uz komercbankas peļņu atspoguļošajiem rādītājiem, proti, inflācijas pieaugums sekmēs tīrās procentu maržas, kapitāla atdeves un aktīvu rentabilitātes samazināšanos.

Novērojama arī īpatnēja sakarība, proti, komercbanku sistēmas peļņit spējas rādītājus vairāk ietekmē pagātnes inflācija - pirmā ceturkšņa (t-1) inflācija ir par 5 procentpunktiem

¹ Izveidojusi autore, izmantojot 2004.-2005.g. datus

ciešāk saistīta tieši ar otrā ceturkšņa (t) ROE, ROA un tīro procentu maržu. Šeit parādās inflācijas ietekmes nobīde laikā, kas, protams, ir tikai loģiski, jo inflācija ietekmē ne tikai komercbanku nākotnes darījumus, bet arī iespaido tās darbību tagad, ņemot vērā tos darījumus, kas tika veikti pagātnē.

4.2. attēls. **Latvijas patēriņa cenu indeksa (indekss) un Latvijas komercbanku sistēmas ROE (procentos) lineārais regresijas modelis, 2005.-2010.g.¹**

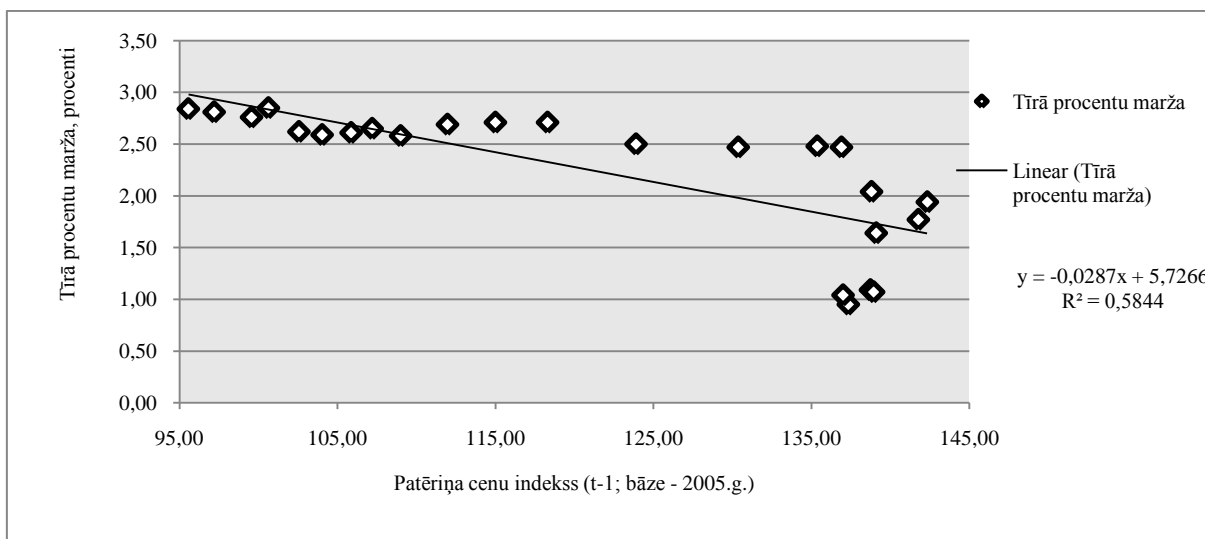
Lineārais regresijas modelis, kur atkarīgais mainīgais ir ROE, bet izskaidrojošais mainīgais ir vidējais ceturkšņa patēriņa cenu indekss ar viena ceturkšņa nobīdi (skatīt 4.2. attēlu), parāda to, ka 73,5% no ROE svārstībām tiek izskaidrotas ar inflācijas faktoru. Negatīvais koeficients pie „x” lineārajā funkcijā vēlreiz apstiprina inflācijas un ROE negatīvo savstarpējo raksturu, proti, samazinoties patēriņa cenu indeksam, pieaugs komercbanku sistēmas pašu kapitāla rentabilitātes rādītājs (korelācija starp abiem rādītājiem ir 85,7%). Kopumā apskatītais modelis ir nozīmīgs, jo $F_{nov} > F_{kr}$, kā arī p-vērtība ir ļoti maza, tomēr arī šeit Durbina- Watsona koeficients ir pārāk zems, kas liecina par autokorelācijas problēmām (skatīt 4. pielikumu).

Savukārt korelācijas koeficients starp inflāciju un ROA rādītāju ir zemāks nekā starp inflāciju un ROE, tad arī determinācijas koeficients lineārās regresijas modelim, kurā atkarīgais mainīgais ir ROA, ir mazāks, proti, 71,7%.

Lai pārlicinātos un arī noteiktu pastāvošo tendenci starp tīro procentu maržu un inflāciju, autore izveidoja līdzīgu kā iepriekš apskatīto regresijas modeli, atkarīgā mainīgā vietā ievietojot tīro procentu maržu. Kā redzams 4.3.attēlā, determinācijas koeficients jau ir mazāks, kas norāda uz to, ka novērtētā izlases regresijas līnija pieguļ tikai 58,4% no izlases

¹ Izveidojusi autore izmantojot ceturkšņu datus

datiem. Tomēr tas nemaina regresijas rakstura būtību, proti, negatīvo savstarpējo mijiedarbību, ko parāda ne tikai regresija trenda līnija, bet arī vīdēji ciešais korelācijas koeficients 76,4% (4.2.tabulā).

4.3. attēls. Latvijas patēriņa cenu indeksa (indekss) un Latvijas komercbanku sistēmas tīrās procentu maržas (procenti) lineārais regresijas modelis, 2005.-2010.g.¹

Novērtētais lineārais regresijas modelis atzīstams par nozīmīgu (skatīt 5. pielikumu), tā kā $F_{nov} > F_{kr}$, tomēr arī šeit novērojamas autokorelācijas esamība, ko parāda zemais Durbin-Watson koeficients.

Kopumā novērtējot inflācijas korelāciju ar vairākiem komercbanku sistēmas darbību raksturojošajiem lielumiem, autore secina, ka:

- » inflācija ir pozitīvi saistīta ar vidēji svērtajām noguldījumu/kredītu procentu likmēm, kas liecina par to, ka inflācija būtiski ietekmē komercbanku procentu politiku,
- » pastāv cieša negatīva rakstura korelācija starp inflāciju un komercbanku sistēmas pelnītspēju raksturojošajiem rādītājiem, kas ir viens no galvenajiem komercbanku sistēmas stabilitāti raksturojošajiem faktoriem,
- » apskatītie lineārās regresijas vienfaktora regresijas modeļi kopumā ir nozīmīgi, tomēr tiem ir raksturīga pozitīva autokorelācija jeb pastāv korelācija arī kļūdu vērtējumos, kas būtu jānovērš, lai modeli varētu piemērot.

Turpinot ārējo un iekšējo ekonomisko faktoru savstarpējo analīzi, autore apskata vairāku absolūta rakstura lielumu korelāciju ar diviem makroekonomiskajiem faktoriem – IKP un tekošā konta deficītu. Iepriekšējās nodaļās tika apskatīts IKP cikliskais raksturs, kas lielā mērā arī ir novērojams komercbanku sistēmas apkopotajās gadu bilancēs. Ekonomiskie

¹ Izveidojusi autore izmantojot ceturkšņu datus

cikli raksturojami ar strauju attīstību, kas ietver ne tikai IKP kāpumu, bet arī komercbanku peļņas pieaugumu un vairāku citu rādītāju uzlabošanu, un kritumu, kam seko rādītāju pasliktināšanās un arī IKP kritums. Iepriekšējās nodaļās veiktā rādītāju analīze atspoguļoja trīs tendences jeb trīs ciklus, proti, ekonomisko augšupeju līdz 2007.gadam ieskaitot, kam sekoja kritums līdz pat 2010.gada sākumam. Savukārt 2010.gada dati liecina jau par ekonomikas atlabšanu, kas ir sākums augšupejas fāzei. Lai pārlicinātos par šo ārējo un iekšējo rādītāju savstarpēji saistīto attīstības posmu esamību, autore aprēķināja korelācijas koeficientus ne tikai absolūtajiem lielumiem, bet arī pieauguma tempiem, kā arī grafiski atspoguļoja galvenās tendences.

Pētāmajā periodā tika izmantoti dati ceturkšņu griezumā, kas atspoguļo tiešāku rādītāju savstarpējo sakarību. Izvērtējot IKP korelāciju ar vairākiem iekšējiem komercbanku sistēmas stabilitāti raksturojošajiem lielumiem (skatīt 4.3. tabulu), var secināt, ka pastāv cieša pozitīva rakstura korelācijas saite starp IKP un aktīviem (virs 80%), to skaitā arī ar kredītu apjomu, jo Latvijas komercbanku sistēmas kredītu īpatsvars aktīvos sastāda līdz pat 80% kopējos aktīvos. Tomēr ar piesardzību ir jāvērtē iegūtie rezultāti, tā kā tas nebūt nenozīmē, ka IKP ietekmē komercbanku aktīvus. Pēc autores domām, līdzīgi kā komercbanku sistēma ietekmē tekošā konta izmaiņas, tā arī ietekmē IKP izmaiņas. Protams, abi šie lielumi ir savstarpēji saistīti un mijiedarbojas abos virzienos, tomēr nevar viennozīmīgi novērtēt, kurš ir ietekmējošais un kurš atkarīgais mainīgais.

4.3. tabula

Latvijas komercbanku iekšējo un ārējo stabilitāti ietekmējošo faktoru korelācijas koeficienti¹

	Uzkrājumi parādiem un saistībām	Speciālie uzkrājumi nedrošiem parādiem	Peļņa/zaudējumi pirms nodokļu aprēķināšanas	Kredīti	Aktīvi kopā
Iekšzemes kopprodukts	0,091	0,088	0,076	0,831	0,856
Tekošā konta deficīts	0,781	0,784	-0,851	0,233	0,195

Autore novēro, ka nenozīmīgās korelācijas saites starp IKP un uzkrājumiem vai peļņu, pilnīgi pretēji ir nozīmīgas un vidēji ciešas ar tekošā konta deficītu. Tas varētu būt raksturojams ar Latvijas komercbanku sistēmas sastāvu, proti, lielā mērā to mātes bankas atrodas ārvalstīs, kas arī izraisa ārējo kapitāla ieplūdi, vai tieši otrādi, kapitāla noplūdi. Savukārt komercbanku aktīvi, proti, kredīti tiek izsniegti tieši Latvijas teritorijā, kas raksturo šo ciešo saikni ar IKP.

¹ Izveidojusi autore, izmantojot 2005.2010.g. datus

Viennozīmīgi, aktīvu savstarpējā korelācija ar kredītiem ir ļoti augsta, tomēr, tiem ir dažādi pieauguma tempi, kas tiks apskatīti vēlāk. Tieši tāpēc autore uzskatīja par nepieciešamu tos izdalīt atsevišķi. Kopumā IKP un aktīvu tendences ir līdzīgas, proti, pieaugot vienam rādītājam, pieaugs arī otrs. Tomēr atšķirības parādās to kāpumos, kas parādīti 4.4. attēlā.

4.4. attēls. Latvijas komercbanku sistēmas aktīvu un kredītu un Latvijas IKP vidējo gada rādītāju absolūto vērtību tendences, tūkst. latu (2004.-2010.g.)¹

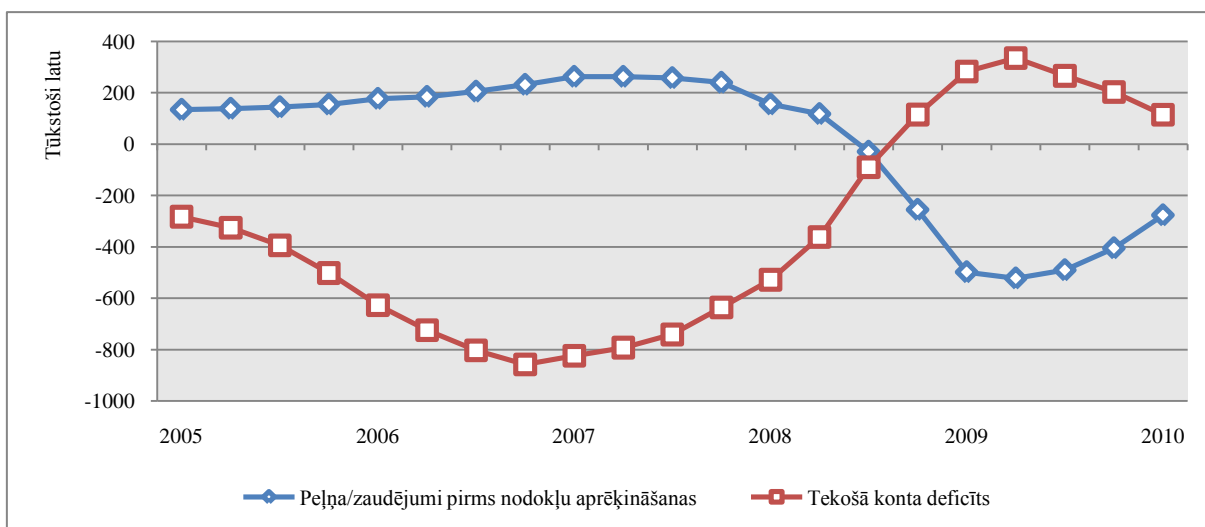
Iekšzemes kopproduktam raksturīga lēzenāka attīstība, turpretī aktīviem līdz 2008.gadam tā ir bijusi straujāka. Attēlā parādīti vidējie gada rādītāji, kas rēķināti no ceturkšņu datiem, tādā veidā izlasē ir vairāk rādītāju, kas ļauj precīzāk novērtēt esošās tendences. Determinācijas koeficienti ir ļoti labi visiem šiem lineārās regresijas modeļiem, tomēr autore tos neuzskata par svarīgiem minēt, jo nepietiekamais datu apjoms neļauj precīzi novērtēt šādu regresijas modeļi (rodas nepareizs priekšstats). Tieši tāpēc šeit tiek atspoguļotas tikai trenda līnijas, lai parādītu šo ciklu pārējas posmus, proti, līdz 2008.gadam bija ekonomikas attīstības cikls, par ko liecina arī pieaugošie aktīvi, kredīti un IKP, bet, finanšu krīzes ietekmē, ekonomika iegāja recesijas fāzē, kad pieauguma tempi strauji sarūk, par ko liecina lēzenas taisnes, un IKP samazinās, par ko liecina negatīvais taisnes kāpums.

Ņemot vērā iegūtos korelācijas koeficientus, kas parādīti 4.3.tabulā, svarīgi ir pievērst uzmanību tieši uz ciešo savstarpējo negatīvo saikni starp tekošā konta deficītu un komercbanku sistēmas peļņu/zaudējumiem (-85,1%). Kā liecina teorētiskā literatūra², komercbanku krīzes lielā mērā saistītas ar maksājuma bilances krīzi, un ka tieši komercbanku krīze ietekmē tekošā konta stāvokli, bet ne otrādi. Ņemot vērā šo nosacījumu, autore ne tikai apskatīja tekošā konta deficīta un peļņas/zaudējumu izlīdzināto (pēc 4 elementiem) laika rindu,

¹ Izveidojusi autore

² Lindgren, Carl-Johan. Bank soundness and macroeconomic policy: IMF, p-57

bet arī izveidoja lineāru regresijas modeli. Lai abstrahētos no uzkrāšanas principa komercbanku ceturkšņu pārskatos, kur 4.ceturksnī tiek attēlota visa gada peļņa, bet pirmajā, tikai sākuma rezultāti, kas rada lēcienveida datu laikarindu, autore izmantoja slīdošos vidējos rādītājus, lai izlīdzinātu abas datu rindas (skat. 4.5. attēlu)

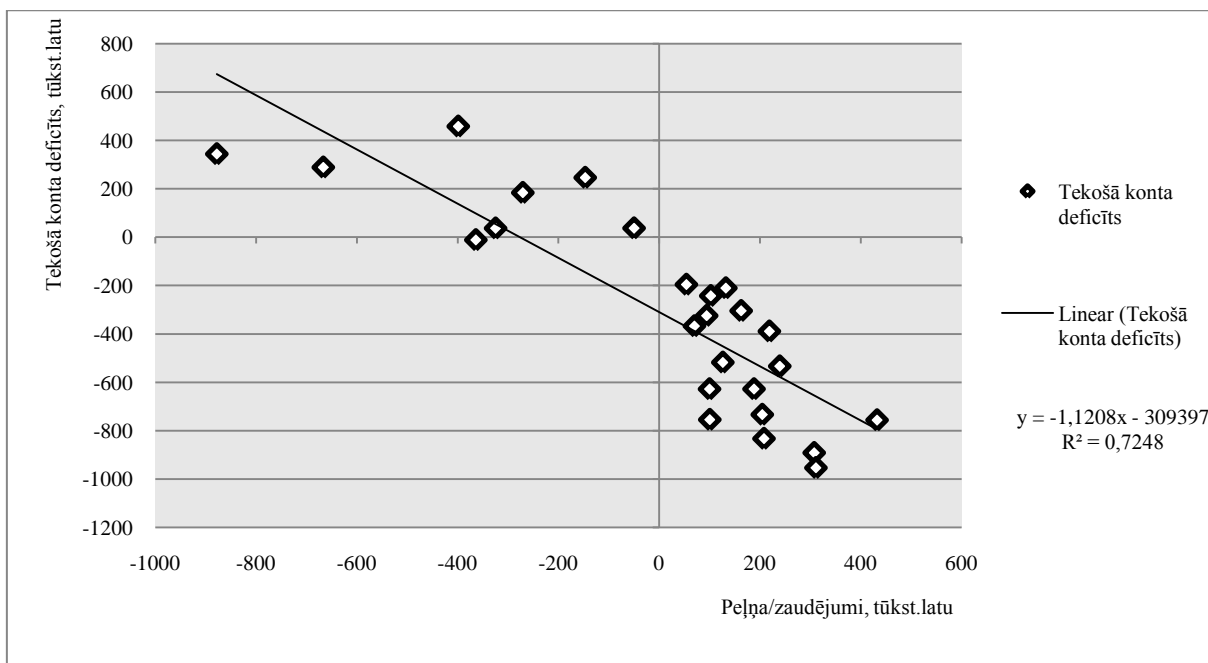
4.5. attēls. Latvijas komercbanku sistēmas peļņas/zaudējumu un Latvijas tekošā konta deficīta laikarindas 4 elementu izlīdzināšana ar slīdošajiem vidējiem tūkst. latu, 2005.-2010.g.¹

4.5.attēls uzskatāmi parāda pētāmo rādītāju savstarpējo pretējo līdzību, proti, attēlā parādās trīs posmi – līdz 2007.gadam pieaug gan tekošā konta deficīts (rādītājs samazinās absolūtās vērtībās) un pieaugt komercbanku peļņa (absolūtās vērtībās), nākošais posms līdz 2009.gada pirmajam ceturksnim, kad samazinās tekošā konta deficīts (pieaug absolūtās vērtībās) un samazinās peļņa (samazinās absolūtās vērtībās), un 2009.gada otrā puse līdz 2010.gada beigām, kad uzlabojas komercbanku sistēmas peļņas rādītāji (mazāki zaudējumi) un parādās tekošā konta pārpalikuma samazināšanās.

Savukārt pozitīvā korelācija starp uzkrājumu apmēru un tekošā konta deficītu, apstiprina iepriekš apskatīto negatīvo ciešo korelāciju ar komercbanku sistēmas peļņu/zaudējumiem, tā kā Latvijas komercbanku sistēmas lielie zaudējumi tieši saistīti ar uzkrājumu nedrošiem kredītiem veidošanu.

Šo abu rādītāju pretējo tendenci uzskatāmi parāda arī lineārās regresijas modelis (skatīt 4.6.attēlu), kur kā atkarīgais mainīgais ir tekošā konta deficīts, bet kā ietekmējošais mainīgais ir komercbanku sistēmas peļņa/zaudējumi.

¹ Izveidojusi autore

4.6. attēls. Latvijas tekošā konta deficīta un Latvijas komercbanku sistēmas peļņas/zaudējumu lineārais regresijas modelis, tūkst. latu (2005.-2010.g.)¹

Regresijas modeļa determinācijas koeficients ir vidēji labs, proti, 72,48% no tekošā konta variācijām tiek izskaidrotas ar komercbanku sistēmas peļņas/zaudējumu svārstībām. Protams, veiktie aprēķini pilnībā neatspoguļo šo rādītāju savstarpējo atkarību, kā arī ir nepieciešama dziļāka regresijas modeļa izvērtēšana, tomēr tas uzskatāmi parāda regresijas negatīvo raksturu un arī to, ka saikne pastāv. Pēc ANOVA tabulas 6. pielikumā var secināt, ka modelis ir nozīmīgs, jo $F_{\text{nov}} > F_{\text{kr}}$. Lai arī Durbina –Watsona koeficients ir lielāks par vienu, tomēr tā optimālais variants ir ap 2, kas liecina par to, ka modelī pastāv pozitīvas autokorelācijas problēmas.

Vērtējot rādītāju absolūtos lielumos, netiek novērtēta to attīstība, proti, attīstības tempu savstarpējā sakarība. Lai vēl dziļāk izpētītu un pierādītu pastāvošo saikni starp rādītājiem, autore noteica par nepieciešamu atsevišķi izvērtēt arī pieauguma tempu savstarpējo korelāciju.

Iegūtie korelācijas koeficienti, kas parādīti 4.4. tabulā, liecina par to, ka praktiski nepastāv nekāda saistība starp IKP pieauguma tempiem un komercbanku sistēmas iekšējiem stabilitāti ietekmējošajiem faktoriem, tomēr ļoti cieša sakarība atklājas starp tekošā konta deficītu un komercbanku sistēmas peļņu/zaudējumiem, kas viennozīmīgi ir uzmanības vērti rezultāti.

¹ Izveidojusi autore izmantojot ceturkšņu datus

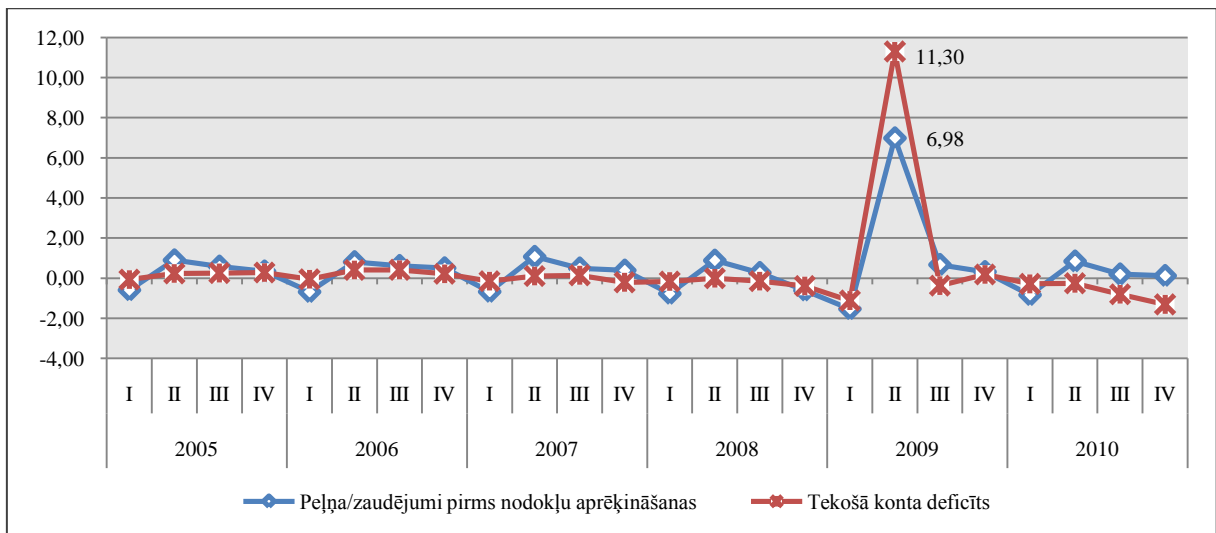
**Latvijas komercbanku iekšējo un ārējo stabilitāti ietekmējošo faktoru pieauguma tempu
korelācijas koeficienti¹**

	Uzkrājumi parādiem un saistībām	Speciālie uzkrājumi nedrošiem parādiem	Peļņa/zaudējumi pirms nodokļu aprēķināšanas	Kredīti
Iekšzemes kopprodukts	-0,296	-0,344	0,376	0,330
Tekošā konta deficīts	0,343	0,291	0,921	-0,151

Tātad Latvijas komercbanku sistēmas peļņas/zaudējumu pieauguma tempi lielā mērā sakrīt ar tekošā konta pieauguma tempiem (skatīt 4.7. attēlu), no kā izriet, ka abi šie lielumi viennozīmīgi ir pozitīvi cieši saistīti. Straujais pieaugums 2009.gada otrajā ceturksnī ir raksturojams ar komercbanku sistēmas strauju zaudējumu apmēra pieaugumu (8 reizes) un tekošā konta deficīta, drīzāk pārpalikuma, pieaugumu (11 reizes) salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni. Tas ir saistīts ar banku izdevumu strauju palielinājumu tieši uzkrājumiem nedrošiem parādiem un saistībām (lielākais banku izdevumu postenis 2009.gadā - 52.6%) Kā liecina Latvijas Bankas 2009.gada pārskats², lielāko daļu tekošā konta pārpalikuma noteica ienākumu konta pārpalikums (6.4% no IKP; 2008. gadā – deficīts 1.6% no IKP) tiešo investīciju uzņēmumu zaudējumu dēļ. Pieauga arī kārtējo pārvedumu konta pārpalikums (no 2.2% no IKP 2008. gadā līdz 3.3% no IKP 2009. gadā), pusi no pārmaiņām nosakot ieņēmumiem no valdības siltumnīcefekta gāzu emisijas vienību tirdzniecības. 2. ceturkšņa eksports arvien vairāk pārsniedza importu, savukārt pakalpojumu imports, tāpat kā preču imports, 2009. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu turpināja strauji samazināties.

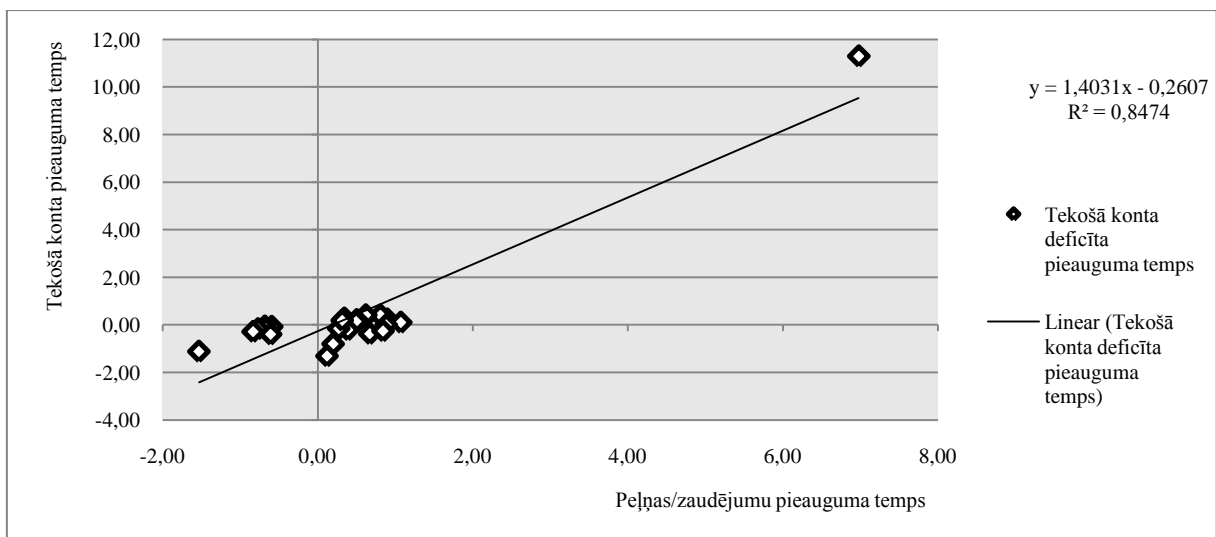
¹ Izveidojusi autore, izmantojot 2005.-2010.g. datus

² Latvijas Bankas gada pārskats. LB, 2009.g.

4.7. attēls. Latvijas komercbanku sistēmas peļņas/zaudējumu un Latvijas tekošā konta deficīta pieauguma tempi (koeficienti) ceturkšņu griezumā 2005.-2010.g.¹

Izveidojot lineārās regresijas modeli, kurā kā atkarīgais mainīgais ir tekošā konta pieauguma temps, bet ietekmējošais mainīgais ir komercbanku peļņas/zaudējumu pieauguma temps, parādās viens ekstrēms, proti, punkts, kas „izlec” ārā no analīzes datiem (skatīt 4.8. attēlu). Šis punkts parādās arī laikarinadas attēlā, kas iepriekš tika izrunāts. Tomēr izveidotais modelis kopumā ir nozīmīgs, tā F , $\text{nov} > F$, kr, kā arī p -vērtības ir ļoti mazas, kas norāda uz to, ka modeļa „ x ” koeficients nav nulle (nav nenozīmīgs). Savukārt modeļa brīvais loceklis ($-0,26$) ir nenozīmīgs, proti, ar 95% ticamību tas ir 0 jeb nenozīmīgs ($|t, \text{nov}| < t, \text{kr} \Rightarrow$ hipotēzi, ka brīvais loceklis ir 0, pieņem; skatīt 7. pielikumu).

4.8. attēls. Latvijas tekošā konta deficīta un Latvijas komercbanku sistēmas peļņas/zaudējumu pieaugumu tempu lineārais regresijas modelis, 2005.-2010.g.²

¹ Izveidojusi autore

² Izveidojusi autore

Determinācijas koeficients ir labs, proti, 84,7% no tekošā konta deficīta svārstībām var tikt izskaidroti ar peļņas/zaudējumu svārstībām šajā vienfaktoru lineārajā regresijas modelī.

Ņemot vērā to, ka viens no komercbanku sistēmas iekšējo faktoru stabilitāti raksturojošajiem lielumiem ir tieši kapitāla pietiekamības rādītājs, kas pats par sevi jau ataino situāciju, kā tiek nodrošināta komercbanku spēja kompensēt zaudējumus, izvērtējot potenciālos riskus, un, pēc autores domām, kā komercbankas reaģē uz ārējiem satricinājumiem. Empīriskie pētījumi liecina¹, ka komercbankas, kurām ir augstāka kapitalizācijas pakāpe jeb pašu kapitāla un rezervju summa ir mazāk pakļautas šiem „stresiem”, proti, ārējām izmaiņām. Daļēji to parāda arī kapitāla pietiekamības rādītājs, kas Latvijas komercbanku sistēmai vidēji ir lielāks par FKTK noteikumos pieprasītajam minimālajam lielumam (skatīt 2.1. nodaļu), kas liecina par sistēmas labu sagatavotību pret dažādiem „draudiem”.

4.5.tabula

Latvijas komercbanku sistēmas kapitāla pietiekamības rādītāja un ārējo stabilitāti ietekmējošo faktoru korelācijas koeficienti²

	IKP	IKP, t-1	Tekošā konta deficīts	Patēriņa cenu indekss vid. cet.	Patēriņa cenu indekss vid. cet. t-1
Kapitāla pietiekamības rādītājs	0,206	0,293	0,702	0,763	0,795

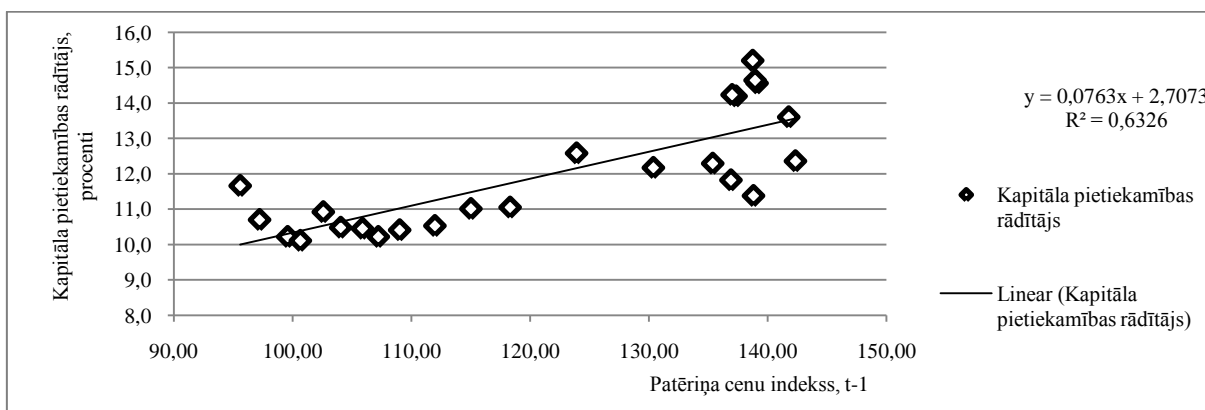
Izvērtējot iegūtos korelācijas rezultātus, kas parādīti 4.5. tabulā, autore var secināt, ka Latvijas komercbanku sistēmas kapitāla pietiekamības rādītājs nav pakļauts IKP izmaiņām, tā kā ir ļoti zems korelācijas koeficients (zem 30%). Ņemot vērā komercbanku sistēmas aktīvu ciešo saistību ar tekošā konta deficītu, tad arī kapitāla pietiekamības rādītājs (kas ir atkarīgs no pašu kapitāla un aktīvu vērtībām) uzrāda zināmas korelācijas saites ar šo ārējo faktoru. Tomēr lielāku uzmanību ir jāpievērš tieši ciešajām saitēm starp inflāciju un kapitāla pietiekamības rādītāju (pārsniedz 75%), pietam, veiktā datu analīze ļauj secināt, ka kapitāla pietiekamības rādītāju galvenokārt ietekmē tieši pagātnes dati, proti, iepriekšējā perioda inflācija, nevis esošā perioda patēriņa cenu indekss. Kopumā visi korelācijas koeficienti ir pozitīvi, kas norāda uz to, ka pieaugot vienam rādītājam, pieaugs arī otrs.

Ievietojot datus lineārajā regresijas modelī, kur kā mainīgais ir patēriņa cenu indekss (iepriekšējā periodā) un kā atkarīgais mainīgais ir tieši kapitāla pietiekamības rādītājs (skatīt 4.9.attēlu), var secināt, ka modelis kopumā ir nozīmīgs ($F, \text{nov} > F, \text{kr}$, skatīt 8. pielikumu). Determinācijas koeficients norāda uz to, ka dati piekļaujas regresijas taisnei tikai 63,2%

¹ Blank S., Dovern J. What macroeconomic shocks affect the German banking system? Analysis in an integrated micro-macro model.

² Izveidojusi autore, izmantojot 2004.-2010.g. datus

apmērā jeb vairāk nekā pusi no kopējām kapitāla pietiekamības rādītāja svārstībām izskaidro šis lineārais modelis (inflācijas svārstības).

4.9. attēls. Latvijas komercbanku sistēmas kapitāla pietiekamības rādītāja (procentos) un patēriņa cenu indeksa (indekss) lineārais regresijas modelis, 2005.-2010.g.¹

Tomēr šī modeļa konstantais jeb „brīvais” loceklis (2,7073) ir nenozīmīgs, tā kā t , $kr > t$, nov un arī p -vērtība (sig) ir liela, proti, ar 95 % ticamības intervālu var pateikt, ka tas ir nulle. Modelim kopumā ir pozitīvs raksturs – pieaugot patēriņa cenu indeksam, pieaugs arī kapitāla pietiekamības koeficients.

Kopumā, izvērtējot komercbanku sistēmas iekšējo faktoru saikni ar IKP un tekošā konta deficītu, autore secina, ka pastāv saikne starp absolūtajām IKP un komercbanku aktīvu vērtībām, taču to pieauguma tempi pilnībā nav savstarpēji saistīti, kā rezultātā nepastāv augsta IKP ietekme uz komercbanku sistēmas stabilitāti. Ņemot vērā ciešo pozitīvo (pieauguma tempiem) un negatīvo (absolūtajām vērtībām) korelāciju starp tekošā konta deficītu un komercbanku peļņu/zaudējumiem, autore uzskata, ka tas ir viens no veidiem kā varētu pastarpināti uzraudzīt komercbanku sistēmas un Latvijas ekonomikas maksājuma bilances stabilitāti, liekot lielāku uzsvāru uz šo lielumu savstarpējo ciešo saikni. Kā arī apskatītie lineārās regresija modeļi ir nozīmīgi, kas varētu tikt tālāk pētīti un veidoti, lai vēl dziļāk noskaidrotu esošās saikābas un varētu tās pielietot stabilitātes noteikšanā.

Analizējot mēnešu, ceturkšņu un gada vidējos iekšējos un ārējos ekonomisko komercbanku sistēmas stabilitāti ietekmējošo faktoru savstarpējo saikni jeb korelāciju un tendences, iezīmējas divi posmi, proti, straujā attīstība, kurai sekoja straujš kritums. Tomēr daži rādītāji jau uzlabojas, kas norāda uz ekonomiskās lejupslīdes beigšanos, kas varētu liecināt par sistēmas – gan valsts ekonomikas, gan komercbanku – spēju atgūties un atgriezties iepriekšējā attīstības līmenī pēc finanšu krīzes, kas bija šis ārējais grūdiens, kas „izsita no slīdēm” esošo attīstību.

¹ Izveidojusi autore

SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Pamatojoties uz bakalaura darbā veikto pētījumu par Latvijas komercbanku sistēmas stabilitāti, veicot speciālās ekonomiskās literatūras, koeficientu un korelācijas kvantitatīvo un kvalitatīvo datu analīzi, darba autore ir nonākusi pie šādiem **secinājumiem**:

1. Ekonomiskajā literatūrā netiek atsevišķi izdalīts tāds jēdziens kā „komercbanku sistēma”, tomēr bieži tiek minēts un skaidrots termins „banku sistēma vai sektors”. Komercbanku sistēma ir atsevišķs elements banku sistēmā, kā arī jēdziens „sektors” neatspoguļo sistēmas būtību. Komercbanku sistēma ir komercbanku kopums, kas ir saistīts ar ārējo vidi
2. Stabilitātes raksturošanai tiek izmantoti papildus jēdzieni „drošība” un „noturība”, tomēr tie ir skatāmi atsevišķi, jo stabilitāte, lai arī ietver šos jēdzienus, tomēr ir atkarīga arī no citiem faktoriem, kas savukārt neietekmē drošību vai noturību. Komercbanku sistēmas stabilitāte ir tās spēja funkcionēt iekšējā un ārējā vidē, saglabājot savu drošību, noturību un noturīgo līdzsvaru, kā arī spēja adekvāti reaģēt uz izmaiņām un pielāgoties tām.
3. Komercbanku sistēmas stabilitāti ietekmē ārējie un iekšējie faktori. Ārējie faktori ir saistīti ar makrovidi, kurā sistēma darbojas, un iedalās šādās grupās: makroekonomiskā stabilitāte, attīstīta infrastruktūra un efektīva uzraudzības un kontroles institūciju sistēma. Iekšējie faktori ietekmē un raksturo sistēmas mikrovidi, kas iedalās trijās grupās – organizatoriskie, tehnoloģiskie un ekonomiskie faktori. Pētījumā tika veikta analīze tieši par kvantitatīva rakstura makro un mikroekonomiskajiem faktoriem.
4. Komercbanku sistēmas stabilitātes novērtēšanā tiek pielietotas vairākas metodes, piemēram, reitinga sistēmas, stresa testēšana vai makroprudenciālā analīze. Reitinga sistēma novērtē komercbankas spēju pildīt savas saistības, tās kredītrisku, savukārt stresa testēšanas un makroprudenciālās analīzes rezultātā tiek noteikti sistēmas „vājie punkti” jeb sistēmas jūtīgums pret konkrētiem faktoriem. Visām metodēm ir izstrādāta noteikta metodoloģija un pastāv noteikta tehnika, pēc kuras tiek novērtēts objekts, tomēr tās visas sevī ietver dažādu koeficientu aprēķinu un izmantošanu, kas savukārt ļauj darba autorei veikt novērtējumu, balstoties uz koeficientu metodi, proti, izdalot to atsevišķi.
5. Latvijas komercbanku sistēmas stabilitātes iekšējo faktoru analīzē tika izvērtēta kapitāla pietiekamība, aktīvu un pasīvu kvalitāte, rentabilitāte un likviditāte. Visiem rādītājiem ir līdzīgas izmaiņu tendences pētāmajā periodā.
6. Latvijas komercbanku sistēmas kapitāla pietiekamības un citu ar to saistīto rādītāju analīze norāda uz sistēmas spēju funkcionēt un attīstīties mainīgajā ekonomiskajā vidē, kā arī spēju attiecīgi reaģēt uz notiekošajām ekonomiskajām norisēm, pielāgojot pašu resursus.

7. Aktīvu un pasīvu kvalitāte ir viens no faktoriem, kas būtiski ietekmēja komercbanku sistēmas stabilitāti pēc krīzes periodā. Lielākais īpatsvars komercbanku sistēmas aktīvos bija izsniegtajiem kredītiem, kā rezultātā, ekonomiskās recesijas periodā, komercbankas tika pakļautas augstam kredītriskam un cieta lielus zaudējumus, izveidoto uzkrājumu dēļ. Lai arī pasīvu kvalitāti autore raksturo kā labu, jo komercbanku sistēma spēj pielāgoties izmaiņām un palielināt piesaistīto noguldījumu apmēru un arī izveidot uzkrājumus, tomēr pastāvošā aktīvu un pasīvu termiņstruktūras nesabalansētība negatīvi var ietekmēt stabilitāti, proti, tā ir pakļauta patstāvīgam termiņriskam un arī var rasties likviditātes problēmas.
8. Pētāmajā periodā tika novērota visu, gan absolūto, gan relatīvo rentabilitāti raksturojošo rādītāju pasliktināšanās, kas galvenokārt ir saistīta ar komercbanku sistēmas šaubīgo debitora parādu pieaugumu kā dēļ tika veidoti uzkrājumi, kas samazināja to peļņu. Tomēr, samazinoties izmaksām par nedrošiem kredītiem, uzlabojas ROE un ROA rādītāji, kas var liecināt par sistēmas pakāpenisku atveseļošanos.
9. Latvijas komercbanku sistēmas likviditātes līmenis pārsniedz FKTK noteiktās minimālās prasības, kas norāda uz to spēju segt savas īstermiņa saistības ar likvidajiem aktīviem, proti, liecina par resursu pietiekamību un drošību. Tomēr likviditātes pārvaldīšanu var negatīvi ietekmēt kredītu augstais īpatsvars aktīvos, kas rada ne tikai papildus izmaksas, bet arī var ietekmēt sistēmas stabilitāti.
10. Komercbanku sistēmas ārējo stabilitāti ietekmējošo makroekonomisko faktoru analīzei var tikt izmantotas dažādas pieejas, kas paredz izvērtēt tieši sistēmas nestabilitātes faktoros. Ņemot vērā, ka tiek novērtēta komercbanku sistēma kopumā, tika izmantoti vidējie komercbanku sistēmas rādītāji, kas tika iedalīti makroekonomisko (iekšzemes kopprodukta dinamiku, pieauguma tempu un tekošā konta saldo izmaiņas) un finanšu nestabilitātes rādītāju (inflāciju, procentu likmes un valūtas kursa politiku, kā arī piedzīvoto kreditēšanas bumu) grupās.
11. Izvērtējot makroekonomiskos faktorus, autore var secināt, ka Latvijas ekonomikai ir izteikts ciklisks raksturs - pēc straujiem izaugsmes tempiem, seko vēl straujāks kritums, kā rezultātā ekonomiskā stabilitāte valstī ievērojami pasliktinājās. Komercbanku sistēma ir pakļauta ārējiem ekonomiskajiem faktoriem, kā rezultātā būtiskas svārstības makrovidē atstāj lielu iespaidu uz mikrovidi.
12. Straujie izaugsmes gadi veicināja aktīvu komercbanku darbību, lai spētu nodrošināt augsto pieprasījumu, tomēr, paralēli izaugsmei, pieauga arī inflācijas līmenis un tekošā konta deficīts, savukārt Latvijas Bankas refinansēšanas likme palika aizvien zemā līmenī.

Rezultātā, pēc autores domām, Latvijas ekonomika netika laicīgi piebremzēta, kas arī atstāja iespaidu uz komercbanku sistēmas stabilitātes iekšējiem rādītājiem.

13. Izvērtējot ārējos faktorus, kas ietekmē komercbanku sistēmu Latvijā, autore var secināt, ka saskaņota FKTK, LB un FM darbība pozitīvi ietekmē komercbanku un finanšu sistēmas stabilitāti. Sadarbība ar ārvalstu uzraudzības institūcijām, kā arī ES normatīvo aktu ievērošana pastiprina drošības sajūtu iekšējā tirgū. Reitingu uzlabošanās veicina ne tikai uzticības pieaugumu valstij kopumā, bet arī liecina par komercbanku sistēmas atlabšanu, kas atvieglo iespējas piesaistīt finanšu resursu starptautiskajos tirgos par izdevīgiem nosacījumiem.
14. Veicot iekšējo un ārējo stabilitāti ietekmējošo faktoru analīzi, svarīgi ir noteiktu kā komercbankas jūt ārējās vides izmaiņas, reaģē uz tām, kā arī, pielāgojoties jauniem apstākļiem, spēj saglabāt savu stabilitāti. Šādam nolūkam tika noteikta korelācija un izveidoti regresijas modeļi, ietverot šādus rādītājus - inflācija, IKP, tekošā konta deficīts, procentu likmju rādītāji, komercbanku sistēmas peļņa/zaudējumi, aktīvi, kapitāla pietiekamības rādītāju absolūtās un relatīvās izteiksmes.
15. Kopumā izvērtējot komercbanku sistēmas iekšējo faktoru saikni ar IKP un tekošā konta deficītu, autore secina, ka:
 - » nepastāv augsta IKP ietekme uz komercbanku sistēmas stabilitāti,
 - » pastāv cieša pozitīva (pieauguma tempiem) un negatīva (absolūtajām vērtībām) korelācija starp tekošā konta deficītu un komercbanku peļņu/zaudējumiem.
16. Inflācija ietekmē komercbanku sistēmu trīs virzienos – komercbankas ienesīguma līmeni, procentu likmes un komercbanku attīstības līmeni. Veiktie empīriskie pētījumi apliecina inflācijas un komercbanku iepriekšminēto virzienu atspoguļojošo koeficientu ciešo sakarību. Autore ir veikusi Latvijas komercbanku sistēmas rentabilitātes un procentu likmju raksturojošo rādītāju (atkarīgie mainīgie) korelācijas un regresijas analīzi ar patēriņa cenu indeksu (neatkarīgais mainīgais), kas pierāda, ka pastāv cieša inflācijas saikne ar procentu likmēm, ROE un ROA rādītājiem. Tas liecina arī par būtisku inflācijas ietekmi uz komercbanku sistēmas attīstību un stabilitāti.
17. Veicot ārējo un iekšējo komercbanku sistēmas stabilitāti ietekmējošo faktoru regresijas analīzi, autore secina, ka visi apskatītie lineārās regresija modeļi ir nozīmīgi, kas varētu tikt tālāk pētīti, papildināti un veidoti, lai vēl dziļāk noskaidrotu esošās sakarības un varētu tās pielietot stabilitātes noteikšanā un nodrošināšanā.
18. Analizējot iekšējo un ārējo ekonomisko komercbanku sistēmas stabilitāti ietekmējošo faktoru savstarpējo saikni jeb korelāciju un tendences, iezīmējas trīs posmi - straujā attīstība, kurai sekoja straujš kritums, pēc kura seko augšupeja, taču ļoti lēna. Tas varētu

liecināt par sistēmas – gan valsts ekonomikas, gan komercbanku – spēju atgūties un nostabilizēties.

Pamatojoties uz darbā veikto analīzi un izdarītajiem secinājumiem, darba autore izvirza šādus **priekšlikumus**:

Finanšu tirgus un kapitāla komisijai

1. Skaidri definēt jēdzienu „komercbanku sistēma”, lai, pamatojoties uz to, varētu veikt ne tikai Latvijas komercbanku sistēmas darbības rezultātu analīzi, bet arī tās stabilitātes novērtēšanu.
2. Papildināt apkopotos kredītiestāžu gada pārskatus (kas pieejami FKTK mājas lapā) ar vairākiem paskaidrojumiem, piemēram, likuma vai noteikumu grozījumiem, minot arī datumu, no kura tie ir spēkā. Tas ļautu ārējiem šo pārskatu lietotājiem izprast doto informāciju, kā arī veikt datu savstarpējo salīdzināšanu pa vairākiem gadiem.
3. Pilnveidot FKTK mājas lapā esošo statistikas sadaļu, konkrēti – statistiku par kredītiestādēm, piemēram, izveidojot vienotu datubāzi par apkopotajiem kredītiestāžu (komercbanku sistēmas) rādītājiem. Tas ļautu ne tikai atlasīt nepieciešamos rādītājus un ietaupīt laiku, kas tiek patērēts to atlasīšanā starp vairākiem gadu pārskatiem (daudziem atsevišķiem failiem pa gadiem), bet arī paātrinātu vispārējās informācijas atlasīšanu pa noteiktajiem gadiem vai ceturkšņiem, līdzīgi kā Centrālās Statistikas Pārvaldes datubāzēs.

Latvijas Komercbanku asociācijai

4. Apkopot un piedāvāt interesentiem Latvijas komercbanku sistēmas datus, kas ievākti no atsevišķām komercbankām (pieprasīt detalizētākus gada pārskatus), tādā veidā iegūstot nevis apkopotos rezultātus, ko piedāvā FKTK statistiskie gada pārskati, bet individuālos jeb komercbanku datus. Tas ļautu veikt dziļāku komercbanku sistēmas analīzi ātrāk un efektīvāk, tā kā pēc vienas metodoloģijas ievāktie dati padarītu tos savstarpēji salīdzināmus un statistiski apstrādājamus (aprēķinos izmantot standartnovirzes, dispersijas u.c. izlases raksturojošos rādītājus). Šāda veida informācija var tikt ievietota maksas datubāzē vai arī, sadarbojoties ar FKTK, izstrādāta vienota datu sistēma.

Latvijas komercbankām.

5. Ņemot vērā ekonomikas ciklisko raksturu, efektīvāk pārvaldīt savus aktīvus un pasīvus, neļaujot pieaugt kredītu īpatsvaram aktīvos pārsniegt bīstamo robežu. Veikt aktīvu un pasīvu termiņstruktūras dziļāku analīzi, lai mazinātu šo risku.

LR Ministru kabinetam

6. Ņemot vērā lielo inflācijas ietekmi uz vairākiem komercbanku sistēmas iekšējiem ekonomiskajiem rādītājiem, veikt tās ciešāku uzraudzību, nepieļaujot tik augstus patēriņa

cenu indeksus kā iepriekš, kā arī veicināt tās mērenu pieaugumu, lai netiktu vēl vairāk samazināts patēriņš, kas savukārt var paaugstināt komercbanku sistēmas nestabilitāti, ja pieaugs šaubīgo debitoru parādi.

Latvijas Bankai

7. Ņemot vērā ciešo korelāciju starp tekošā konta deficītu un komercbanku peļņu/zaudējumiem, veikt papildus pētījumus šajā virzienā, kas ir viens no veidiem kā var pastarpināti uzraudzīt komercbanku sistēmas un Latvijas ekonomikas maksājuma bilances stabilitāti - likt lielāku uzsvāru uz šo lielumu savstarpējo ciešo saikni.
8. Veikt izteiktāku ierobežojošo vai stimulējošo politiku, lai mazinātu ekonomikas cikliskās svārstības, kas negatīvi iespaido ne tikai komercbanku sistēmas stabilitāti, bet arī valsts ekonomiku kopumā. Savlaicīgi reaģēt un pieņemt lēmumus.

LR Saeimai

9. Iestrādāt likumdošanā efektīvus stimulējošās vai ierobežojošās politikas instrumentus, kas savlaicīgi tiktu iedarbināti, lai izlīdzinātu ekonomisko attīstību, proti, pēc iespējas vairāk samazināt ekonomiskās straujās cikliskās svārstības. Īstenoto politiku saskaņot, pielietot un analizēt kopā ar Latvijas Bankas sadarbību.

Iegūtie secinājumi un izvirzītie priekšlikumi norāda uz to, ka bakalaura darbā izvirzītie uzdevumi tika izpildīti, mērķis sasniegts un hipotēze pierādīta.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Starptautiski normatīvais dokuments

1. Basel Committee on Banking Supervision. The International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework – BIS, June 2004 (pieejams - <http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>, skatīts 20.04.2011.)

LR likumi un FKTK noteikumi

2. Aktīvu kvalitātes novērtēšanas un uzkrājumu veidošanas normatīvie noteikumi. Latvijas Vēstnesis Nr. 49 (4035) 27.03.2009.Spēkā no 28.03.2009.
3. Kapitāla pietiekamības novērtēšanas procesa izveides normatīvie noteikumi. Latvijas Vēstnesis Nr. 47 (4033) 25.03.2009Spēkā no 26.03.2009.
4. Kredītiestāžu likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 163 (446), 24.10.1995. Spēkā no 24.10.1995.
5. Likviditātes prasību, to izpildes kārtības un likviditātes riska pārvaldīšanas normatīvie noteikumi. Latvijas Vēstnesis Nr. 1 (4192) 05.01.2010.Spēkā no 01.04.2010.

Statistisko datu avoti

6. Banku darbības pārskats. FKTK. - Rīga, 2004-2009
7. Finanšu stabilitātes pārskats. Latvijas Banka. – Rīga, 2009-2010.gads.
8. Latvijas bankas gada pārskats. Latvijas Banka. – Rīga, 2008-2010. gads
9. Valsts parāda vadības pārskats, Valsts kase. - Rīga, 2010. Gads
10. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. – Rīga, 2010.gads.

Enciklopēdijas rakstura krājumi

11. Eiropas Savienības terminu vārdnīca. — R., UNDP, 2004
12. Ekonomikas skaidrojošā vārdnīca. — R., Zinātne, 2000
13. Latvijas Enciklopēdiskā vārdnīca, pieejams www.letonika.lv
14. Black J. A dictionary of economics. New York, 1997. VI,
15. Ролдугин, В. И. Starptautiskā biznesa skaidrojošā vārdnīca / Valērijs Roldugins ; [no krievu val. tulk. Aiva Bogdanova]. Rīga. 2005.
16. Финансово-кредитный словарь. М. Финансы и статистика, 1986.
17. Политехнический словарь/ Гл.ред. А. Ю. Ишлинский. – Изд. 2-е. - М.: Советская энциклопедия, 1980. С-555
18. Советский энциклопедический словарь/ Гл.ред. А. М. Прохоров; редкол.: А. А. Гусев и др. – Изд. 4-е. – М.: Советская энциклопедия, 1987. с-855-856

Grāmatas un raksti masu informācijas līdzekļos (periodikā)

19. Bikse V. Ekonomikas teorijas pamatprincipi. Rīga: Izglītības soļi, 2007. 327lpp
20. Jēgere S., Finanšu pakalpojumu mārketings; Latvijas Komerčbanku asociācija. Konsultāciju un mācību centrs. Rīga, 2007. 274lpp
21. Kudinska M. Komerčbanku riski un to atbilstība pašu kapitālam. – Rīga: Datorzinību centrs, 2005. – 293 lpp.
22. Nauda, bankas, vērtspapīri. Strazdiņš J. (atb. red.), Zelgalvis E. (zin. red.) Latvijas Universitātes ekonomikas un vadības fakultātes Finanšu institūta zinātniskie raksti, 2. krāj. Rīga. 2000. 19lpp
23. Revina I. Ekonometrija. – Rīga: EuroFaculty, 2002. – 270 lpp.
24. Romānova I. Bank lending and evaluation of borrowers credit risk in Latvia. Oxford University. Proceedings of the international scientific conference. Oxford Business & Economics Conference, 2007, p. 11-13
25. Saksonova S. Banku darbība. – Rīga: Latvijas Komerčbanku asociācijas Konsultācijas un mācību centrs, 2006. – 197 lpp.
26. Solovjova I. Komerčbanku sistēmas stabilitātes problēmas. Monogrāfija. Rīga: Izglītības soļi, 2009. 264lpp
27. Solovjova I. Komerčbanku sistēmas stabilitātes problēmas: promocijas darba kopsavilkums. Rīga. 2008.
28. Solovjova I. Komerčbanku sistēmas stabilitātes teorētiskie aspekti. Starptautiskas zinātniskas konferences Tautsaimniecības attīstības iespējas un problēmas materiāli, Rēzekne, 2006.gada 24.marta. – 185.-191.lpp.
29. Solovjova I. Makroekonomisko faktoru ietekme uz Latvijas komerčbanku sistēmas stabilitāti. 205-212. lpp, 743sēj.
30. Zakulis E. Finanšu sistēmu stresa testēšana: teorija un pasaules prakse. Latvijas Universitātes raksti. 2008. 737. sēj. Ekonomika, 413.–421. lpp
31. Zālītis U. Finances un kredīts. Rīga : Latvijas Uzņēmējdarbības un menedžmenta akadēmija, 2007. 287 lpp
32. Zelgalvis E. Reitingu sistēmu izmantošana komerčbanku risku un stabilitātes problēmu risināšanā, Pētniecība projekts. Latvijas Universitāte, 2007.gads, pieejams - <http://www.lu.lv/par/projekti/petnieciba/2007/zelgalvis/>, skatīts 13.04.2011.
33. A five step approach to stress testing your portfolio. Nr.10, december 2008, pieejams - http://brblog.typepad.com/files/insights_stress_testing_2517wp.pdf, skatīts 25.04.2011
34. Barth J., Caprio G., and Levine R., Bank Regulation and Supervision: What Works Best? Journal of Financial Intermediation 13 (2004) 205–248

35. Boyd J., Champ B. Inflation and Financial Market Performance: What Have We Learned in Last Ten Years? Federal Reserve Bank of Cleveland wp.03/17. (2003).
36. Boyd J., Levine Ross, Smith Bruce D. The impact of inflation on financial sector performance//Journal of Monetary Economics. Nr.47. P.221-241, 2001
37. Blank S., Doern J. What macroeconomic shocks affect the German banking system? Analysis in an integrated micro-macro model. Discussion Paper Series 2: Banking and Financial Studies No 15/2009, 56 lpp
38. Borio, Furfine, and Lowe, Procyclicality of the financial system and financial stability: issues and policy options. 2001
39. DeGregorio, Jose, 1992, The Effects of Inflation on Economic Growth, European Economic Review. 71 lpp
40. Demirguc-Kunt A., Laeven L., Lvine R. Regulations, Market Structure, Institutions and the Cost of Financial Intermediation. NBER Wp. w9890, August 2003
41. Edwards S., Frankel J. A., Rose A. Currency crises in emerging markets: An empirical treatment. Journal of International Economics, 1996, No. 41.
42. Evans Owen, Leone Alfredo M. Macroprudential Indicators of Financial System Soundness. International Monetary Fund, April 2000, 44 lpp
43. Galati G., Moessner R. Macroprudential policy – a literature review. BIS working paper Nr.337, 2011, p 40
44. Hilbers P, Jones M. Stress testing financial systems. International Monetary Fund, September 2004, 15 lpp
45. Kaminsky G. Reinhart C. The twin crises: the causes of banking and balance-of-payments problems. American Economic Association, vol. 89(3), pages 473-500, June.1999 abstract
46. Kaufman, George G., Macro-Economic Stability and Bank Soundness. April 4, 2001
47. Lindgren, Carl-Johan. Bank soundness and macroeconomic policy: International Monetary Fund, 2000.
48. Фетисов Г.Г. Устойчивость коммерческого банка и рейтинговые системы ее оценки. – М., 1999.-с.240
49. Коробова Г.Г., Карпова Р.А., Рябова. Банковское дело. А.Ф. Москва. 2002. с.149-150
50. Лаврушин О.И. Банковское дело. 2-е изд., Москва: Финансы и статистика, 2000. с.450
51. Панова Г.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М., 1998. с.154.
52. Портер С. Введение в регулирование, надзор и анализ банковской деятельности. 1992 с.134.

53. Рид Э., Коттер Р., Гилл Э., Смит Р. Комерческие банки. М: Космополис, 1991. с.190

Interneta resursi

54. Latvijas Bankas mājas lapa - www.bank.lv

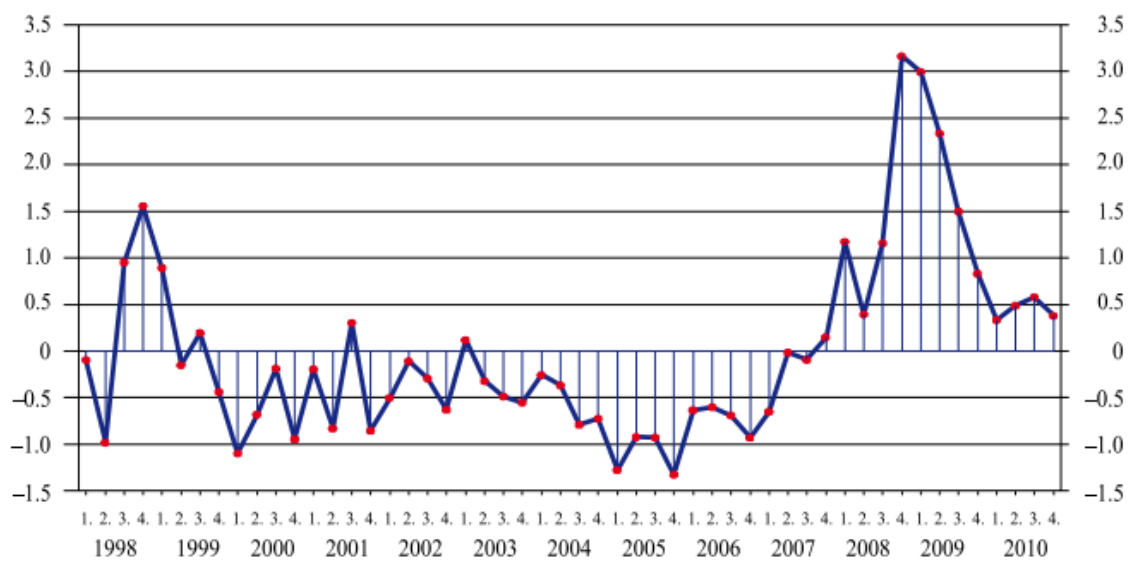
55. Starptautiskas norēķinu bankas mājas lapa - www.bis.org

56. Finanšu un kapitāla tirgus komisijas mājas lapa - www.fktk.lv

57. Valsts kases mājas lapa – www.kase.lv

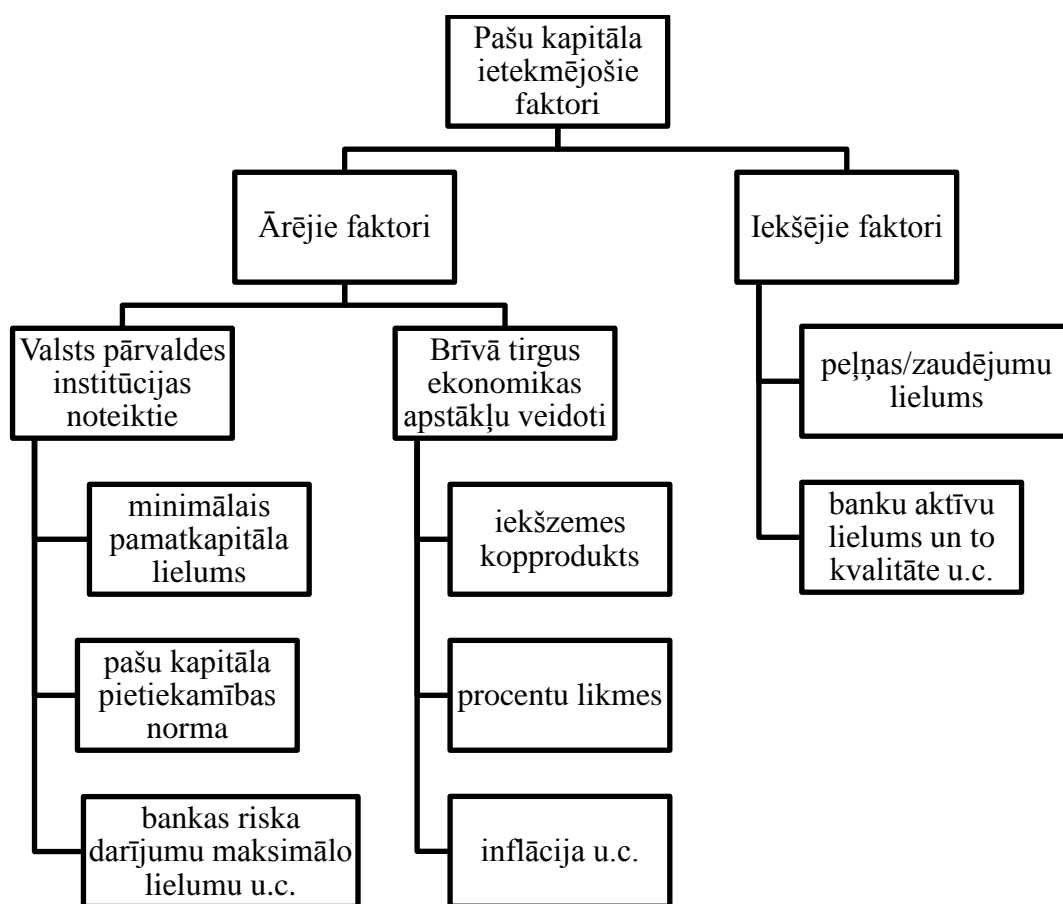
58. Informācijas un pētniecības portāls lat.biztimes.lv

PIELIKUMI

Latvijas banku finanšu stresa indeksa dinamika 1998-2010.g., stresa indeksa standartnovirzes¹

¹ Finanšu stabilitātes pārskats. Latvijas Banka. – Rīga, 2010.g.

Pašu kapitāla ietekmējošie faktori¹

¹ Izveidojusi autore

Latvijas komercbanku sistēmas ilgtermiņa procentu likmju (procentos) un Latvijas patēriņa cenu indeksa (indekss) lineārais regresijas modelis, 2005.-2010.g.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,720 ^a	,518	,511	2,11281	,160

a. Predictors: (Constant), PCI

b. Dependent Variable: nog.ilgt

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	335,772	1	335,772	75,218	,000 ^a
	Residual	312,477	70	4,464		
	Total	648,250	71			

a. Predictors: (Constant), PCI

b. Dependent Variable: nog.ilgt

$$\underline{\mathbf{F, kr (1;70;0,05) = 3,98}}^1$$

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-9,406	1,911		-4,923	,000
	PCI	,134	,015	,720	8,673	,000

a. Dependent Variable: nog.ilgt

$$\underline{\mathbf{T, kr (0,05; 70) = 1,295}}^2$$

¹ Revina I. Ekonometrija, 258.lpp, 3.pielikuma turpinājums

² Revina I. Ekonometrija, 254.lpp, 1. pielikums

**Latvijas patēriņa cenu indeksa (indekss) un Latvijas komercbanku sistēmas ROE
(procentos) lineārais regresijas modelis, 2005.-2010.g.**

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,857 ^a	,735	,723	14,10209	,246

a. Predictors: (Constant), PCI.cet

b. Dependent Variable: ROE

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	12147,161	1	12147,161	61,081	,000 ^a
	Residual	4375,117	22	198,869		
	Total	16522,278	23			

a. Predictors: (Constant), PCI.cet

b. Dependent Variable: ROE

$$\underline{F, kr (1;22;0,05) = 4,30}^1$$

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	169,562	21,150		8,017	,000
	PCI.cet	-1,352	,173	-,857	-7,815	,000

a. Dependent Variable: ROE

$$\underline{T, kr (0,05; 22) = 2.074}^2$$

¹ Revina I. Ekonometrija, 258.lpp, 3.pielikuma turpinājums

² Revina I. Ekonometrija, 254.lpp, 1. pielikums

Latvijas patēriņa cenu indeksa (indekss) un Latvijas komercbanku sistēmas tīrās procentu maržas (procenti) lineārais regresijas modelis, 2005.-2010.g.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,764 ^a	,584	,565	,42134	,244

a. Predictors: (Constant), PCI.cet

b. Dependent Variable: tira_proc_m

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	5,490	1	5,490	30,926	,000 ^a
	Residual	3,906	22	,178		
	Total	9,396	23			

a. Predictors: (Constant), PCI.cet

b. Dependent Variable: tira_proc_m

$$\underline{\mathbf{F, kr (1;22;0,05) = 4,30}}^1$$

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	5,727	,632		9,062	,000
	PCI.cet	-,029	,005	-,764	-5,561	,000

a. Dependent Variable: tira_proc_m

$$\underline{\mathbf{T, kr (0,05; 22) = 2.074}}^2$$

¹ Revina I. Ekonometrija, 258.lpp, 3.pielikuma turpinājums

² Revina I. Ekonometrija, 254.lpp, 1. pielikums

**Latvijas tekošā konta deficīta un Latvijas komercbanku sistēmas peļņas/zaudējumu
lineārais regresijas modelis, tūkst. latu (2005.-2010.g.)**

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,851 ^a	,725	,713	2,24010E5	1,020

a. Predictors: (Constant), Pelna_zaud

b. Dependent Variable: Tek_k_def

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	3,040E12	1	3,040E12	60,573	,000 ^a
	Residual	1,154E12	23	5,018E10		
	Total	4,194E12	24			

a. Predictors: (Constant), Pelna_zaud

b. Dependent Variable: Tek_k_def

$$\mathbf{F, kr (1;23;0,05) = 4,28}^1$$

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-309397,275	44803,000		-6,906	,000
	Pelna_zaud	-1,121	,144	-,851	-7,783	,000

a. Dependent Variable: Tek_k_def

$$\mathbf{T, kr (0,05; 23) = 2.069}^2$$

¹ Revina I. Ekonometrija, 258.lpp, 3.pielikuma turpinājums

² Revina I. Ekonometrija, 254.lpp, 1. pielikums

**Latvijas tekošā konta deficīta un Latvijas komercbanku sistēmas peļņas/zaudējumu
pieaugumu tempu lineārais regresijas modelis, 2005.-2010.g.**

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,921 ^a	,848	,841	,94752	2,023

a. Predictors: (Constant), p_z.pie_tem

b. Dependent Variable: tek_k.pie_t

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	109,916	1	109,916	122,429	,000 ^a
	Residual	19,752	22	,898		
	Total	129,668	23			

a. Predictors: (Constant), p_z.pie_tem

b. Dependent Variable: tek_k.pie_t

$$\underline{F, kr (1;22;0,05) = 4,30^1}$$

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-,260	,201		-1,295	,209
	p_z.pie_tem	1,403	,127	,921	11,065	,000

a. Dependent Variable: tek_k.pie_t

$$\underline{T, kr (0,05; 22) = 2,074^2}$$

¹ Revina I. Ekonometrija, 258.lpp, 3.pielikuma turpinājums

² Revina I. Ekonometrija, 254.lpp, 1. pielikums

Latvijas komercbanku sistēmas kapitāla pietiekamības rādītāja (procentos) un patēriņa cenu indeksa (indekss) lineārais regresijas modelis, 2005.-2010.g.

Model Summary

R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
,794	,631	,614	1,013

The independent variable is PCI_t_1.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	38,584	1	38,584	37,563	,000
Residual	22,598	22	1,027		
Total	61,182	23			

The independent variable is PCI_t_1.

$$\mathbf{F, kr (1;22;0,05) = 4,30^1}$$

Coefficients

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
PCI_t_1	,076	,012	,794	6,129	,000
(Constant)	2,721	1,520		1,790	,087

$$\mathbf{T, kr (0,05; 22) = 2.074^2}$$

¹ Revina I. Ekonometrija, 258.lpp, 3.pielikuma turpinājums

² Revina I. Ekonometrija, 254.lpp, 1. pielikums

Bakalaura darbs „Latvijas komercbanku sistēmas stabilitātes novērtējums” izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: / *Iлона Lempa* / _____

(paraksts, datums)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: / *Dr. ekon., docente Irina Solovjova* / _____

(paraksts, datums)

Recenzente: / *Dr. ekon., docente Silvija Kristapsone* / _____

(paraksts, datums)

Darbs iesniegts Finanšu katedrā _____

Studiju metodiķe: Ilze Mozule _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____ Prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretāre: _____